

Tartalomjegyzék
1994., 6. lapszám

Szerző	Cím
Monspart Éva	A gyengédebb szülésért
Szarka Attila	A javítóintézet
Gosztonyi Géza	Baba-batyu – gyermekszállítás a különböző kultúrákban
Herczog Mária	Cigánygyerekek – kisebbségi helyzet a világban
Csongor Anna	Cigánygyerekek az iskolában
Szügyi Csongor	Egy nevelőotthon átalakulása
Diósi Ágnes	Együtt – vagy külön? Az első cigány hivatásos nevelőszülői tanfolyam tanulságai
Mikus Gyula	Gyermekvédelem a századelőn Gegus Dániel és kortársai a századelő gyermekeinek és veszélyeztetett fiataljainak szociális helyzetéről
Molnár László	Gyermekvédelmi Szakmai Akadémia Balatonfenyves, 1994. október 19-21.
Hanti Vilmos	ÁLLÁSFOGLALÁS A GYERMEKEKÉRT
Dér Mária	Alkotmányos büntetőpolitika, bűnmegelőzés a család évében
Szilvási Léna	Családok, anyák gyermekek a hajléktalanellátásban
Székely Ágnes	FICE-szeminárium Miskolcon
Aczél Anna	IN MEMORIAM FERENCZI GYÖRGY
Stróbl Márta	Kalandozásaim fejlesztés és terápia határán

Kovalecsik Katalin

Cigány olvasókönyv az iskolában

David Hasiam: Ha a gyerek nem alszik

Filipovic Zlata: Zlata naplója

Aczél Ágnes

Birger Selin: A lélek börtöne

Gyerekek, kamaszok krízisben

Buda Béla: Empátia: a beleélés lélektana

Bilics Éva

Milyen jövő előtt állnak?

Levél Kárpátaljáról

Molnár László

Néhány értelmező megjegyzés

Králné Szabó Piroska

Nevelőotthon és pszichoterápia

ÁGYSZÍNHÁZ

A beteg gyermek jogai

A kórházban kezelt gyermek Chartája

Molnár László

Szubjektív gondolatok az elmúlt négy évről,
családról, gyermekvédelemről

Várnagy Elemér: Cigány fiatalok a
nagyvilágban

Nézőpont

A gyengédebb szülésért

A nő életében meghatározó élmény a szülés. Mégis, mi mindnyájan, akik ismerjük a jelenlegi kórházi gyakorlatot, fel kell tegyük a kérdést: kit érdekel, mit él át ezalatt az anya és az újszülött? A személyiségre való odafigyelés ilyenkor nálunk sajnos majdhogynem véletlenszerű és esetleges. Az orvosok többnyire úgy viselkednek, mintha beteggel lenne dolguk: az esetleg bekövetkező komplikációkra készülnek fel, legyenek a közelükben a műszerek...

Mintha elfelejtenénk, hogy a terhesség, szülés nem betegség! Bár az elmúlt évek során valamit változott a helyzet, hisz „családcentrikus” terhesgondozók és szülészetek hirdetik programjukat. De a változás látszólagos és csalóka. Attól, hogy jelen lehet az apa, vagy színesre festették a falat, a lényeg: orvosok, egészségügyiiek hozzáállása alig változott. Nem csoda, hisz az oktatás, képzés is a régi, s az egészségügyi hierarchiában nehezen érvényesülnek a változást szorgalmazó orvosok, bábák.

A szemléletbeli változást kívánja segíteni az ALTERNATAL Alapítvány. Ennek érdekében már évek óta komoly munkát végeznek: konferenciát rendeztek, tapasztalt külföldi szakembereket hívnak meg, mint a legutóbb az USA-ból Marschall Klaust, az ismert neonológus professzort és pszicho-terapeuta feleségét. Klaus doktor számos könyvet írt, több egyetemen oktat, s mindkettőjük munkássága világszerte jelentős mértékben serkentette a szülészetben bekövetkezett szemléletbeli és gyakorlati változásokat.

Számos vizsgálattal bizonyították, hogy a gyengéd körülmények között született gyermek egészségesebb testben-lélemben, ellenállóbb a betegségekkel szemben, egyszóval jobb esélyekkel indul az életben. Gyerekvédelmi szempontból tehát mulasztást követünk el, ha nem gondolunk a szülés körülményeire.

Az ALTERNATAL Alapítvány munkatársai a gyengédebb születés módszerét az igen gondos, személyes felkészítés után a születésházban valósítanák meg. Ilyen már sok van szerte a világon, a WHO ajánlásaiban is szerepel, hogy anyának, gyermeknek egyaránt jó ez a megoldás.

A Népjóléti Minisztérium viharos sajtótájékoztató színhelye volt a közelmúltban. Nehéz vajúadás tanúi voltunk. A következőket tudtuk meg:

– Az ALTERNATAL Alapítvány születésházat szeretne létrehozni. Rózsa Edit képviselő (SZDSZ) módosító indítványában javasolta, hogy az országgyűlés a költségvetésből juttasson pénzt az ALTERNATAL Alapítvány céljának megvalósítására. A parlament ezt nagy többséggel megszavazta (246 igen 5 nem ellenében). 32,6 millió jut majd a nemes célra.

– Az alapítvány ennek tudatában megvásárolt egy ingatlant a születésház céljára, ezután viszont kiderült, hogy nem tud hozzájutni a pénzhez. Nincs rá jogcíme. Jogi szempontból ugyan nincs kizárva a nem kórházban való szülés lehetősége, de ahhoz tisztifőorvosi engedély kell. Az pedig egy orvosi szakmai kollégium döntésétől függ. A szakma szabályai kötelezik az orvost – hangsúlyozta Fehér Miklós helyettes államtitkár – a Népjóléti Minisztérium tehát összehívta a kérdésben illetékes szakmai kollégiumot. Tagjai klinikák igazgatói és

osztályvezető főorvosok 20-25-en, a vezetője Dr. Egyed Jenő. Ő elmondta, hogy nem támogatják a szülésház tervét, az magyar körülmények között nem valósítható meg.

– Ezzel kialakult a róka fogta csuka esete, hisz a megítélt pénzt csak olyasmire adhatják, amire van jogcím. A szakmai kollégium nemleges döntése nem ad jogot az alapítvány tevékenységére. A szülésház megvalósításának esélye most nagyon csökkent, mert a pótköltségvetés most már vissza is vette az előzőleg megszavazott összeget.

Ennyi röviden a történet, ezután záporoztak a kérdések. Azt senki sem vitatta, hogy fontos az ellenőrzés, tudni kell a minisztériumnak, milyen célokra fordítják a pénzeket. Am hol a jogbiztonság, ha a parlamenti döntéseket utólag megvívózzák?

A sajtótájékoztató meglehetősen viharos és feltartóztatathatlan vitafórummá alakult, egy terhes asszony indulatosan kiáltotta közbe: hány nő tagja van a szakmai bizottságnak? Már megint a férfiak döntenek rólunk? Sok kérdés merült fel, melyekre a jelenlévők nem kaptak választ. Nem derült ki, vajon milyen szakmai kifogás van az elutasítás mögött. Azt sem tudtuk meg, vajon a szakmai kollégium milyen javaslatokat tesz a jelenlegi gyakorlat javítására? Szerettük volna tudni, közülük hányan jártak külföldi szülésházban, hogy tájékozódjanak a módszerről, mely egyáltalán nem valami divatújdonság. Az Observer tudósítója arra volt kíváncsi, vajon látott-e ilyen alternatív szülést Egyed professzor? Nem hallottunk igenlő választ.

Nem tudtuk meg, hogy miért lehetetlen nálunk a szülésház megvalósítása. Reméljük, a sajtó érdeklődése továbbra is a figyelem körében tartja ezt a témát, és tisztán megfogalmazódnak az ügyben szereplők érdekei. Fel kellene tenni a kérdést: kinek érdeke, és kinek nem érdeke egy ilyen megoldás? Hiszen nem a meglévő rendszer átalakításáról, hanem csupán egyetlen helyről van szó, egyetlen alternatíváról. A nők és a születendő gyerekek érdekében jogi patthelyzet feloldásán kellene munkálkodni, hogy a könnyebb szünetés ügye ne vetéljen el ilyen korán.

Monspart Éva

Műhely

A javítóintézet

„A bármily szépen megalkotott törvény betűje, s annak helyes alkalmazása között annyi kitöltésre váró hézag marad, hogy az elhagyott, a fogyatékos érzékű vágy szellemű, a nyomorék, a züllésnek indult gyermek védelmére és megmentésére ezen felül még okvetlen szükség van az egész társadalomnak e küzdelemben való vállvetett buzgó részvételére is.”

A javítóintézet Aszódon, ez évben 110-ik éve működik. A híres-hírhedt falak között mindig jószándékú törekvésekkel kísérelték meg a bűnelkövető fiatalokat visszavezetni a társadalomba. E törekvések már az intézet megnyitásától kezdve –1884! – komoly ellenállásba, valamint az előítéletek falaiba ütköztek.

A zárt intézet „titkai” elidegenítették a laikusokat, és vizsgálódásra készítették a szakértőket. A korabeli kriminálpedagógus szavait idézve ma, illetve a mai gyakorló pedagógusok és főiskolai hallgatók megfigyeléseit elemezve, összevetve ismét elgondolkodhatunk: Amit teszünk, az hasznos?

Az alábbiakban idézni fogok Ducker Ödön, az aszódi javítóintézet hajdani igazgatójának 1908-as feljegyzéseiből. Megállapításai, meglátásai ma, 1994-ben, különös hangulatot idéznek, főképp azokban, akik huzamos ideje foglalkoznak a javítóintézetben vagy „peremvidéken” bűnelkövető fiatalokkal.

A század elején megfogalmazott gondolatok után a jelenlegi megfigyeléseket, megállapításokat rögzítem. Azt kívánom igazolni, hogy a pedagógusok információk hiányában dolgoznak; illetve azt, hogy leendő gyermekvédő főiskolások felkészítése még további tennivalókat igényel.

Szeretnék ezzel a megközelítéssel is rámutatni arra, hogy az előítéletek rendszere, oksági összefüggései alapvetően és jelentősen nem változnak, a közvetlen tapasztalás nélkülözhetetlen a szakemberek képzésének, felkészítésének programjaiban, az elengedhetetlen belső elhivatottság pedig nem elég ahhoz, hogy valaki a kriminálpedagógia útvesztőiben eligazodjon és eligazodni segítsen a rászorulóknak.

Szeretném itt is kimondani, hogy csak abban az esetben érheti el munkánk az eredményét, ha szigorú, jogi garanciális elemekkel meghatározott, szakmai rendszerekben és feltételekkel működnek a javítóintézetek. Részben ezzel is hozzájárulhatnak a legsúlyosabb előítéletek megdöntéséhez, valamint a javítóintézet kriminálpedagógiai reszocializációs rendszerének, szakmai elismerésének növeléséhez. Ma az intézetekben nincsenek kodifikált szakmai normák és komplex garanciális jogi alapok a reszocializáció tevékenységéhez.

„Némi aggódással lépünk – ezúttal először – a nyilvánosság elé” – írta Ducker Ödön 1908-ban. „Olyasmire vállalkozunk ezzel, amit magunk is a legnehezebb feladatnak tartunk az előítéletek megdöntésére.”

„Számталanszor találkozzunk azzal a szemrehányással, hogy dédelgetjük a gonosztevéket, hogy az elvetemült és minden kedvezésre teljességgel érdemtelen emberekre jó bánásmódot, gondos ápolást, sőt szeretetet tékozlunk...”

„Váddá súlyosbodik ez a szemrehányás abban a közkeletű állításban, hogy ez a bánásmód nemcsak hogy nem csökkenti, hanem egyenesen szaporítja a büntettek számát..”

„Pedig a gyűlölet, mint mindenütt, úgy itt is igazságtalan, megfélemezni arról, hogy a büntettek nagy része már a társadalmi helyzeténél fogva jutott szükségképpen a bűn útjára, nem is volt módjában, hogy válasszon a tisztességes munka és a kriminalitás között, hanem az utóbbiba végzettszerűen sodorta a környezet, a-melyben született és nevelkedett”

„A közönség legnagyobb része még ma is körülbelül így gondolkodik a javítóintézetekről:

Fiatal gonosztévők vannak ott összezárva, végeznek is velük valami nevelés-félét, de teljesen eredménytelenül, mert a fiatal gonosztévő, ha kiszabadul, éppen olyan rossz, ha nem rosszabb, mint amikor bekerült az intézetbe, még aki jó volt is romlottan kerül ki, mert a többiek elrontják.”

„Nemritkán elhangzik a szemrehányás, hogy a javítóintézetek luxorikusan vannak berendezve, sokba kerülnek s egy-egy növendék megjavításáért az állam túlságosan magas összegeket áldoz. Ezzel az állítással behatóbban kell foglalkozni, mert igen tiszteletreméltó és olyan körökből került ki, melyek a javítóintézeti ügy iránt a legmelegebb érdeklődést tanúsítják. Azt, hogy a javítóintézetek luxorikusan vannak berendezve, bátran minősíthetjük téves megfigyelésnek.

Ez az állítás legfeljebb szociális viszonyainkra vet igen szomorú világot.” (Ducker Ödön igazgató az 1907-1908. évről)

Mit tudunk?

Gyakorló pedagógusok véleményeit rögzítettük 1993-ban az intézetről. Olyan pedagógusokról van szó, akik nem ismerték előzőleg a javítóintézetet, de gyermekvédelemben dolgoztak, dolgoznak. A következő kérdésekre válaszoltak:

1. Mit tud az intézet működéséről?

– „fiatalkorúak bírósága által elítéltek intézete”
– „bűnelkövető fiatalok nevelőintézete, kevésbé börtön jellegű, inkább segíti a majdani beilleszkedést”

– „nem tudom, szükséges-e, bár valószínű jobb megoldás, mint a börtön”

Több válaszból az derült ki, hogy semmilyen információja nincs a kollégának a javítóintézetről.

2. Véleménye szerint milyen tulajdonságokkal rendelkezzen az, aki segítő foglalkozást választ?

Idézünk a jellemző válaszokból:

– kitartó, türelmes, határozott, elfogulatlan, empatikus
– következetes
– fontos, hogy tudjon a végső kérdésre válaszolni: mi az élet értelme?
– bizalomgerjesztő, nyitott, természetes
– pszichológiai érzéken kívül – egy ilyen helyen – határozottság és robusztus fizikai felépítés, tiszteletet parancsoló alkat.

Kétségtelenül összetett a kép, amit az ideális nevelőről alakíthatunk ki a fentiek szerint.

3. Mi a véleménye a zártságról?

A jellemző válaszokból:

- „mint frusztráló tényező, fokozza az agresszivitást”
- „a zártságot se a felügyelők, se a beutaltak nem viselik jól, mindkét félnek hozzá kell szoknia, bár a beutaltak nehezebben viselik el ezt a dolgot”
- „szerintem ez egy bélyeg, aki beutalt annak a későbbi életére is ki foghatni, aki bejön dolgozni, látogatni annak pedig egy bizonyos távolfartási érzést ad. Ennek lehet, hogy van alapja, lehet, hogy nincs.”
- „a félős, óvatos emberek szerintem ehhez mereven ragaszkodnak. Egy védő, segítő dolgozónál ennek nem így kell működnie.”
- „hatékonyan csak ilyen környezetben lehet nevelni őket, a nevelőknek pedig alkalmazkodni kell a kialakult helyzethez”
- „a zártságot jelen esetben büntetésnek ítélem a beutalt részéről, a személyzetnek pedig a munkájához tartozik”
- „a beutalt korlátozva van, a gondozó ezen körülmények közt keresi a kenyerét”
- „szükséges rossznak tartom a zártságot, a beutalt valószínűleg negatívan áll hozzá, a személyzet egy része helyesli, egy része nem „
- „a zártság szükséges rossz, szerintem a zártság a kitörés vágyát kelti az emberekben a lehetőségekhez képest minimálisra csökkentett zártság lenne a legkedvezőbb „

Nézzük meg egy másik dimenzióban, hogy pszichopedagógia szakos, végzős főiskolai hallgatók miként vélekednek egy hosszú munkanap után.

Az első kérdés az intézetre vonatkozott:

1. Mit tud az intézetről?

- „Az aszódi Fiúnevelő Intézetben, kiskorú fiúk bírósági végzés alapján kerülnek ide (nem tudom mennyi időre) a kiskorúság annyit jelent ebben az esetben, hogy a büntett elkövetésekor még kiskorúak voltak.”
- „Az intézetről eddig annyit tudtam, hogy fiatalokú fiúk javító-nevelőintézete, 18-19 éves korukig lehetnek itt ők, s hogy lopás, betörés, stb. miatt kerülnek ide.”
- „Szerintem azok a 14-18 éves fiúk kerülnek ide, akik valamilyen bűncselekményt követtek el: lopás, csalás, betörés. Itt neveléssel próbálják visszahozni a peremről”
- „fiatalokú fiúkat utalnak be ide, akik valamilyen bűncselekményt elkövettek, de koruk miatt börtönbe még nem zárhatják őket”
- „Szerintem kisebb-nagyobb bűncselekményt elkövetett fiatalokúak vannak az intézetbe utalva. Ez lehet a lopástól komolyabb büntettig. (Ez egyéni vélemény, mert nem tudom, hogy valójában mi ez, és kik vannak. itt) „
- „Nem tudom. Hallottam a nevelőgyilkosságról és kb. annyit tudok az intézetről, hogy fiúk számára létesült javító-, nevelőintézet”
- „Csak annyit tudok, hogy nevelőintézet és hogy valami negatív csengése van a nevének”
- „Ez nevelőintézet. 18 év alatti fiúk vannak az intézetben, akik valamilyen bűncselekményt követtek el; antiszociális, disszociális egyének. Ezek a gyerekek koruknál fogva börtönbe nem kerülhetnek.”
- „Azt hiszem, olyan fiatalokú fiúk vannak itt, akiknek már volt dolguk a rendőrséggel, akik loptak, vagy betörték, vagy kábítószeresek. Gondolom a nevelőmunkán kívül valamilyen oktatás is folyik, általános iskolai vagy szakmunkás képzés.”

A terepgyakorlat végén a csoportban eltöltött időt feldolgozzuk. A kiértékelés alkalmával rögzítettek közül a leginkább jellegzeteseket mutatom be:

- „A kríziscsoportban voltam. A légkör nagyon jó volt, pozitívnak tartom, hogy itt a tanárok maguk választhatják meg a nevelési módszereket és a gyerekek aránylag szabadon

élhetnek. Nagyon elkésztő, hogy a növendékek nagy része nem tud a szabadulás után beilleszkedni a társadalomba, és tisztességes életet élni. Azt hiszem, talán jobban kellene őket segíteni, támogatni az alkalmazkodásban, bár tudom, hogy ez mind anyagilag, mind emberileg lehetetlen.

– „Jól éreztem magam a csoportban. Arra döbbsentem rá, hogy ezek a fiatalok, akiket én bűnözőnek és veszélyesnek tartottam (egy kicsit zavarban voltam ettől a találkozástól), egyszerűen szerencsétlen kamaszok. Nagyon könnyen kontaktust lehetett velük teremteni. Az esetlenségükből csak úgy sütött a szeretetvágyuk és tanácsstalanságuk. Szívesen maradtam volna még köztük, és szívesen jönnék még vissza hozzájuk. A csoportvezető tanárnő szemlélete, hozzáállása a csoporthoz nagyban befolyásolta ezt a véleményemet. Ebből az ismerkedésből az hatott rám leginkább, hogy lehet mit kezdeni ezekkel a fiúkkal, sőt van is értelme.”

– „Az egyetlen ember, aki nagyon megnyílt, Dezső volt, aki kérdéseinkre elmesélte kislánya és az előző barátnője történetét, de ez inkább egy segélykiáltás volt, nagyon várja, hogy valaki segítsen rajta, fél a tárgyalástól, ami előtte van és talán főleg attól, hogy a mostani barátnője nem várja meg.”

– „Egy csomó meglepő dolgot tapasztaltam, s ezek főleg pozitív élményekkel hatottak rám. Például az, hogy a fiúk nagyon ügyesen és szép kivitelű kerámiákat, agyagfigurákat, szötteket készítenek. Nem hittem, hogy ilyen otthonos ez az intézet, s ilyen jellegű foglalkozások is vannak. Ezekkel a gyerekekkel lehet beszélgetni, fontos lenne, hogy minél többet beszélgethessenek a kintiekkel, ez jelentős mértékben hozzájárulna a társadalomba való beilleszkedésükhöz. Ezeket a gyerekeket lehet szeretni, s fontos hogy foglalkozzanak velük, szükségük van erre. Amikor jöttünk, úgy gondoltam itt agresszív, olyan igazi bűnözőkkel fogok találkozni, s jó érezni, hogy ez nem így van.”

– „A gyerekek elég nyíltak voltak, és mintha nem is nagyon bántotta volna őket, hogy itt vannak. Mondták, hozzászórtak az intézetekhez. Csak kevés volt, aki ki akart kerülni az egészről. A többi is annyira lehetetlennek tartotta, hogy valaha is tisztességesen fog élni.”

– „A befogadó csoport tagjai készségesnek mutatkoztak a beszélgetésre és az értelmesebbek nagyon őszintének tűntek. Meglepett, hogy nincsenek nagymenők, akik terrorizálják a többieket. Azt azonban nem tudom elhinni, hogy tényleg olyan felhőtlenek és vidámak, mint ahogyan azt egy kívülállónak mutatják.”

– „Mi a befogadó csoportban voltunk. A fiúk eleinte hallgatók voltak, később kinyíltak, megnyíltak előttünk, s gondolom hosszabb beszélgetésre is vállalkoztak volna. Talán szükségük van rá. Nem tudom, milyen megoldások szülehetnek számukra, mennyire tanulságos az intézetben eltöltött idő, s hogy mennyire lesznek mások, mikor kikerülnek innen. Úgy gondolom már néhány év óta, hogy szeretnék ezekkel a dolgokkal foglalkozni. Aszód számomra fogalom, s valamilyen rejtélyes dolog, melyben útvesztők, talán zsákutcák is vannak, de jó lenne, ha kiutak is vezetnének belőle.”

– „Semmi nem feszélyezett, jól elbeszélgettünk, ám ismét nagyon elgondolkodtatott, hogy arra a kérdésemre, hogy megfogadták-e, hogy többet nem követnek el bűncselekményt, azt válaszolták, hogy >nem teszünk fogadalmat, úgysem tudjuk teljesíteni.< Egy srác mondta, a többi nevetett. Engem megrázott az élmény, hogy látom hogy itt mennyi mindent megtesznek értük, s ők fütyülnek a világra. Hát, tényleg nem tudom.”

– „A látottak nagyon tetszettek. A fiúknak szerintem csak a bezártság jelenthet gondot. Nagyon sok szórakozási és munkalehetőség van. Sokuknak talán otthon nincsenek ilyen körülményeik. Nekem a bezártság volt furcsa. Jók a munkakörülményeik, az épületek gondozottak, a berendezések megfelelők.”

– „A csoportban meglepően könnyen sikerült beszélgetést indítani, kapcsolatot teremteni. Feszélyezettség nélkül folyt a társalgás, nagyrészt a fiúk beszéltek, saját élményeiket, tudásukat osztották meg velünk. Mindenki (mi is, ők is) kifogástalanul játszották a helyzetnek megfelelő szerepet. Rendkívül jó benyomást tett rám. Sok-sok élménnyel lettem gazdagabb. Kérdés még számomra az intézet tényleges szerepe (és nem rendeltetése), a társadalomban.

Mindenesetre azok a problémák (sorsok, történetek, megoldási lehetőségek és feladatok), amelyek az itteni munka kapcsán fölmerültek lényegesen bonyolultabbak annál, mintsem azt talán gondolni is mertem volna.”

– „Azt tapasztaltam a csoportban, hogy felelősségteljes dolog folyik ott. A gyerekeket nem aszerint ítélik meg, hogy mit követtek el, hanem érzelmileg. Szükség lenne szerintem több női dolgozóra. Ezt azért gondolom így, mert ezek a gyerekek mást beszélnének meg szívesen egy férfival és mást egy nővel. A nők rendkívül sok szeretetet, anyai gondoskodást tudnak nyújtani.”

– „Szerintem kellene több szakember is, akik megfelelő nevelési programmal még jobban a gyerekek segítségére lehetnek. Rájöttem, hogy ezeket a gyerekeket egyszerűen olyan gyerekeknek kell tekinteni, akik segítségre szorúlnak, nem pedig bűnözőnek, és rengeteg szeretetet kell nekik adni, mert éppen ez az, amiből eddig a legkevésébbet kaptak.”

– „A „Z” csoportban voltam. Tiszta lelkiismerettel állíthatom, hogy nem csalódtam. Nyíltság és egyben szerepjáték volt. De mindenki a rá jellemző szerepválasztással adta ki magát. Mi is. Egy élményben megerősödtem, amióta itt (és még egy-két ilyen intézményben) jártam, hogy nagyon sok általános iskolai tanárnak kellene ebbe >belekóstolnia<, hogy felfogja végre, mi a feladata és mire vállalkozott, és mennyire nem megfelelő a felfogása saját magáról. Én három évig tanítottam olyan környezetben, ahol sok hátrányos helyzetű gyerek, és még több velük kapcsolatot teremteni sem tudó (nem hogy tanító) pedagógus volt. Azt hiszem a mai élmény is hozzájárult ahhoz, hogy bennem tovább megszilárduljon az ebbe a tevékenységbe vetett hit.”

– „Jó lenne, ha részletesebben meg lehetne ismerkedni az intézménnyel, a nevelőkkel és neveltekkel. Nem tudom mennyire nyitott ez a nevelőintézet, de szívesen dolgoznék itt például nyári szünetben, ha lehetőség és szükség lenne rá. A főiskola után mindenképpen nevelőintézetben szeretnék dolgozni. Véleményem a látottakról: szakemberhiány.”

Végezetül ismételtén álljon itt Ducker Ödön gondolata:

„Javítóintézeteinkkel a német, angol és orosz napi sajtó igen gyakran és behatóan foglalkozott, s ismételtén megállapította, hogy az egész európai kontinensen a legmagasabb nívaut képviselik, hogy továbbá a fiatalok kriminalitásával foglalkozó külföldi szakmunkák általában nagyfigyelmet szentelnek a magyar javító intézeteknek; hogy végül javítóintézeteink 1908. évi londoni kiállítása alkalmából kiváló angol szakemberek a belügyi államtitkár elnöklésével tartott értekezleten egybehangzólag megállapították javítóintézeti nevelési rendszerünk kiváló voltát. Elsőrangú szakembereink Olaszországban, Romániában, Angliában és egyebütt a laikus publikumnak számos felolvasást tartottak javítóintézeteinkről, s az azokban folyó munkáltatásról vetített képet mutattak be.” (1908.)

Szarka Attila

(Elhangzott a Nevelőintézeti Tudományos Napokon, Budapest, 1994. március)

Kitekintés

Baba-batyu

Gyermekszállítás a különböző kultúrákban

(Néprajzi kiállítás – szociális munkás szempontból)

Ki ne látott volna már olyan „hoppá”-ban ülő gyermeket, akit „gondos” szülője ahelyett, hogy arccal maga felé fordított volna, merő jószándékból a „világ felé nézve” helyezte el az ülökében, nyilvánvalóan félreértve, hogy a „hoppá” milyen életkori szükségletet elégít ki. Az emberi viselkedés társadalmi meghatározottsága érhető tetten ebben a nyilvánvaló félreértésben, hiszen az ilyen szülő, bár feltehetően felismerte a szülő-gyermek testközeli kapcsolat jelentőségét, de szocializációjából valószínűleg hiányzik e kapcsolat funkciójának ismerete. E félreértés egyáltalában nem véletlen, hiszen a nyugati kultúrákban korántsem volt mindig világos és egyértelmű társadalmi elvárás az anyák és csecsemők állandó testközeli kapcsolata. Az ötvenes évektől kezdve újra feléledő divatként terjedtek el a legkülönfélébb „hoppá” típusú csecsemőülőkék az anyukák, sőt néha az apukák nyakában. E csecsemőhordozó eszközök magyar megnevezése (hoppá) helyett a „baba-batyu” kifejezést ajánlom, remélve, hogy cikkem végére az olvasó számára is világos lesz, miért.

A táplálék és a biztonságot jelentő anyai kapcsolat a csecsemő legelső és legalapvetőbb igénye. Ezen elemi szükségletek kielégítésének formája és mértéke viszont már kultúránként különböző. Van olyan kultúra, ahol a csecsemők akkor kapnak enni, amikor csak kéri, de van olyan is, ahol meg kell várniuk azt, hogy „elérkezzen a táplálkozás ideje”. Van olyan kultúrkör, ahol az újszülötteket azonnal elválasztják az anyjuktól (mint pl. a legtöbb magyar kórházban még ma is, vagy a klasszikus kibucban), de van olyan is, ahol az anyák az első pillanattól kezdve állandóan magukon hordják gyermekeiket. Mózeskosárban, kendőben, hordozható bölcsőben, vagy babakocsiban. Az „édes teher” hordásának módja, ideje, eszköze, oka, célja kultúránként változó, hiszen mindez a gyermekgondozás kultúrafüggő része.

Az Amszterdami Trópusi Múzeum a „Család éve” nemzetközi programjai keretében e – profilja szerint – antropológiai kérdéssről rendezett kiállítással a látogató családok gyermekgondozási szokásait kívánta befolyásolni. S hogy ez sikerült, az mutatja, hogy a szülők a kiállítás részeként megszervezett gyermekgondozási bemutatón valóban kipróbálják a különböző kultúrákban elterjedt gyermekszállító kendőket, és a bemutató végén meg is vásárolják az általuk legmegfelelőbbnek ítéltet. Soha rosszabb divatot, soha rosszabb üzleti fogást ennél!

S ezen a ponton szólalt meg bennem a szociális munkás. Elképzeltem ugyanis hazai kiállítás szervezési és lebonyolítási gyakorlatunkat, amely mindent a maga egyértelmű, tradicionális helyén mutat be: a néprajzi anyagok esztétikai értelemben kápráztatják el a látogatókat; a kiállított tárgyak fogdosása szigorúan tilos; és a termeket valami fura archaikus hangulat lengi be, hiszen a tárlók a látogatók személyes életét alig érintő, távoli és idegen világról tudósítanak.

Ezzel szemben a modern antropológiai bemutatók „hasznosulni” akarnak. A látogatók viselkedését szeretnék befolyásolni. A különféle szaktudományok hétköznapi

alkalmazhatóságát keresik, és erre hívják fel a látogatók figyelmét. Számukra a látogatók fontosabbak a bemutatott tárgyaknál. Nos ezt éreztem az amszterdami kiállításon is, és ezért tartom figyelemreméltónak azt a szakmai eredményt, amely a „Család éve” koncepciójába illeszkedő kiállításon tárgyiasult.

Bár roppant szórakoztató végignézni a baba-batyukat díszítő – a szemmel veréstől és más ördögi praktikáktól óvó – varázsábrákat, vagy azokat a leleményes technikai megoldásokat, amelyeket a különböző kultúrákban kitaláltak annak érdekében, hogy a még nem szobatiszta gyerekek ne az őket hátukon/hasukon/derekekön hordó édesanyjukat piszkítsák be, de a látogatók számára akkor kezd el igazán fontossá válni a kiállítás, amikor a néprajzi anyagot az alábbi kijelentés összegzi:

Azok a gyerekek, akiket édesanyjuk rendszeresen a saját testén hord, egyrészt feleannyit sírnak, mint a bölcsőben nevelkedők; másrészt fél-, egy évvel korábban lesznek szobatiszták; harmadrészt gyorsabban fejlődnek.

Ennyi „előny” már bőven elég a látogatóknak ahhoz, hogy ne azt a következtetést vonják le az utolsó teremben, hogy „jé, milyen érdekesek is ezek a távoli világok”, hanem azt, hogy „miért ne próbálnánk meg mi magunk is úgy hordani gyermekeinket, ahogy az már más földrészekén jól bevált?”

Nos, az a (vásárlásra és szokásváltoztatásra ösztönző) indirekt befolyásolási mód, hogy a kiállítás egyetlen tablója sem mondja ki a látogatók helyett az utóbbi mondatot, mégis ez fogalmazódik meg, mint legfontosabb „üzenet” – a szociális munkás gyakorlat szempontjából sem minden tanulság nélküli. A látogatók személyes „megérintése” tehát a kiállítás igazi erénye.

Az állatok közül számtalan emlős cipeli magával kicsinyét, feltehetően azért, mert alacsony proteintartalmú tejére szabályos rendszerességgel és meglehetősen sűrű időközönként van szüksége utódainak. Vajon ugyanezen ok miatt alakult ki az embernél is, mint főemlősnél, a gyermekhordozás gyakorlata? Részben igen, másrészt viszont azért, mert a táplálék megszerzéséhez szabadon gyűjtögető kézre volt szükség. S míg a kismajmok még hosszú szőrű anyjukba kapaszkodhattak, a törzsfajlás során a kapaszkodó mancs elkorcsosult, és a hosszú szőr is eltűnt. Az ember számára tehát nem maradt más, mint e hátrányait kompenzáló eszközök készítése. Így már az ember-édesanya is egyszerre tudott munkát végezni, és a munka szünetében csecsemőjét ölbe venni, gondozni, szoptatni.

Az első baba-batyuk feltehetően állatbőrökből, vagy fakérgéből készültek. Az eltérő éghajlati viszonyokhoz igazodva az eszkimók bélelt, meleg főkabór eszközében rafinált „ereszcsatorna” teszi lehetővé, hogy a csöppések „bent menjenek ki”. A szellős, távolkeleti vászonkendőbe pedig azért nem kerül sose piszok, mert alul-középen állandóan nyitott. A déli nap hevétől pedig ernyő védi a kicsiket.

A baba-batyú díszítései is sokat elárulnak a szülők társadalmi helyzetéről, vallásos meggyőződéséről. Egy ritka mélytengeri csiga háza, vagy a déltengerek drágagyöngyeivel kivert kendő gazdagságról árulkodik. Borneóban a banánlevélbe sodort étel vagy egy tigrisfog az ártó szellemek elleni védelmet szolgálja. Kínában a denevér a gazdagság és a boldogság jelképe, a lótuszvirág pedig a megbízhatóságot és az erkölcsi tisztaságot jelképezi. Az ártó démonokat harangok és csengettyűk üzték el, mert ha a szörny meglátta saját torzképét a harang görbe tükrében – elmenekült rémületében. (Ugyan ki gondol minderre, amikor egy hímzett kínai köntöst vásárol?) Megint másutt kagylóval védekeztek a meddőség ellen. Átlós kereszttel a balesetektől és más szerencsétlenségektől védték a gyermeket és az anyát. Kamerunban, Tanzániában és Szenegálban azért szállították állat – főleg antilop –bőrben a csecsemőket, mert mélyen hittek abban, hogy az energikus állat jó tulajdonságai átáramlanak

az újszülöttekre is. Kenyában az a hiedelem élt, hogy az újszülött lelke még nincs jól „rögzítve” a testéhez, és ha lelke „elszál”, akkor meghal a gyermek teste is. Ezért kötözték rá a gyerekhordozó kosárra az összeszáradt köldökzsinórt. Hasonló képzet élt az arapahó indiánokban is, ahol a köldökzsinórt tartó gyémánt alakú tokot díszítő ábrák az embert egész életében – sátorra festve, ruhára varrva:– végigkísérték.

Mint minden emberi viselkedési forrná, a gyermekhordozás is társadalomfüggő. Thaiföldön a nagymamák készítik a díszes hordkendőt, ezzel is jelképezve a generációk egymásra utaltságát. A puebló indiánok körében a hordozható bölcső szent tárgy. Rovások jelzik, hogy hány gyereket szolgált ki a családban. Tragikus praktikuma e bölcsőnek, hogy a magas csecsemőhalandóság miatt sokszor koporsónak is használták. A kistestvérét anyai felelősséggel cipelő idősebb lánytestvér meglehetősen ritka látvány a nyugati világban. Nyugaton a gyerekek tovább maradnak gyerekek. (Divatszociológusok a megmondhatóinak, hogy napjaink piros nadrágtartós, világoskék kockás nadrágos és bazsarózsaszín szoknyás nyugdíjas amerikai turistáinak öltözködése milyen mértékben adódik a „megöregedni tilos” társadalmi normájának kényszeréből.)

A bepólyázás szokása 'Európa, Észak-Amerika és Közép-Ázsia népeinél terjedt el. A szakértők szerint a bepólyázott gyermekek többet és nyugodtabban alszanak. A hordozható bölcsőből sokszor még a táplálás idejére sem vették ki a kicsinyeket. A bölcsőbe szorított gyerek koponyáját satuként – ideálisnak tartott formára – torzító „szerkezeteket” is épített a „találékony” emberi elme. (Milyen keskeny a szépség-építés és az emberkínzás közötti mezsgye!) Ehhez képest összemérhetetlenül szabadabbak a rendszeresen testen hordott gyermekek, amit gyors növekedésük azonnal jelez is. Az így szükségszerűen intenzívebben gondozott gyereket általában nem szabályos időközökben, hanem saját igényeik szerint etették. (Lám, nincs új a nap alatt!) Szobatisztaságra szoktatásuk is magától értetődőbb volt, hiszen anyjuk testére simuló lábuk feszülése jó előre jelezte „szükségüket”. Ekkor gyorsan a földre helyezték őket, ahol már nyugodtan tehettek, amit csak akartak, így a gyerekek nagyon korán megtanulták tudatosan jelezni szükségüket. A pólyát Grönlandban szárított moha helyettesítette. Afganisztánban és sok más helyen a pólyából egy leleményes „ereszcsatorna” vezette ki a baba-batyu nyílásán át a baba ürülékét.

A Földön a családok háromnegyedében az asszonyok is dolgoznak, ám kultúránként eltérő a női munka tartalma, és ehhez igazodik a gyermekgondozás is. A távolkeleti rizsföldeken együtt dolgoznak férfiak és nők, a kicsik pedig a mindig görnyedt hátú a-nyákon „fekszenek”. Indonéziában főleg a ház körüli munkáknál és vásároláskor viszik magukkal a kicsiket. Az arab nők nem dolgoznak a határban, ők csupán a kiskertben és otthon hordják magukon csecsemőiket. A mezőgazdaságot felváltó ipar igényei miatt a munka és a gyermekgondozás elvált egymástól. A nyugati kultúrákban a szülői gondozást fizetett szolgáltatásokkal helyettesítették. A szülőgyerek testi kapcsolatra a bölcsődéig oda-vissza út marad, a bevásárlás és némi szabadidő.

No és vajon mi a helyzet Hollandiában, a kiállítás helyszínén?

A holland szakértők szerint a holland átlagpolgár hagyományosan keveset törődött gyermekével. A tehetősebbek szoptatós vagy szárazdadák gondjaira bízták újszülötteiket. Már a XVII., XVIII. századból származó emlékek is arra utalnak, hogy a dolgozó nők a mai bölcsődék elődjének tekinthető intézményekbe vitték gyermekeiket, ha a saját családjukban, vagy szomszédságukban a gyermek őrzését, gondozását nem tudták megoldani. A XIX. század gyáripara mellett már nemcsak nappali, de az éjszakai intézményesített gyermekellátás is kialakult. Időről időre buzgó orvosok és moralisták oktatták ki a „tapasztalatlan” anyákat a „helyes” csecsemőszállítás alapelveiről. Mint pl. Dr. Aliebé 1865-ben, aki szerint „a

gyereknek egy nyugodt és biztos pontra van szüksége” és ezért tűzzel-vassal kikelt a csecsemők bárminemű mozgatása ellen. Egészen a harmincas évekig a gyermek ringatása „káros és szükségtelen” volt. Századunk húszas-harmincas éveinek magas munkanélkülisége miatt a nők több időt töltöttek otthon, gyermekeik gondozásával. Az ötvenes évektől kezdve ismét megnőtt a női munkavállalók száma, s ugyanezre az időre tehető a baba-batyuban hordott gyermekek divathullámának lassú elindulása. 1955-ben jelent meg először nyomtatásban az a gondolat, hogy „a sokat síró gyerekek sokat vannak magukra hagyva, és túl kevés személyes kapcsolatuk van az édesanyjukkal”. A kiadvány így fogalmaz: „a nem-nyugati országok lakói állandóan magukkal viszik gyerekeiket, és ezek a csecsemők kevesebbet sírnak...” De még 1972-ben is a „Modern Szülő” című holland újság az egekig dicséri a nagyipar által gyártott gyermekhordozó eszközöket, de csupán a „szabadidő és a nyaralás segédeszközei”-nek tekinti azokat. Ugyanez a magazin a nyolcvanas években már így ír: „Az anya és gyermeke között – az átalvetőben szállítás miatt – kialakuló bensőséges fizikai kapcsolat alapvetően fontos a gyermek fejlődése szempontjából.” A természeti társadalmak gyakorlatát megerősítő tudományos eredmények csak lassan váltak közismertté, hiszen még 1992-ben is csak az alábbiakat írja a Holland Fogyasztók Lapja – maga is elősegítve a bababatyu funkciójának félreértését: „A hordozható ülőke, vagy a baba-batyu igen kényelmes dolog, de hosszú órákig természetesen nem célszerű használni azt.”

A fenti idézitek fényében egyértelmű, hogy az amszterdami kiállítás azért jött létre, hogy keleti, déli és északi társadalmak példáival segítse felismerni a baba-batyu előnyeit.

Gosztonyi Géza

Kisebbségben

Cigánygyerekek – kisebbségi helyzet a világban

A kisebbségben lévők – nemzetiségi, faji, vallási, nyelvi szempontból különbözőek – szinte mindenhol a világon nehézségekkel, sokszor fenyegetettséggel kell, hogy szembenézzenek. Nagyon gyakran sérülnek a kisebbségekhez tartozók alapvető emberi jogai, ezen belül is leggyakrabban a gyerekek kerülnek kiszolgáltatott, méltatlan helyzetbe. A szegénység, alacsony iskolázottság, a magasabb csecsemőhalandóság és morbiditás, a jelentős számú fiatalok bűnelkövető és állami gondoskodásban élő, a kizsákmányolt és kihasznált gyerek jellemzi leginkább a tipikus marginalizálódott csoportokat, közülük is kiemelkedően a cigányokat egész Európában. E sorsban osztoznak a törökök Németországban, a kurdok Törökországban, az arabok Franciaországban, a mayák Guatemalában, az eritreaiak Etiópiában. Nem jellemző tehát, hogy gazdag vagy szegény országban élnek-e a kisebbséghez tartozók.

Az UNICEF Nemzetközi Gyermek Központja kétnapos tanácskozást szervezett 1992 októberében „Cigányként felnőni” címmel, és az ott elhangzottokról egy kötetet állított össze. Olyan akcióprogram elkészítését tűzték ki célul, amely a cigánygyerekek és családjaik támogatását segíti. Felhasználták a Bernard Vam Leér Alapítvány és számtalan nemzetközi szervezet sokéves programjainak és ezek értékelésének eredményeit és tapasztalatait csakúgy, mint az alkalmazott antropológia, gyermekpszichológia és a programfejlesztés eredményeit. A vizsgált főbb területek a következők voltak:

- az európai cigánygyerekek és családjaik életkörülményei, beleértve az egészségi állapotot, lakáskörülményeket, oktatást, képzést, alkalmazást, gyermekbűnözést, jogi státust, a nemzedékek közötti kapcsolatok dinamikáját, társadalmi integrálódást valamint a segítő és hátráltató tényezőket

- a korábbi és folyamatban lévő cigánygyerekeket és családjaikat célzó programok, és az ezekből levonható tanulságok

- javaslatok a jövőbeli kutatásokra, és a lehetséges társadalmi mobilitást segítő kezdeményezésekre.

Az ötletet az adta, hogy többen egyidőben felismerték egy olyan értékelhető, megbízható és kulturális szempontból releváns, átfogó munka szükségességét, amely érdemi és mérhető eredményességgel segíti a cigánygyerekeket és családjaikat.

A kiadvány részletesen elemzi a cigányság helyzetét és sajátosságait, ezen belül a gyerekekre koncentrál. Nagyon tanulságos és tankönyvbe kívánczó részletességgel és empátiával írja le azokat a gyereknevelési, életmódbeli sajátosságokat, amelyek annyira mássá, „furcsává”, nehezen tolerálhatóvá teszik a cigány családokat sokak számára.

A cigány családok életformája, családi élete sokban különbözik az őket körülvevő népek szokásaitól, és ez számtalan félreértés és jövátételmentes fájdalom forrása. A cigány kultúra és életforma, szokásrend nem ismerete következtében sokak számára érthetetlen és értelmezhetetlen a kapcsolatrendszer, az érzelmi kötődés mássága, a tanulás jelentése és értéke, a gyerekek viselkedése és impulzivitása stb. Miután a gyerekek a családban másféle értékeket, szokásokat látnak, nehezen vagy sehogy sem tanulnak, illeszkednek be a „normál”

iskolába, hamar kikerülnek, állami gondoskodásba illetve intézményekbe jutván egyre kevésbé találják a helyüket és identitásukat is elvesztik, tovább nehezítve ezzel az amúgy is kétes értékű beilleszkedést. Nincs itt hely a teljes anyag részletes ismertetésére, de néhány példával hadd illusztráljuk, mennyire másképpen nevelik a cigánygyerekeket a tradicionális családokban, és ez mennyi félreértésre adhat okot. Látszólag nincs sem formális nevelés, sem a magyargyakorlat szerinti rend és struktúra a cigány családokban. Az vitathatatlan, hogy a gyerek központi szereplője a cigánycsaládnak, bármely régióból származzanak is és bármiféle családi formációban éljenek. A közösség és a család valamennyi tagja gondját viseli valamilyen értelemben a gyerekeknek. A gyerek olyan ritmusban eszik, alszik, játszik, ahogyan ez neki tépszik, nagy függetlenséget élvez. Szemben az ipari társadalmak rendjével, itt inkább a csoport, mint a nukleáris család szocializál. A kiterjedt család nagyobb szabadságot biztosít, ahol egy meleg, megengedő alaphangulat uralkodik. Az egészen kicsi gyerek is részt vesz a közösségi életben szinte felnőtt státusban. Annak ellenére, hogy a külső szemlélő számára sokszor elhanyagoltnak tűnik, jellemző, hogy sose hagyják egyedül, és folyton a „mának” él. Kimondhatja vágyait, megmutathatja hangulatait, és azonnali választ, visszajelzést kap. A cigány családi lét a kölcsönös segítségen, azonnaliságon, nagyvonalúságon alapszik. A vágyteljesítés nagyon rugalmas, de nem megtervezett, ezért is tűnik a kívülálló számára olyan rendezetlennek és anarchikusnak. Ez a függetlenség és szabadság nem mond ellent a csoport, család normáinak, értékeinek, de kétségkívül eltávolítja a gyerekeket a nem-cigány világtól, furcsává, nehezen elfogadhatóvá teszi őket.

A cigánygyerekek egészségi állapota nagyon messze van az ideálistól, amit a rossz lakáskörülmények, a nehéz szociális és anyagi helyzet tovább rontanak. Az átlagos várható élettartamuk mindenhol jelentősen alatta marad az adott ország lakosságáénak. Magyarország esetében 1983-ban 15 évvel volt alacsonyabb. A csecsemőhalálozási, megbetegedési mutatók is ijesztően magasabbak, sok a hepatitis, tbc egész Európában. Kevesen tudják, hogy az allergiás megbetegedések, ezen belül is a tejallergia rendkívül gyakori és sajnos kezeletlen. Az iskolai teljesítmények és a lemorzsolódás mértéke ijesztő. A kiadvány adatai szerint Magyarországon 1991-ben a cigánygyerekek 50%-a nem végezte el időben az alsó 4 osztályt és 75%-uk nem fejezte be a 8-át, (Kemény I. adatai alapján), a cigánygyerekek 21 %-ának cigány az anyanyelve, ami eleve hátrányos helyzetbe hozza őket az iskolában. Európa más országaiban sem jobbak ezek a mutatók. A gyerekek többsége „speciális” osztályba jár vagy szellemi fogyatékosnak, szociodebilnek minősül, holott nagyrészüket „felzárkóztatása” könnyen megoldható lenne e célra is képzett és a cigány kultúrát, nyelvet ismerő szakemberek segítségével.

Az állami gondoskodásba kerülő gyerekek beilleszkedése sokszorosan nehéz, mert a normák, értékek eltérése miatt a gyerekek számára nem érthető, miért nem fogadják el, nem szeretik őket, és ha megváltoznak, sem sokat javul ez a helyzet, viszont elvesztik identitásukat, családjukat. Az ENSZ Gyermeki Jogi Konvenciója egyértelmű kötelezettségeket ró az aláíró országokra a tekintetben, hogy minden gyerek számára biztosítsák a vallási, kulturális, nemzetiségi hovatartozásának megfelelő környezetet.

A felnőtt lakosság körében tapasztalható kiugróan magas munkanélküliség oka részben az alacsony iskolázottság és az előítélet, részben azonban az is, hogy a cigány kultúra része az autonóm, kevésbé kötött életforma. Spanyolországban a cigány lakosság 74%-a, Finnországban 75%-a munkanélküli, ehhez képest az 1991-es magyar adatok szerinti 15% (Daróczi) szinte hihetetlenül alacsony. Magyarországon a foglalkoztatottak 15%-a volt

szakmával rendelkező 1986-ban, de ezek közül is kevesebb, mint 5% dolgozott a szakmájában.

A kötet szerzői megkísérik felvázolni a lehetséges jövőt és a változtatások irányát is. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a médiáknak, melyek véleményformáló szerepe közismerten igen nagy. Fontos lenne éppen ezért minél széleskörűbben és minél hitelesebben bemutatni és megismertetni a kisebbségek életét, szokásait, hagyományait, értékeit. Az adatok, kutatások hiánya miatt nehéz pontos elemzést készíteni, már a meghatározások is nehézségekbe ütköznek. A társadalmi és gazdasági integrációt sokféleképpen kísérelték meg a II. világháború vége óta számtalan országban. A hagyományos közösségek szétrombolása, felbomlása nagyon megnehezítette a cigányok életét, és az értékrend megváltoztatását kényszerítette ki. Ugyanakkor a társadalom egésze is változott, sokszor gyorsabban és más irányban, mint ezt beavatkozás nélkül tette volna, így további feszültségek keletkeztek, hiszen nem izoláltan éltek ezek a közösségek. Mindenképpen figyelembe kell venni azokat a kulturális és életformabeli szokásokat, értékeket, amelyek jellemzik és erősítik is a cigányságot. Integrációjuk sikeresebbé tehető a szerzők szerint, ha nem szembeállítják, hanem elfogadják ezeket a környezetükben élők. A változás önmagában nem szokatlan és elfogadhatatlan a cigányközösség számára, mivel a nomád, vándorló életforma része volt az állandó változás. Ugyanakkor a szolidaritási elven alapuló közösségi életforma erőszakos feltörése, megbontása komoly krízishelyzetet, bizonytalanságot idéz elő, ami a gyerekek és fiatalok esetében magatartási, beilleszkedési, tanulási nehézségeket okoz. A környező társadalom megértése, támogatása speciális programok és politikai döntések segítségével mindenki számára kedvező változásokat és megnyugtató, vállalható helyzetet idézhetne elő.

H. M.

Kisebbségben

Cigánygyerekek az iskolában

1989-ben az Oktatókutató Intézet „Csak reformot ne” című kötetében jelent meg az itt következő tanulmány egy hosszabb változata. Akkor a várható változásokat átgondolva arra a következtetésre jutottam, hogy bárhogyan változik is az oktatási rendszer, a cigánygyerekek iskolai helyzetével kapcsolatos sajátos kérdések megoldása döntően az állami oktatási intézmények feladata marad. Rögzítettem azokat a pontokat, amelyekben szerintem változtatás, beavatkozás szükséges, ha fontos, hogy Magyarország legnagyobb létszámú kisebbsége iskolázottságban, és ezzel összefüggésben a munka- és életlehetőségek terén ne szakadjon le reménytelenül a többségtől.

Amikor cigánygyerekekről írtam, nem elsősorban a speciális cigány kultúrát, nyelvet, szocializációs mintát érintettem, hanem minden olyan gyerekre gondoltam, akinek szociálisan hátrányos helyzete miatt nem iskolája a mai iskola. Az iskolarendszer olyan diszfunkciójáról írtam, amely szélesebb réteget érint, mint a százezernyi tanköteles cigánygyerek.

Az azóta eltelt idő nem hozott lényeges változásokat ezen a téren, a hangsúlyok ugyanott vannak, a kérdések nagy része ma is megválaszolatlan.

A „cigánygyerek” és az iskola

Mind az iskola, mind a cigánygyerek kifejezés olyan, közmegegyezésen alapuló fogalmakat takar, amelyek pontosítása igen lényeges, ha az ember gyakorlati problémákra akar megoldásokat javasolni.

Megjelenik ugyanis a statisztikában és a teoretikus irodalomban is egy iskolakép és egy cigánygyerek-kép, de mindkettő mögött olyan különböző valóságdarabok vannak, hogy érdemes ezt egy kicsit tudatosítani.

Ha az iskoláról gondolkodunk, akkor azt a szélsőséges heterogenitást, ami e mögött a szó mögött van, nem szabad figyelmen kívül hagyni. *(Ennek pontos leírása olvasható Kravjánszki Róbert: Egyenlőtlenségek a működési feltételekben c. tanulmányában, amely az Oktatásügyi Kutatások 5. kötetében jelent meg az Oktatókutató Intézet kiadásában, 1988-ban.)*

Bármilyen, az iskolarendszer egészére vonatkozó beavatkozás vagy változtatás jogosságát csak akkor tudom mérlegre tenni, ha meg tudom válaszolni azt a kérdést, hogyan hat ez majd erre vagy arra a konkrét iskolára, erre vagy arra a konkrét közegben élő gyerekcsoportra.

A cigány lakosság háromnegyed része községekben él, de településtípusonkénti és anyanyelvi csoportonkénti eloszlásuk ezen belül sem egyenletes. A cigánygyerekek nagy többsége – helybéli nem cigány társaival együtt – tehát olyan helyen jár iskolába, ahol már beiratkozásakor az országos átlagnál nyilvánvalóan hátrányosabb helyzetet talál.

Amikor az iskola, az iskolázás lehetőségeit, szempontjait latolgatjuk, két tényezőt mindenképpen ki kell emelnünk.

Ezek egyike az, hogy az iskolában problematikusnak bizonyuló cigánygyerekek jó része szociálisan egyértelműen hátrányos helyzetből jön; ezért esetükben az iskola valamifajta kényszerből ez idáig egyféle kompenzáló funkciót is el kellett volna lásson. Hozzáteendő

ehhez, hogy a rossz szociális helyzet náluk rendszerint a már említett hátrányos szociogeográfiai helyzettel is párosul.

A másik tényező a magyarországi cigány lakosság kellőképpen fel nem tárt nyelvi helyzete. Nem készült még országos felmérés az iskolába kerülő cigánygyerekek nyelvi szintjéről, pedig részvizsgálatok és esettanulmányok egybehangzóan tanúsítják, hogy a cigánygyerekek körében létezik, nem elhanyagolható a kétnyelvűség, a nem magyar anyanyelvűség.

Iskolakezdés

Vizsgálataink és a mindennapi pedagógiai gyakorlat egybeeső tanulsága szerint a cigánygyerekek iskolakészültségével baj van. Ez persze akkor, amikor az egyetemek a felvételizők középiskolai tudásának hiányosságait, a középiskolák az általános iskolai ismeretek hiányát, az általános iskolák az óvodai felkészítés sötét foltjait, az óvodák a bölcsődék illetve a család alkalmatlanságát panaszolják lépten-nyomon, nem nagy újság. A tény – vagy legalábbis a megfigyelés – azonban mégis az, hogy a problematikus cigánygyerekeknél az iskolai probléma az iskolába lépéskor rögtön igen erőteljesen jelentkezik. Még társaiknál is kevésbé tűnnek érettnek az iskolára, úgy sejjlik, alapvető készségeik hiányoznak.

Ez persze azt a feltételezést is implikálja, hogy a hiba a gyerekekben van. Távolság áll tőlem minden olyan megfogalmazás, amely hibának minősíti a másságot, de azt elismerem, hogy a cigánygyerekek is – minden mássága, egyéni sajátossága ellenére – ebben az iskolarendszerben kell teljesítenie, sem könnyített, sem úgynevezett „testreszabott” követelményrendszer nem képzelhető el anélkül, hogy ezzel esélyei az életben, a munkaerőpiacon ne csökkennének.

Ha a földrajzi helyzetet is figyelembe vesszük, beláthatjuk, hogy először is adott az óvodázottság eleve alacsony szintje. Azaz már az a szint is alacsony, amelyen a gyerekeknek lehetőségük lenne óvodába járni. Azokon a településeken, ahol túlnyomórészt laknak, nincs óvoda vagy nincs osztott óvoda. A képesítés nélküliek aránya azokban az óvodákban, ahová a kistelepülések cigány gyerekei járnak (járhatnának) igen magas, a szakképzetlen óvodai pedagógusoktól nemigen várható el a korai diagnosztizálás és az egyéni fejlesztési program megvalósítása. Arról nem beszélve, hogy ugyanezekben a településeken a helyzet a munkavállalási lehetőségek szempontjából is kritikus, így a – rendszerint szakképzetlen – női munkaerő (és itt nemcsak a cigány anyákra gondolok) egyre kevésbé jut munkához, otthon marad, és igen nehezen győzhető meg arról – hacsak a kifejezett éhezés be nem kényszeríti a gyereket –, hogy az óvoda jobb hely, mint a családi otthon.

Mindazonáltal nem is bizonyított – bár igen sokat hangoztatott érv –, hogy ha ezek a gyerekek mind eljutnának az óvodába (ahogy nem jutnak el), és mind rendszeresen járnának is (ami megint csak ritkán mondható el), az az óvoda olyan nagy segítségükre lenne további, iskolai karrierjük során. Inkább arról van szó, hogy azok a családok, amelyek az óvodai szolgáltatást a helyi szintnek megfelelően igénybe veszik, már eleve sokkal kevésbé térnek el a megkívánt viselkedéstől, mint azok, akiknek a gyerekei nem járnak óvodába.

Elvileg persze kézenfekvő, hogy jó programok segítségével, jó felszereltségű, osztott óvodákban, képzett, ambiciózus és empátiával rendelkező óvónők fel tudják készíteni a gyerekeket az iskolakezdés megpróbáltatásaira. De ez a kísérlet a mai Magyarországon még nem kezdődött el, legalábbis a hátrányos helyzetű települések cigány lakóival nem.

A helyzet az, hogy maguk az óvodák sem igen ambicionálják a cigánygyerekek jelenlétét. A cigánygyerek általában probléma, ha bent van; olyan szociális, gondozási plusz teher, amelyet ugyan az intézmények közül még az óvoda visel el a legjobban, sőt, bizonyos funkciókat ebben a vonatkozásban be is tölt (itt főleg a higiénés, egészségügyi ellátásra gondolok), de nem szívesen, és csakis egyéni, „felvállalásos” alapon.

Tehát a cigánygyerekkel kapcsolatos problémák – akár óvodás, akár nem – legtöbbször már az iskolakezddéskor jelentkeznek.

A problémák kétfélek: az iskola egyrészt ismerethiánya, másrészt bizonyos elengedhetetlen szocializációs sémák hiányára panaszkodik. Ezen hivatott segíteni az iskola-előkészítés: a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ennek jelenlegi formája sem az óvodai nagycsoportban, sem az iskola-előkészítő csoportokban nem alkalmas ezen „hiányosságok” pótlására.

A rugalmas beiskolázás az erre hivatott újszerűbb eszköz. Ez azonban – különösen a cigánygyerekek leghátrányosabb rétegénél – kétélű fegyver. Hiszen úgyis igen rövid az az idő, amit a szociálisan hátrányos helyzetű családból származó cigány vagy nem cigány gyerek az iskolában tölt: hagyományosan eddig is később kezdett, mert „kicsike” volt, alultáplált, „túl anyás”, „túlérzékeny” vagy egyszerűen „éretlen” – a felmentést hamar megkapta az illetékes, igazán humanitárius szempontokat alkalmazó szakértői bizottságoktól („hadd erősödjön, hadd érjen még az a gyerek”). És amilyen késve került be, olyan hamar kerül ki. Tizenegy, tizenkét éves kora körül, amikor a családi szocializációs minták már egészen más szerepekre kezdik sarkallni, mint amit az iskola megkövetel tőle, megkezdődnek a hosszabb hiányzások, érvénytelen tanévek, s a gyerek – így vagy úgy – hamar kikopik az iskolából.

Nincs olyan hosszú gyerekkora, mint társainak. Van viszont egy időszak az életében – amikor szopós csecsemő, pucér fenékkal rohangáló pici –, amely sokkal tovább tart, mint általában a magyarországi gyerekeknél. Innen szinte átmenet nélkül kerül az iskolába, hamar a kiskamaszok kortárs csoportjával verődik bandába, pár év, és már felnőtt szerepe van, férfi illetve asszony lesz belőle, legalábbis így viselkedik, és ezt a fajta viselkedést az iskola nagyon nem tolerálja.

Ha későbbre tolódik az iskolakezdés, számolnunk kell azzal, hogy még kevesebb idő áll majd rendelkezésre ahhoz, hogy a gyerek megkapja mindazt, ami neki – mint magyar állampolgárnak – a kötelező általános iskolai oktatás címén jár.

Alapkészségek kialakítása

Feltérképezhető, és feltehetőleg már eléggé közismert is, hogy a mai iskolarendszer mit kíván meg egy gyerektől, aki bekerül az általános iskolába. Élve azzal a talán nem teljesen jogos feltételezéssel, hogy ez a követelményrendszer a továbbiakban sem fog sokat lazulni, a kérdés az, hogy mi módon alakíthatók ki a szükséges alapkészségek.

Feltehető, hogy vannak ilyen alapkészségek, és az is feltehető, hogy ezek elsajátíthatóak, nem pedig veleszületettek. „Csak” a módját kell megtalálni, hogy hogyan és mikor sajátíttassuk el ezeket a cigány és nem cigány hátrányos helyzetű gyerekekkel. A jelenlegi rendszerben ez messze nem tűnik megoldottnak, mert ez a rendszer semmiféle másságot, az átlagtól való semmilyen irányú eltérést nem tolerál.

Gondolom, áttekinthető a feladat, s készíthető egy mérce is a korosztály számára, amellyel megmérhető, ki mire képes és hol szorul fejlesztésre. Egy erre kidolgozott programot kell megkapnia, mielőtt iskolába kerül. Pontosabban: hat éves kora előtt.

Visszatértünk tehát az iskola-előkészítés és az óvoda problematikájához. A dolog egyik kulcsa feltehetőleg itt van: igen átgondolt óvodai program, az óvodák erőteljes személyi-tárgyi fejlesztése szükséges, és mellé olyan szociálpolitikai jellegű intézkedéssorozat, amely vonzóvá teszi a családok számára az óvodát. Tapasztalataink szerint a „kötelezés” lehetősége a kötelező általános iskolai gyakorlatban sem vált be, mint benntartó eszköz, tehát ez az út nem erőltetendő. Helyette a vonzás természetes erejét kellene kihasználni, ami úgymint magától jön, ha létrejönnek a vonzó, minden igényt – akár cigány igényt is – kielégítő óvodák.

Kisegítő iskola és az áthelyezés

Az előbbiekkal összefüggő problematika a cigánygyerekeknek az enyhe fokban értelmileg sérült gyerekek általános iskoláiban való nagyarányú részvétele. (E helyett a bonyolult név helyett a továbbiakban a hagyományos „kisegítő iskola” elnevezést fogom használni, mivel úgy érzem, a címke változtatásával a tartalom semmit sem változott.) A kisegítő iskola egy tollvonással általános iskolai rangra emelkedett, a kérdés csupán az, hogy az áthelyező bizottságokból szakértői bizottságokká nemesedett testületek milyen alapon javasolnak áthelyezni gyerekeket két azonos értékű iskolatípus egyikéből a másikába.

A kisegítő nyolc osztálya papíron ugyanannyit ér, mint a normál általános iskola nyolc osztálya, elvégzése után nem kell különbséget vizsgát tenni hetedik-nyolcadikból a szakmatanuláshoz. Ez azonban semmit sem változtat azon a tényen, hogy míg az egyik iskolába beiratkozik az ember gyereke, a másikba vizsgálat és áthelyezési határozat alapján kerül. És azon sem változtat, hogy a kisegítő iskolába járó gyereknépeség lényegében továbbra is a helyi leghátrányosabb helyzetű lakossági csoport gyerekei közül kerül ki.

Régóta vitatott kérdés, hogy vannak-e, és ha igen, miért vannak a pszeudodebilek a kisegítő iskolában. Mint ahogy az is régóta vita tárgya, hogy a jól szocializált, jobb családból való debilek miért járnak általános iskolába, és miért sikerül nekik elvergődni akár a nyolcadik osztályig és a szakmatanulásig is, ha egyszer debilek. Felvetődött, hogy kiknek az iskolája a kisegítő iskola, azaz sarkítva: a jó családból származó imbecilliseké és/vagy a rossz szociális milióból érkező retardáltaké, és – mint ilyenre – van-e rá szükség. Felmerült egy integrációs modell lehetősége: mint ahogy a társadalomban együtt élnek, legyenek együtt az iskolában is a „normálisok” a valamilyen értelemben „nem normálisokkal” – feltételezve, hogy van ez az iskolarendszer olyan egészséges, hogy elbírja ezt is.

Sokat szidták, és ezért meg is szigorították az áthelyezési folyamatot, kvótákat állítva fel a cigányok részére amiatt, hogy túl sok cigánygyerek esik át a szűrőn. Kísértetiesen hasonló folyamat játszódott le a nevelési tanácsadók által végzett iskolaérettségi vizsgálatok esetében is. Amikor a vizsgálatok eredményei, a javaslatok összegzésre kerülvén nem feleltek meg valamiféle ideális elvárásnak, vagyis „túl sok volt a felmentett” vagy „túl sok volt az áthelyező bizottság elé javasolt cigánygyerek”, a helyi szakigazgatási szerv, a tanács, akinek a kezében ott volt a döntés joga, hatalmi szóval visszanyomta a számokat.

Megjegyzendő persze, hogy maga az iskolaérettségi vizsgálat is megérne egy külön tanulmányt, különösen, ami a hátrányos szociális helyzetből jövő tanulók megítélését illeti. Eddigi vizsgálataim tanúsága szerint a nevelési tanácsadóban végzett iskolaérettségi vizsgálat értékelése sokkal enyhébb, sokkal inkább a gyerek javára szól, sokkal inkább egyedül a gyerek adottságait veszi figyelembe, mint az óvodából érkező szakvélemény, illetve a későbbi iskolai pályafutás, amelyek érvényesítik azt a vastörvényt, hogy a gyerekek szociális adottságai sokkal inkább számítanak, mint képességeik. Azaz: az óvodában retardálnak minősített cigánygyerek a benne rejlő képességek feltárása után a nevelési tanácsadótól zöld

utat kap az általános iskolába, ahol azonban hamar bebizonyítják róla, hogy igazában retardált, „nem oda való”, s útja egy kis kerülővel mégiscsak a kisegítő iskolába vezet.

A volt állandó áthelyező bizottságok, de bizonyára a jelenlegi szakértői bizottságok is nagyon komoly nyomásnak vannak kitéve. Egyrészt az általános iskolák úgymond „nem tudnak tanítani” a sok „retardált”, „fogyatékos” stb. gyerek miatt, és szorítják a bizottságokat, hogy adják áldásukat arra, hogy ne kelljen őket tanítaniuk. Másrészt meg vannak központi vagy alközponti elvárások, előírások, amelyek szerint a cigány nem ab ovo fogyatékos, így nem bizonyulhat kisegítő iskolában oktandónak.

Ezt tanulságos szervezési, eljárási módosításokkal is ellehet érni, nem kell hozzá még külön gyakorolt nyomás sem. Ezek egyike például: megszbják, hogy a szülő részvétele nélkül a gyerek nem vizsgálható. Ez az egyébként indokolt kikötés azt eredményezi, hogy míg eddig egyes iskolák azokat a gyerekeket, akiktől meg kívántak szabadulni, mert nem tudták tanítani őket ilyen vagy olyan okból, a tanács buszával beszállították a bizottság elé, elvégeztetett a vizsgálat, és megvolt a felmentés” a gyerek eltávolítására, ez mostantól fogva igen nehézkessé vált.

A cigány szülő a legritkább esetben érzi úgy, hogy a saját s a gyereke érdekében áll bebuszozni, bevonatozni, vagy csak elmenni akár a város másik végébe azért, hogy ott kiderüljön a gyerekről, hogy nem azonos értékű a többivel. Így hosszas huzavona kezdődik, melynek eredményeképpen az iskolának évekre telik, míg sikerül a gyerekeknek – és a szülőnek–bebizonyítania, hogy a gyerek az iskolában nem oktatható.

Felmerült, hogy esetleg az áthelyezés lehetőségének megítélésére szolgáló eljárások nem alkalmasak a cigánygyerekek képességeinek mérésére. Felmerült, hogy olyan tesztek kellene alkalmazni, amelyek nem kultúrafüggőek. Mindennek a meddő tépelődésnek véget vethetünk, ha belátjuk azt az egyszerű dolgot, hogy ez az iskolarendszer erősen kultúrafüggő: a többségi, fehér kultúra iskolája, ott is, ahol helyileg ez a bizonyos többség elenyésző kisebbséget jelent. Így egy „kultúrafüggetlen” teszt használata legfeljebb olyan pozitív képességeket mutatna ki a „más kultúrájú” gyerekeknél, amelyek kibontakoztatására ebben az iskolarendszerben vajmi kevés esély van.

Mindazonáltal a szakértői bizottságok munkája nem felesleges. Ha félig bevallott transzmissziós szerepük helyett a diagnosztizálásra helyeznék a hangsúlyt, ha a problémásnak minősülő gyerekeket sajátos, precíz eszközeikkel úgy tudnák tálni az általános iskolának, hogy az tudná, mit kezdjen vele ezek után, mit és hogy fejlesszen – nagy szolgálatot tehetnének. Jelenleg még az általános iskolába való visszahelyezés vagy visszatartás esetén sem kap az általános iskola olyan szakvéleményt, amelynek alapján a pedagógus egyéni munkatervet dolgozhatna ki a gyerek számára.

A kisegítő iskolával nem az a baj csupán, hogy legalizálja a sok általános iskolában áhitott lehetőséget: kevesebbet adni a cigányoknak.

Az általános iskola nem azért óhajtja annyira annak a lehetőségét megkapni, hogy a cigány gyerekek kevesebbet adjon, mert valamiféle gonosz elvakultság vezérli, hanem azért, mert a jelenlegi keretek között ugyanannyit adni nekik– azaz pontosabban fogalmazva: ugyanannyit kihozni belőlük, kihozni belőlük akárcsak a tantervi minimumot – az átlagosnál nagyobb és másfajta erőbefektetést jelent.

Ez ugyanis ilyen vagy olyan címen meg tud valósulni általános iskolai keretek között is, természetesen mindig a cigányok érdekeit lobogtatva. Hanem az a fő baj, hogy az amúgy is rossz feltételek között oktatott cigánygyerekek feltételeit tovább rontja. Lássuk csak egy kicsit közelebbről ezeket az eléggé riasztó feltételeket!

A kisegítő iskolák tanulóinak mintegy egyharmada cigány. Ez már önmagában eléggé elgondolkoztató, de ha figyelembe vesszük, hogy a kisegítőseknek mindössze egyharmada jár kisegítő iskolába, azaz olyan épületbe, épületegyüttesbe, ahol elméletileg minden az enyhe fokban értelmileg sérült gyerekek fejlesztését szolgálja, a felszereléstől a szakképzett tantestületig. (Mivel ezek az iskolák a nagyobb településeken vannak, ide a cigányok kisebb hányada jár.) A többiek kisegítő otthonban vagy, ami a legjellegzetesebb: általános iskola mellé szervezett kisegítő tanulócsoporthoz tartoznak, ahol folytatják tanulmányaikat.

Itt megtalálható az intézményes hátrányok teljes kelléktára:

1. Az **elkülönítés** (külön épületben, épületszárnyban vannak ezek a gyerekek, rendszerint a legrosszabb minőségű és felszereltségű helyen az iskolán belül).

2. Az **osztatlanság** (ami nemcsak azt jelenti, hogy éppen azok a gyerekek kényszerülnek önálló feladatmegoldásra, tanulásra tanítási óráik nagy részében, akik leginkább rászorulnának a nevelői támogatásra, hanem azt is, hogy az ide szorult egy-egy valódi imbecillis gyerek aztán teljesen szétzilálja a tanítást).

3. A **szakképzetlenség** – gyógypedagógiában szakképzetlenség – pedagógus, aki a pótlékért vagy büntetésből, vagy jó esetben csupán rotációs, rendszerben „oktatja” ezt az osztályt.

Az ilyen kisegítő iskolába való áthelyezést nem menti az az egyébként olykor valóban elfogadható érv, hogy a pszeudodebilnek is jót tesz a kisebb osztálylétszám, az alacsonyabb tantervi követelményrendszer, a gyógypedagógus szakmai gondoskodása, a kisegítő iskolának az általánosnál sokszor valóban védőbb, toleránsabb légköre.

Külön osztályok

A cigánygyerekekkel kapcsolatos speciális pedagógiai megoldások közé tartoznak a homogén cigány osztályok.

Első hullámuk a hatvanas évek elején, a hatvanegyes párthatározat nyomán jött létre, mintegy átmeneti jelleggel. Majd újra felfedezték, illetve újra betiltották őket meggyéknél változó mértékben és indoklással a hetvenes évek végétől. Számuk most már száz alatt van, de ez önmagában semmit sem jelent. Nem jelenik meg ugyanis külön cigány osztályként az az osztály, amelybe egyetlen nem cigány tanuló jár, és az az osztály sem, amelybe „véletlenül” csak cigányok járnak, mert a párhuzamos osztály tagozatos, képességek szerint kiválogatott gyerekek osztálya.

A hatvanas évek kezdetén a cigány osztályoknak megvolt az a szerepe, hogy a rokonsági gyerekcsoport megbontása nélkül beszoktatta a gyerekeket az iskolába, jobban mondva hozzászoktatta őket az iskolába járás gondolatához. Ekkor a sok negatív jelenség mellett, amit főleg az okozott, hogy a cigány osztályokba rendszeresen büntetésből kerültek a máshova már nem jó pedagógusok, kialakult, illetve itt igazi terepet kapott egy olyan nevelőtípus is, amely igazán adni akar. Adni, minden körülmények között.

Ezek a néptanítói mentalitású pedagógusok még fel-fel-lelhetők, de folytatás nemigen várható. A mai cigány osztályokban is megtalálhatók helyenként azok a személyiségek, akik fittyet hányva mindenfajta módszertani megfontolásra, újításra és intellemtre, elsősorban arra szánták az életüket, hogy ezeket a gyerekeket valamire megtanítsák.

Ilyen eset az, amikor ha megbetegszik a tanító, a gyerekek nem mennek iskolába, mert a helyettést nem tekintik sajátjuknak: „Ha a mink tanítónk nincs itt, nem megyünk iskolába!”

A néptanítók heroikus elszánásának nem sok követője akad a fiatalok között, de egy népcsoport gyermekeinek nevelését kiemelkedő személyiségek önfeláldozó küzdelmétől várni amúgy is abszurditás.

Ma ugyanis a cigány osztály a legtöbb esetben egyre inkább azzá válik, amire a létrehozó szándék predesztinálja: gettóvá, a követelmények minimálisra csökkentésének eszközévé, az amúgy is igen rossz feltételrendszer legrosszabb megvalósulási formájává. De a cigány osztályt nem azért kell megszüntetni – sőt, egyáltalán nem kell megszüntetni – mert ilyen, mert sufniban, hátsó épületben, raktárban működik, mert kizártságot jelent mindenhol. Hanem ezeket a feltételeket kell megszüntetni: ahol cigány osztály van – mert az adott helyen úgy tűnik alkalmasnak –, legyen meg annak az anyaiskolával azonos feltételrendszere. Ne legyen ez lehetőség az osztatlanságra, az ellátatlanságra, a szegregáció egyetlen látható vagy láthatatlan formájára sem.

Cigánygyerekek a felső tagozatban

Az, hogy a cigánygyerekeknek csupán mintegy a fele végzi el az általános iskola nyolc osztályát nappali tagozaton és időben, a felső tagozatos oktatás komoly hiányosságaira utal. Ha túlkorosan is, de megérkeznek a cigánygyerekek a felső tagozatba. Ha az osztatlan cigány osztályból vagy a külterületi cigány iskolából is, amely csak alsó tagozatot működtet, de megérkeznek.

És kiviláglik, hogy az alapozás gyenge volt, vagy a felső tagozatos követelmény túl magas. Azokban a tantárgyakban, amelyek absztrakciót igényelnek, illetve amelyekhez biztonságos írni-, olvasni-, számolni tudás kell, a cigánygyerekek jó része elvérzik.

A felső tagozat szakmai szemlélete még az alsó tagozaténál is kevésbé fogadja el egy másfajta kultúra létezését.

A cigányok részvétele az általános iskola felső tagozatában egyáltalán nem mondható arányosnak. Az utóbbi években fellelhető némi javulás a statisztikában: egy kicsit feljebb rekednek meg a gyerekek, de mindenképpen megrekednek.

Hiányzás

Az iskola és a cigánygyerek viszonyának egyik neuralgikus pontja a hiányzás, ezen belül is az igazolatlan hiányzásnak az a mértéke, amelyet egy magára valamennyire is adó iskola már nem hajlandó elviselni.

Sajátos a vélemények megoszlása ebben a tekintetben is: vannak toleráns iskolák, amelyek úgymond elismerik a cigányok szokásainak másságát, és a különböző – a családdal együtt vagy a családért végzett – munkák idején, „szezonban” szabadon engedik a cigánygyerekeket. Ez a tolerancia azonban valójában a kudarc beismerése, a gazdasági kényszer miatt iskolát kerülő gyereket hat ökörrel sem lehetne az iskolában tartani.

Mindazonáltal ez a fajta iskolai stratégia párosulhatna a bent töltött idő intenzívebb kihasználásával. Ezzel azonban még sehol sem találkoztam. Ez annyit jelent, hogy a cigánygyerek, elismert mássága folytán, legális lehetőséget kap arra, hogy tíz hónap helyett hetet-nyolcat járjon iskolába, és így haladjon osztályról osztályra, egyre kevesebb tudás birtokában.

A másik véglet a büntetés, amelyet tulajdonképpen előírások szabályoznak. A tanuló köteles az iskolába járni, s a tankötelezettség megszegéséért büntetés jár, ami aztán olyan abszurdításokhoz vezet, hogy a család, mivel fizetni nem tud, keresőjét veszi el, amikor a családfőnek le kell ülnie a büntetést, vagy az igazán másra szolgáló szociális segélyből – egyik zsebből a másikba – fizetik ki a büntetést. A harmadik eset a behajthatatlan büntetések esete: ezek azok, amelyeket még az előbbieknél is kevésbé érdemes kiszabni.

Feltűnő, hogy míg állandó a panasz az igazolatlan hiányzásról és a büntetés hiábavalóságáról, a büntetésről az iskola nem szívesen mond le.

Nem mond le a büntetésről, és ezt pedagógiai megfontolásokkal indokolja: „Mi lenne, ha a többi gyerek (szülő) azt látná, hogy büntetlenül lehet iskolát kerülni?” Feltehetőleg semmi sem lenne, mert ha csak a büntetéstől való félelem, és nem valamifajta racionális megfontolás tartja benn az iskolában a gyereket, akkor az az iskola nem épült be a család értékrendjébe. És mint ilyen, nem igazán használ annak a gyerekeknek.

Ha feltételeznék, hogy a cigány szülőnek is van valamilyen elképzelése a gyerek boldogulásáról, ha áttekintenék, hogy kik is azok a szülők, akiknek a gyerekei nem hiányoznak, kiderülhetne, hogy a hiányzás egyszerű mércéje annak, hogy a család mennyire ítéli a maga számára hasznosnak az iskolát. Ha látná – nem belátná, látná –, hogy az iskolai bennlét megtérül, maga zavarná a gyereket iskolába a cigány szülő. De nem látja, és ebben nem ő a hibás. Ez az iskola nem a cigánygyerek iskolája.

A túlkorosság és következményei

A cigányok iskolai hátrányos helyzetének egyik legjobb mutatója túlkorosságuk. A két vagy több évvel túlkorosok között szinte már csak cigányokat és a nagyon szegény néprétegek gyermekeit találjuk. Azt a cigánygyereket, akitől otthon nem azt várják el, hogy még tizenkét, tizenhárom éves korában is gyerek legyen – és aki ilyenkor már kezd a felnőtté válásba beletanulni –, ha eddig nem is, most már igazán idegennek érzi az iskolát.

Arról nem beszélve, hogy az az aranyos kisfiú vagy kislány, aki eddig csillogó tekintetével, hálájával, ragaszkodásával elbűvölte a tanító néniket, szegénységével, elmaradottságával együttérzést, szánalmat ébresztett bennük és működésbe hozta gondoskodási Ösztönüket, ekkorra impertinens kiskamasszá, kamasszá serdül, s hamar hálátlannak minősül. Csak ingerli a tantestületet és a többi gyerek szüleit megváltozott viselkedésével. Az iskola és a cigánygyerek útjai ekkor teljesen elválnak. A gyerek értékválasztás előtt áll, és a legtöbb esetben a családját választja.

Ekkor lép a cigánygyerekek életébe, mint lehetőség, a túlkoros osztály illetve a dolgozók esti iskolájának ifjúsági tagozata. Ez azonban csupán átmeneti periódus, a végső kudarc késleltetése, hiszen itt már valódi tudást az esetek legnagyobb részében nem szerez, bár ezt senki nem is várja el tőle.

Ezek az iskolaformák valójában szintén alibiként szolgálnak a cigánygyerekeknek az általános iskolából való eltávolításához, és ezt a feladatukat probléma nélkül teljesítik is: többletmunkát nem vállalnak.

Hasonlóképpen pótiskolaként vagy iskolapótlékként szolgálnak a börtönbeli iskolák és azok az iskolák, ahol a katonaság ideje alatt lehet elvégezni a hiányzó osztályokat. Ezeket azonban mindenképpen igen kivételes és egyáltalán nem paradigmikus lehetőségekként illetve módszerekként kell kezelnünk. Egyetlen előnyük – ha ezt annak lehet nevezni –, hogy innen nem lehet igazolatlanul hiányozni. Az, hogy egy cigány fiatal, illetve egy fiatal nem végzi el az általános iskolát a tankötelezettség ideje alatt, nem tekinthető olyasminek, ami pótolható, illetve ilyen extramegoldásokkal helyettesíthető.

Nincsenek pontos, mért adataim, de feltételezem, hogy nem állok messze az igazságtól, amikor úgy gondolom, hogy a katonaságnál vagy a börtönben elvégzett iskolaévek nem egyenértékűek az időben, nappali tagozaton elvégzettekkel.

Egyetlen esetben van valóban lehetősége ezeknek a „bentlakásos” pótiskoláknak, amikor analfabétákból valamennyire betűt ismerő embereket képeznek. És természetesen nem

méltányolható eléggé az az eredmény sem, hogy „papírt ad” olyasmire, amihez valójában nem kell a papír tartalma. Azaz lehetőséget ad olyan munkák elvállalásához, amelyekhez mondjuk a nyolcosztályos végzettségről csak a papír kell, a nyolc osztály alatt tanultak nemigen.

Pályairányításról ennek megfelelően a cigánygyerekek esetében lényegében nem beszélhetünk. Azok a kevesek, akik időben elvégzik a nyolcadik osztályt, a legkritább esetben jutnak el vágyaik szakmájának megtanulásához, ha egyáltalán eljutnak oda, hogy vannak vágyaik.

Számuk a gimnáziumokban elenyész – ez persze azt is jelenti, hogy az a réteg, amely eljut a gimnáziumba, már nem annyira egyértelműen megkülönböztethető a többitől, és a gimnáziumok sem olyan készségesen különböztetik meg cigánygyerekeiket a nem cigányoktól, mint az általános iskolák.

A szakközépiskolákban és méginkább a szakmunkásképző intézményekben található cigánygyerekek, nem is kevesen. Ezek az iskolák azonban főleg a rosszul fizetett, nehéz munkát jelentő hiányszakmákra képeznek ki. Kihullásuk a szakközépiskolákból nagyon komoly mértékű, s a jobb szakmákra képesítést adó szakmunkásképzőkből is idejekorán kikerülnek.

A cigány kérdés a tananyagban és a pedagógusképzésben

A cigányság a tananyagban nem jelenik meg. Maga a cigány szó sem igen fordul elő, de sem a cigány népköltészet, sem a cigányzene nem szerepel a tantárgyakban. Arról meg feltehetőleg még sokáig nem lehet álmodozni sem, hogy a cigány kultúra egyéb elemei vagy a cigánysággal kapcsolatos társadalmi kérdések valamiképpen bekerüljenek a tanítási órák anyagába.

Valószínűleg ezzel a cigányság nem áll egyedül. Nem végeztem pontos tartalomelemzést, de mintha a ma velünk élő nemzetiségekről, kisebbségi csoportokról nem sok szó esne a tankönyvekben. Pedig feltételezhetően ez az egyik útja annak, hogy a cigány probléma az érzelmi felhangoktól mentesen kerüljön be a közz gondolkodásba.

Hasonlóképpen nem kap szerepet a cigányság a pedagógusképzésben sem. Ezen azonban semmi csodálkoznivaló nincs. Pedagógusképzésünk legszívesebben a gyakorló iskolák növendékeihez igazítja az oktatást, nem szívesen engedi a hallgatókat a „rázósabb” külterületekre.

Ennek persze módszertani okai is vannak, hiszen nincs speciális cigány pedagógia, nem eléggé tanítják meg a differenciálást, nem kapnak a hallgatók valódi felkészítést a valódi világra. Az utóbbi tíz-tizenöt évben a legkülönbözőbb felsőoktatási intézményekben bukkantak fel úgynevezett „cigány speciálkollégiumok”, ezek azonban nem váltották be a feltételezhetően hozzájuk fűzött reményeket; amellet, hogy sporadikusak voltak és nagyban függtek a vezető tanár személyiségétől, a hallgatók későbbi karrierje során csupán ugródeszkaként bizonyultak hasznosnak.

Különösen az alsó fokon tanító pedagógusokat képző intézményekben lenne nagyon hasznos cigány tanszékek felállítása, ahol a hallgatók megismerkedhetnének a cigány nyelvekkel, a cigány kultúrával, a cigány életmóddal. Ezzel párhuzamosan természetesen ugyanígy értelme lenne, ha az „élet lengené be” az iskolát, és a hallgatók a jelenleginél több társadalomismerettel felvértezve lépnének ki a felsőfokú pedagógusképző intézmények kapuján, s legalább hírből ismernék például mindazokat a szociális problémákat, amelyekkel a társadalom az iskolát is megterheli.

Csak iskolaszervezési probléma?

Az a szociális teher- illetve feszültségtömeg, amely az iskolára hárul, különböző megoldási formákat is kikényszerít, amelyek a hagyományos oktató-nevelő szerep mellett egyfajta szolgáltatói szerepet is rájuk erőltetnek.

Ha eldől a vita, hogy az iskolának ezeket a szerepeket vállalnia kell-e továbbra is vagy mentesül-e alóluk, eldől az is, hogy a továbbiakban ki fog a rászoruló cigánygyerekek napi háromszori étkeztetéséről gondoskodni, ki látja el kulturális élményekkel, tapasztalatokkal. Eddig ugyanis, amíg az iskola mindezt így vagy úgy, de ellátta, a leghátrányosabb helyzetű cigánygyerekek is megvolt rá az elvi lehetősége, hogy ételhez, és ezzel együtt társadalmilag elfogadott étkezési kultúrához jusson, hogy lásson világot, hogy eljusson színházba stb. És az iskolai családgondozó a szociális jóllétéről is gondoskodott annyira, amennyire. Legalábbis megvolt a lehetősége annak, hogy ha a problémák a rossz szociális háttérből fakadnak, akkor azok a helyileg lehetséges szinten orvoslást nyerjenek szinte felmerülésük pillanatában.

Ezeknek a szolgáltatásoknak a leválása az iskoláról bennem azt a félelmet ébreszti, hogy ha az iskola esetleg ezen nyer is, a cigánygyerekek veszíteni fognak.

Úgy gondolom, a cigánygyerekek, mint egyfajta kisebbség tagjának a jelenléte az általános iskolában olyan kihívást jelent, amelyre csak igen szórványos, esetleges válasz érkezik. Amire az iskola a legkülönfélébb iskolai eszközökkel igen erősen reagál, az a szociálisan hátrányos helyzetű cigánygyerekek jelenléte. De mindez komoly konfliktusforrás: az iskola igyekszik kivédeni ezt a fajta támadást, igyekszik szabadulni ettől a gyerektömegetől.

A kérdés, hogy – engedve ennek a nyomásnak – létrehozható, létrehozandó-e a cigányok külön iskolája. Erre a válaszom egyértelmű nem. A jelenlegi általános iskolát kell úgy megerősíteni, eszközökkel ellátni, hogy képes legyen mindenki iskolájává lenni, a cigánygyerekeké is, és ne kényszerüljön arra, hogy az eltérőt, a mást, a problematikusát kivesse magából. Ehhez természetesen rendelkezésre kell állnia a maitól teljes mértékben eltérő feltételrendszernek, amely az alapigények kielégítésében valóban egyenlő esélyt ad minden gyerekeknek.

Idáig tart az öt évvel ezelőtti tanulmány. Mindenképpen hozzá kell tennem, hogy van változás. A legfeltűnőbb, hogy nincs adat. Eddig tudtuk, hogy hol hány cigánygyerek van, jártak-e óvodába, mennyire eredményesek az iskolában, mennyire túlkorosak, vannak-e hivatalosan homogén cigány osztályok. Ma erre nincs adat.

Így nem tudjuk pontosan, de sejthetjük, hogy a régi szakmunkásképző rendszer összeomlása hány cigánygyereket fosztott meg attól, hogy valamilyen szakmához jusson, és azt is csak gyaníthatjuk, hogy a szakközépiskolák tanulói összetételének megváltozásával (ahogy azt Liskó Ilona kutatásai igazolják, az iskolázatlan szülők gyerekei gyakorlatilag eltűntek ebből az intézménytípusból) a cigánygyerekek részvétele ebben a számukra azelőtt még elérhető iskolatípusban szintén alaposan lecsökkent.

Van azonban etnikai hozzájárulás – a jelenlegi szabályozás szerint minden, legalább heti 10 órás speciális pluszszolgáltatásban részesülő cigánygyerek után plusz fejkvótát igényelhet az iskola.

És egyre-másra nyílnak a romológiai, ciganológiai csoportok, tanszékek, szakkollégiumok és egyéb képzési formák is a pedagógusképző intézményekben.

Nemsokára második évét kezdi a Gandhi gimnázium Pécsen. Újabb ötven cigánygyerek kap lehetőséget arra, hogy az otthoninál színvonalasabb körülmények között veselkedjen neki a középiskolai végzettség megszerzésének.

Ugyanakkor hamarosan kiderül, a cigányok hány helyen alakítottak kisebbségi önkormányzatot. A kisebbségi törvény felhatalmazza őket, hogy a helyi közoktatás területén saját hatáskörükben intézményeket alapítsanak és tartsanak fenn.

Csongor Anna

Műhely

Egy nevelőotthon átalakulása

Előjáróban néhány kérdés, illetve dilemma: Kikerülhetnek-e a nevelőotthonból a gyerekek, ill. megakadályozható-e bekerülésük? Lesznek-e ezt segítő törvények, és a megvalósításhoz megfelelő szakemberek és elegendő pénz? Vagy szegények maradunk, és a hatékonyabb, és így hosszabb távon gazdaságosabb ellátó rendszer kialakítására nem lesz pénz, mert azt elviszi a jelenlegi drágán, kis hatáskörrel működő intézményrendszer?

Betörhet-e a szociális munka szemlélete a nevelőotthonok pedagógizáló légkörébe? Lebonthatja-e önmagát egy nagy nevelőotthon, annak ellenére, hogy az intézet több dolgozója is ellenérdekeltnek gondolja magát? Érdemes-e ezt elkezdni törvények és megfelelő szakmai és anyagi támogatás nélkül, vagy jobb megvárni a törvényi szabályozást, a fenntartók direktíváit? .

Mi 1990-ben úgy láttuk – a gyerekek érdekeit előtérbe helyezve –, hogy már így is nagy késésben vagyunk, nem halogathatjuk az átalakítást/lebontást még akkor sem, ha ezt önerőből kell is elkezdenünk.

A szolnoki Gyermekvárost 1981-ben adták át 320, 3-18 éves korú gyermek elhelyezésére. Bár az intézet széles korhatárú volt, mégsem biztosított stabil közösségeket és igazi koedukációt, mert a nagy létszámú csoportokat nemenként és iskolai osztályfokokként homogénre szervezték. Mindez magával vonta a gyerekek időről-időre történő intézményen belüli mozgását. Az egyetlen monumentális épületben kialakított intézmény minden olyan kiszolgáló létesítménnyel rendelkezett, amely biztosította, hogy a gyerekek a kerítésen belül maradván minden szükséges ellátást megkapjanak. A tökéletes szegregációt a belső óvoda és általános iskola tervezett beindítása jelentette volna, de ez utóbbi csak részlegesen valósult meg.

Mindezek a növendékek szocializációját/reszocializációját kevéssé szolgálták, így 1990-re megérett a helyzet egy belülről induló átalakítás megkezdésére.

Az 1990-ben kezdődött innováció négy alapelvre épült:

1. Individuumra orientált stabil kisközösségekbeni nevelés

Ebből adódott a csoportlétszámok csökkentése. A gyerekek mozgásának megszüntetésével a csoportok életkorilag heterogenizálódtak, majd – elsősorban a testvérek egy csoportba kerülésével – koedukálódtak. Biztosítanunk kellett az individuális nevelés tárgyi és személyi feltételeit is: az egyéni, intim életterek létrehozását, a bizalmas, stabil kapcsolatokat biztosító esetfelelősi rendszert.

2. Open door – Nyitott ajtó

Kétirányú nyitottságot fejez ki: egyrészt lehetővé tesszük és ösztönözzük, hogy a gyermekvárosba bejusson a környező lakótelep és város, mint környezet, másrészt viszont a növendékeknek is lehetőséget, ösztönzést adunk arra, hogy minél több szálon kapcsolódjanak

a kapun kívüli világhoz. Ennek szellemében liberalizáltuk a családokkal való kapcsolattartást is.

3. Családias jellegű nevelési környezet

Az innováció első lépéseként a nevelők és a neveltek lelkes közreműködésével átalakítottuk a csoportok lakóterét az átlagos lakáshoz hasonlatosra. Így a csoportok rendelkeznek a családokban előforduló fontosabb hétköznapi és ünnepi tevékenységek végzésére alkalmas helyiségekkel és felszereléssel, így sok tevékenységet fokozatosan átvettek a kisegítő személyzettől (mosás, főzés, vásárlás, takarítás stb.). Mindezek magukkal vonták a csoportok specializálódását és önállósodását mind szakmai programjuk, mind gazdálkodásuk terén. A csoportok havi állandó összeg fölött rendelkeznek a növendékek száma és kora szerint, melyet szabadon használnak fel. Az önálló gazdálkodás fokozatosan kiterjed a személyzet bérére is, mindez megkönnyíti a kiköltözés utáni önálló üzemelést is.

4. Adekvát képzés

Azt jelenti, hogy minden gyerek adottságainak és képességeinek megfelelő intézményben tanulhasson, s ehhez az önálló tanulás, illetve a szükséges segítség lehetőségét megkaphassa. Legtöbb neveltünk túlkoros, és különféle tanulási nehézséggel, elmaradással küzd, így az általános iskola befejezése is kudarcba fullad sok esetben.

Ez az ok is motiválta a város kisegítő iskolájában működő 3 osztályos speciális szakiskolával történő fúziót, valamint azt, hogy a reményeink szerint lassan kiköltöző nevelőotthon helyét egy, az építészeti adottságoknak jobban megfelelő és szükséges funkció veheti át. A szakiskola ma már 250 különböző hendi keppel rendelkező fiatal szakképzését vállalja föl, 8 féle szakmában, különböző képzési stratégiák szerint:

- akiket lehet, 1-2 éves felzárkóztatás, készségfejlesztés után visszacsatol a szakmunkásképzésbe
- a többieknek ágazati szakmunkási vagy betanított munkási képesítést biztosít.

Szeretnénk, ha a 16 év feletti, dolgozók általános iskolájába járó fiatalok párhuzamosan vehetnének részt a szakmai képzésben/előképzésben.

1991-től kezdődött az innováció következő szakasza, a kiköltözést program. Ennek keretében meglévő, illetve újonnan alakított csoportok költöztek ki az intézetből a város különböző részére lakásokba vagy családi házakba. Anyagi lehetőségeinket és pedagógiai megfontolásainkat sikerült olyanképp egyeztetnünk, hogy nem igényeltünk minden esetben azonnal beköltözhető lakást, hanem olyan házakat választottunk, melyeket fel kellett újítanunk, át kellett alakítanunk a beköltöző fiatalok igényeinek, szükségleteinek megfelelően. A takarékosági szempontokon kívül figyelembe vettük azt is, hogy a beköltözők annál inkább involválódtak a változásokba, minél inkább részt vesznek annak előkészítésében, saját erejükkel. Ezért több esetben az elvégzendő munkák jelentős részét úgy szerveztük, hogy azokat többnyire a növendékek maguk végezhessék. A kiköltözött csoportok specializáltak, van, akiknél a fő motívum a súlyosabb hospitalizáció megelőzése volt, másoknál a rehabilitáció vagy a reszocializáció.

Csak részben voltak sikeresek azon kísérleteink, amelyekben 18 éven felüli fiatalokat helyeztünk el (6-8 fő) egy-egy családi házban, hogy utógondozói segítséggel kezdhesék meg részben önálló életüket. Tapasztalhattuk, hogy ebben az életkorban már nem szerencsés ilyen számban intézetből kikerült fiatalokat együtt tartani. Így most azon fiataloknak, akiknek nincs

külső támaszuk, de önálló életvezetésre már valamelyest képesek, a volt csoportjuk bérel albérletet és biztosít fokozatos leválást.

Kialakítottunk továbbá egy nevelőcsaládot, ahol egy nevelő házaspár lakásába költözött – saját gyerekein kívül – hat állami gondoskodásban lévő testvér. A nevelők hivatásos nevelőszülői státuszba kerültek, de szakmailag és financiálisan az intézmény keretei közt maradtak.

A további átalakítást két fő irányba tervezzük. Egyrészt a csoportotthonok, lakóközösségek körének bővítését szeretnénk, másrészt a nevelőcsaládok számának emelését kiképzett, hivatásos nevelőszülői státuszban. Szerencsés volna, ha a gyerekek számára többfajta környezetet is fel tudnánk kínálni, városit és falusit egyaránt, és tekintetbe tudnánk venni, hogy az eredeti családjuktól ne kerüljenek túlságosan távol.

Az átalakítási programhoz ugyanis szervesen kapcsolódik az a cél, hogy lehetőség szerint minimalizáljuk az állami gondoskodásban töltendő időt. Ehhez az eredeti családokkal való kapcsolat folytonosságát kell biztosítanunk, és lehetőség szerint hozzá kell járulnunk a családgondozáshoz is. Ennek érdekében néhány területi gondozó központot kell létesítenünk. A-mennyiben a megyében működő többi nevelőotthon is kapcsolódik a programhoz, a megye körzetekre osztható a területi gondozás és az adott területről állami gondoskodásba kerülők ellátását illetően. E decentrumok biztosíthatják azt, hogy a területi preventív munkába is bekapcsolódjunk, bizonyos szolgáltatásokat nyújtsunk.

Az átalakítás során igen körültekintően kell eljárunk mind a gyerekek, mind a felnőttek oldalát nézve. A gyerekeket rendszeresen fel kell mérni, hogy a lehetőségek közül mely elhelyezési forma a legkedvezőbb számukra:

- ha egyelőre marad a nevelőotthoni csoportjában
- ha családba került (ezt tartanánk optimálisnak): visszahelyezhető-e a saját családjába (rehabilitáció), vagy nevelőcsaládba (hagyományos v. hivatásos nevelőszülőhöz)
- kiköltözés valamelyik speciális célra szervezett csoportotthonba
- más intézetbe való áthelyezés,
- részlegesen vagy teljesen önálló élet megkezdése meghatározott segítséggel, felügyelettel.

A személyzet oldaláról nézve a családi nevelési modell a csoportotthonok működése, az eredeti, vagy nevelőcsaládba való elhelyezés lehetőségének megnyitása új munkaköröket biztosít, de újfajta ismereteket és készségeket követel. A pedagógizáló felfogásból kilépve a szociál-ökológiai szemlélet felé kell leginkább elmozdulniuk.

E felfogás lényegét van der Ploeg (idézi Domszky András; Gyermek- és Ifjúságvédelem 1987/3.) a következőképp fogalmazza meg:

„Ebben a felfogásban a gyermek mindenekelőtt egy környezeti rendszer része. Egyúttal környezeti hatásként nemcsak azt veszik figyelembe, amit egy objektív szemlélő észrevesz, hanem elsősorban azt értékelik környezetként, amit a gyermek annak fog fel. Az intézmények szempontjából ez azt jelenti, hogy egy jól funkcionáló környezetrendszerre törekszünk, melyben a problematikus gyermek is pozitívan fejlődhet. A gyermek ezen környezeti rendszeréhez tartozik magától értetődően nemcsak az időleges tartózkodási helyként szolgáló nevelőotthon, hanem a család is.”

Hozzátevé, hogy a nevelők egy része semmiféle pedagógiai, pszichológiai vagy szociológiai ismerettel sem rendelkezik, minthogy a gyermekfelügyelői besoroláshoz nem kapcsolódik képesítési követelmény. Mindezen hiányosságok pótlására háromféle továbbképzést szerveztünk:

- új dolgozóknak minden évben indítunk egy belső tanfolyamot a mentálhigiénés team segítségével
- érettségizett gyermekfelügyelőknek kétéves szociális asszisztensképzést szerveztünk
- pedagógus végzettségűeknek másoddiploma megszerzésének lehetőségét biztosítottuk szociálpedagógusi, ill. mentálhigiénikusi területen.

Jelenleg nevelőszülői kiképző program indításán dolgozunk a GYIVI-vel karöltve, hiszen elsősorban a képzett hivatásos nevelőszülők számát szeretnénk növelni a jövőben.

Az innováció eddigi folyamatában jelentős tapasztalatokat szereztünk az alternatív ellátási formák tekintetében. Feltártuk az ezekkel kapcsolatos szervezési és technikai nehézségeket, pedagógiai buktatókat. Tapasztalataink mindazonáltal igazolták feltevésünket, miszerint ezen alternatívák mind pedagógiailag a szocializáció tekintetében, mind gazdaságilag hatékonyabbak a hagyományos bentlakásos intézeti ellátásnál. Így vált lehetővé egy olyan működési modell vázlatának a kidolgozása, mely az egész Gyermekotthont magába foglalóan az alternatív ellátásokra épül.

(Elhangzott az 1993. augusztusban Debrecenben tartott „Szegénység az Európa-házban” konferencián. Köszönet illeti Jan Beagley-t, Csernák Pétert és Diósi Györgyöt a dolgozat összeállításában nyújtott segítségükért.)

Szügyi Csongor

Kisebbségben

Együtt – vagy külön?

Az első cigány hivatásos nevelőszülői tanfolyam tanulságai

Amikor a hivatásos nevelőszülő-képzés programján belül lehetőség nyílt – egy kifejezetten erre irányuló pályázat révén – cigány hivatásos nevelőszülők képzésére is, úgy tűnt, mintha mindenki számára világos lenne: speciális feladatról van szó, amit külön témaként kell kezelni. A szervezés során mégis fölmerült az „együtt, vagy külön” kérdése.

A háttérben pénzügyi megfontolások húzódtak meg (egy előadónak ugyanannyit kell fizetni, akárhány embernek tart előadást), de elvi szempontok is artikulálódtak. A kiképző stáb ekkor már egyéves tapasztalattal rendelkezett, és joggal vélte, hogy az első sikeres tanfolyammal egyben egységes követelményrendszert is teremtett minden további tanfolyam számára. Márpedig, ha minden hallgatót ezekkel a követelményekkel mérnek, semmi sem indokolja, egy saját élményű csoporton túl, a cigányok külön képzését. Sőt, diszkriminatív lenne a különválasztás, valamiféle „kisegítő” jelleget kölcsönözne a cigányok tanfolyamának. Hosszas vita, és külön pénzügyi fedezet biztosításának eredményeként fogadták el végül az érintettek, hogy az egységes követelménynek való megfelelés ebben az esetben csak külön képzéssel biztosítható, a tanfolyam sikeréért csakis így vállalhatok felelősséget.

Miért?

Mert tisztában voltam azzal, hogy ez a tanfolyam mérföldkő a cigányság magyarországi történetében, amelynek során fel kell majd dolgozni csak cigányokra jellemző traumákat. Az ismeretnyújtás csak úgy lehet eredményes, ha gátakat szakít, és utat nyit mélyről jövő megnyilatkozásoknak. Ehhez pedig érzelmekkel fűtött, nagyon meleg, bensőséges, családi légkörre van szükség.

Mária Terézia óta – aki tudvalevően rendeletet adott ki, hogy a cigánygyerekeket a szülőktől elszakítva, paraszt családoknál kell fölnevelni, mert csak így válhatnak megbízható alattvalókká – az 1961-es párthatározaton keresztül – melynek nyomán számos cigány gyereket vettek állami gondozásba mondván, csak így válhatnak a szocialista társadalom hasznos tagjaivá –, ezzel a programmal először ismerte el a politikai hatalom, hogy cigány gyerekek fölnevelésére mégiscsak legalkalmasabb a cigány család. S miután az elmúlt évtizedek politikája következtében sajnos, sok cigány család vált képtelenné és alkalmatlanná is gyermekei fölnevelésére, jóvátételnek is felfogható a lehetőség: nevelje akkor őket legalább egy másik cigány család.

Munkatársaimmal: Mester Zsuzsával, Kovács Klárával, Farkas Istvánnal együtt azzal is tisztában voltunk, hogy a cigányok mások; s ha ez a másság nem kap hangsúlyt a képzésben, ugyanaz fog történni, mint az egységes követelményrendszerű általános iskolában, ahol kiáltoán megmutatkoznak a cigányok hátrányai, miközben értékeik észrevétlenül elsikkadnak. A családjukba majdan bekerülő gyerekek, és saját gyerekeik szempontjából is, éppen ezeknek az értékeknek a kibontására, megfogalmazására, tudatosítására van szükség, másképp az egészen semmi értelme sincs.

Az intézetben nevelkedő gyerekek legnagyobb válsága az identitásvesztés. Cigánygyerekek esetében ez annyival súlyosabb, hogy nemcsak a családjukkal, hanem a népükkel való azonosság biztonsága is elvész. Asszimilációs törekvés („nálunk minden

gyerek egyforma!”) ezen nem segít, mert kikerülve az intézetből, a társadalom könyörtelenül a tudtukra adja, hova sorolja őket. És akkor ők ott lebegnek a semmiben, és nem tartoznak sehova. A cigány nevelőcsaládban viszont megtanulhatják, hogy (korábbi tapasztalataikkal, rossz emlékeikkel ellentétben) a cigányság sajátos értékeket, közösséget, összetartozást, a külvilágból érkező sérelmek ellen védelmet, biztonságot jelent.

Enélkül a cigánygyerekből hiába válik normakövető állampolgár, attól még magányos és kivetett marad. És normakövető állampolgár is bajosan válik kivetett emberből. A cigány nevelőcsaládokat tehát arra kell kiképezni, hogy miközben normakövető állampolgárokat, a társadalomban becsülettel boldogulni tudó embereket nevelnek, készen álljanak arra is, hogy a cigánysággal kapcsolatban felmerülő nehézségeket a cigányságból meríthető gazdagsággal ellensúlyozzák. Vagyis meggyőzzék a családjukban nevelkedő gyerekeket arról, hogy minden nehézség ellenére, cigánynak lenni: jó.

Miután a tanfolyam sikere igazolta, hogy ezt így kell csinálni, bevallom: nagyon sajnálom, hogy ezt így kellett csinálni.

Társadalmunk tele van előítéletekkel, rossz beidegződésekkel. Ha a nevelőszülő képző tanfolyam magyar résztvevői szembesülhettek volna azzal, hogy ez mit jelent az egyes cigány emberek életében, most ők is gazdagabbak lennének. Olyan ismereteket szerezhettek volna, amelyek fényében sok minden átértékelődhetne a tudatukban. Most olyan tanfolyamról álmodom, ahol együtt vagyunk cigányok, magyarok, abban a hangulatban, amiben mi voltunk együtt.

Sok olyan alkalom kellene, ahol kölcsönösen jó tapasztalatokat - szerezhetünk egymásról. Csak azt nem tudom, lesz-e valaha elég időnk arra, hogy egymásra igazán odafigyeljünk.

A résztvevők

Nem volt könnyű feladat a tíz nevelőszülői státust majdan betöltő jelöltek kiválasztása, mert eleve szelektáló kritériumok megfogalmazására volt szükség.

Első kritérium: a gyerekek érdeke mindenképp fölött. Itt arról van szó, hogy noha fel lehet ezt fogni munkanélküliséget kompenzáló programnak is, mégsem a munkanélküliek megsegítése az elsődleges szempont. Nem kizáró ok a munkanélküliség abban az esetben, ha az nem a teljes elesettség kifejezője, hanem van már egy korábbi munkával megteremtett életszínvonal és készség annak fenntartására. Viszont nagyon határozottan ki kellett mondani, hogy ez a program nem az elesett cigány családok, csupán a belőlük kihullott gyerekek felemelését célozza, talpon maradó cigány családokban. Ugyanis a jövedelem, ami ezzel a munkával szerezhető, nem elég az elesett családok felemelésére. Ha elég lenne, akkor nem nevelőszülőket kellene keresni és kiképezni, hanem az erre szánt pénzt egyszerűen oda kellene adni a vérszerinti családoknak. De nem lehet odaadni, mert környezetükben ezt a pénzt csak elnyelné a nyomor, és a gyerekeket újra csak ki kellene onnan emelni. Hogy a vérszerinti szülőket mégsem írhatjuk le, arról sok szó esett a tanfolyamon.

A feladatra való alkalmasság kritériumai nagyon bonyolultak. Leginkább a saját gyerekek, a környezet, az életvitel vallanak róla, személyenként másképp, és mindenki csak önmagával mérhető. Abszolút alkalmasnak tartottam például Erzsikét, aki a tanfolyamot megelőző nyáron, negyvenöt éves korában vizsgázott a nyolcadik osztályból. Tudtam, milyen körülmények között nevelt fel öt gyereket, ismertem házassága történetét, lakásért vívott harcát. Tanúja voltam legkisebb gyerekéért vívott küzdelmének, aki sérült koraszülöttként jött a világra és most gyönyörűen fejlett tizenhárom éves fiú, korának megfelelő kiegészítő osztályba jár, és minden bizonnyal szakmát is szerez majd. Szememben Erzsike általános

iskolai bizonyítványa magasabb képesítés, mint olyan valakinek a diplomái, aki Shakespeare-kötettel a hóna alatt jött a világra.

Alkalmasnak tartottam Julikát; ő egy volt állami gondozott fiúhoz ment feleségül. Éveken keresztül rengeteget kínlódott vele, több alkalommal maradt egyedül három gyerekkel, amikor a fiút zártabb helyre utalta a hatóság. Végül férjét is „fölnevelte” a gyerekek mellett: egyik napról a másikra letette a poharat, megbízható kereső, szelíd apa lett belőle. Lakáshoz jutottak, kocsit is vettek. Szegényes ez a lakás, de a megtett úthoz képest gazdagabb, mint mások szülőktől örökölt rózsadombi villája.

Még hosszan elemezhetném a példákat annak érzékeltetésére, hogy az alkalmasság minden esetben mást jelent. Egységes feltétel volt viszont, amit a jelöltek maguk fogalmaztak meg az első beszélgetések során: hogy aki ezt csak pénzért akarná csinálni, az inkább ne csinálja. Sokféleképpen fogalmazták meg azt a többletet, ami nélkül ez a munka nem vállalható: szeretet, segíteni akarás, megmenteni valakit, az ember fontosnak érzi magát, tenni valamit a cigányságért, tenni valamit Istenért...

A hívás, a megszólítás, a feladat vázolása eleve feltételezett valamiféle cigányazonosságtudatot. Szerettem volna, ha a kis csoport némileg reprezentálja a magyarországi cigányság sokféleségét, a majd kihelyezésre kerülő gyerekek feltételezhető arányában – ez nem sikerült.

Mire a tanfolyam elkezdődött, öt ígéretes család visszalépett. Meggondolta magát a csobánkai szegkovács család, amelyben az apa szabadúszóként folytatta a hagyományos mesterséget, az anya, varrónőként állásban dolgozott. Egészségi okokra hivatkoztak, de meggondolásra készíthette őket az is, hogy esetükben az apának kellett volna tanfolyamra járnia, és cigány férfiakban az ilyen dolgokkal szemben nagyon erősek a gátlások.

Lemaradt a másik cigány anyanyelvű, kereskedő-piacozó család is. Ők lakásfenntartási nehézségeket emlegettek, de a háttérben itt is meghúzódhatott valami, amit nem mondtak ki: hogy kötetlen, ötletszerű életmódjukba nehezen lettek volna beilleszthetők a tanfolyami kötöttségek.

Az építőipari segéd munkásból lett építési vállalkozó családban valószínűleg nem érett meg az elhatározás.

Két elit muzsikussal pedig feltehetően rangján alulinak érezte volna, hogy államilag szervezett tanfolyamon vizsgázzon, állami intézmény alkalmazottja legyen.

A létszám mégis hamar összeszerveződött. Mind a tizenegy család magyar anyanyelvű. Vegyes házasságban élnek négyen. Elváltan élnek ketten. Öt gyereke van egynek, négy gyereke kettőnek, három gyereke egynek, két gyereke négynek, egy gyereke háromnak. Ötszobás lakása van egynek, négy szobás kettőnek, három szobás kettőnek, kétszobás négynek, egyszobás kettőnek. Érettségizett kettő, szakmája van ötnek, szakképzetlenek négyen, de közülük ketten évek óta csecsemőotthonban takarítanak és a gondozásban is részt vesznek.

Első alkalommal öten jöttek el. Ott voltak a tanfolyami munkára vállalkozó előadók is: Mester Zsuzsa pszichológus, a Fővárosi Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Központ igazgatóhelyettese; Kovács Klára, aki hosszú évekig volt gyámügyi előadó a hetedik kerületben, és jól ismerte a cigány családok ilyen természetű problémáit; a „Grizhipe” cigány néprajzi és nyelvművelő egyesület vezetője (a cigány szó ápolást, gondozást jelent, ami itt nyilván a cigány hagyományokra vonatkozik), s akinek közreműködését rendkívül fontosnak tartottam. Megjelent az intézmény igazgatója és helyettese. Frissen sült pogácsát vittem, hogy otthonos illata legyen az első összejövetelnek. Vezetőink koccintottak velünk és ennek is jelképes jelentése volt: ők is a családunkhoz tartoznak. Hivatalos megerősítést kapott a

tájékoztatás, amit eddig csak tölem hallottak a nevelőszülő-jelöltek, Megfogalmazódtak a legfőbb aggályok, amelyek aztán végigkísérték a tanfolyamot, és a legnagyobb feladatot jelentették a tudatformálásban. A tanfolyam arra is való, hogy ezeket a problémákat tisztázza. Szó esett a követelményekről, amelyektől az intézmény nem tekinthet el.

Módszer és tematika

Úgy gondoltam: ahhoz, hogy a cél megvalósuljon – tehát hogy a nevelt cigánygyerekek cigány identitásban és öntudatban nőjenek fel, majd cigányként illeszkedjenek be a magyar társadalomba –, szükség van arra, hogy a nevelőszülőkből tudatosodjon cigányságuk értéke, a cigányság vállalhatósága. Erre az alapra épülhetnek csak fel a minden hivatásos nevelőszülő-től elvárható ismeretek. A tanulás során pedig azt kell megélniük, hogy az elméleti tudás nem valami rajtuk kívüli, magasan fölöttük álló, őket megmérő és megítélő idegen világ, hanem szervesen kapcsolódik ahhoz, amit maguktól nem is tudnak.

Tudtam, hogy a cigány emberek érzelmi beállítottságúak: értelmükhöz csak érzelmeiken keresztül lehet szólni. Az elméleti ismereteket sokkal inkább befogadják saját élményeikkel, tapasztalataikkal szoros összefüggésben, meleg, baráti együttlét keretében, egymással és az előadókval kölcsönös interakció folyamatában.

Éppen ezért nem volt külön „saját élményű”, vagy „kétségfejlesztő” csoport, hanem az egész képzés kiscsoportos keretben folyt. Bármiről volt szó a társadalmi ismeretek, a pszichológiai-nevelési ismeretek, vagy a jogi ismeretek témaköreiben, az mindig együtt zajlott a saját élmények, tapasztalatok, szokások feldolgozásával és az új feladathoz szükséges új gondolkodásmód és készségek kialakításával. Hetenként kétszer, szerdán és csütörtökön találkoztunk és együtt voltunk négytől nyolcig. Szünetet soha nem tartottunk, de bárki bármikor felállhatott néhány percre. Mindig hoztak valami ropogtatnivalót, süteményt, gyümölcsöt, üdítőt, azt kitétték középre és ki-ki akkor nyúlt hozzá, amikor jólesett. Minden elhangzott előadásról összefoglaló emlékeztetőt kaptak és hozzá ajánlott irodalmat.

Cigányát c. könyvem egy-egy példányát ajándékba adtam mindenkinek az elején. Használtuk a Mérei-Binét-féle Gyermeklélektant. Kiosztottam a Család, gyermek, ifjúság egyes példányait, és felhívtam a figyelmet cigány lapokban megjelent cikkekre (pl. Kozma Blanka: Az állam kebelén c. írására az Amaro Drom-ban). GYIVI-s kollégáktól is kaptunk hasznos kéziratokat, és ők maguk is felfigyeltek könyvekre, cikkekre (pl. a csecsemőotthonban dolgozók a gondozónők képzésében használatos tankönyvre). Szokássá vált, hogy az egymáshoz közel lakók vasárnap délután összejöttek és tanultak együtt. Korábbi iskoláikhoz képest óriási élmény volt számukra a tanulásnak ez a módja. Megértették, hogy ez a dolog róluk és értük szól, felértékeli őket cigányságukban, emberségükben és ezért azonosultak vele.

Első alkalommal kézbe adtuk a tematikát, és tájékoztattuk a résztvevőket annak értelméről. Megállapodtunk a tanulási módszerben és szerződést kötöttünk velük. Pályázati pénzből ösztöndíjat tudtunk fizetni, de nyomtatékosan meg kellett értetnünk, hogy ez nem segély (még ha a gazdasági osztály ilyen címen fizeti is ki), hanem olyan juttatás, amellyel az aktív részvételt díjazzuk – mivel igényt tartunk arra a tudásra, amit ők tesznek majd hozzá ehhez a tanfolyamhoz. Tehát a havi 10.000 forintot nyolc foglalkozásra osztjuk el, és ahányszor hiányoznak – függetlenül attól, hogy mi okból –, az annyszor mínusz 1250 forintot jelent. Pénzügyi elszámolásunk tanúskodik róla, hogy ezt az elvet keményen be is tartottuk. Nem volt pedig könnyű, hiszen hanyagság miatt soha senki sem hiányzott, és ha beteg volt, ő

maga sajnálta a legjobban, hogy nem tudott eljönni – hiába. A tanfolyam rangját csak ezzel a szigorral lehetett biztosítani.

Az egyes tantárgyak témái a következőképpen alakultak.

Társadalomismeret. A cigányság története Magyarországon, helye a magyar társadalomban, kapcsolata a magyarsággal.

Saját családtörténet elemzése társadalmi kontextusban, közösségi hagyományok. Társadalmi meghatározottság – egyéni életpálya.

A hagyományos cigány család szerkezete. A női termékenység értéke. A szüléssel, gyermekággal kapcsolatos szokások.

A modern családszerkezete. A termékenység értéke a modern családban.

Árvácska. Filmnézés megfigyelési szempontokkal Milyen indítékai vannak, vagy lehetnek a nevelt gyerek vállalásának?

Csecsemőgondozási, gyermeknevelési szokások, hagyományok a cigány közösségekben. Saját gyerekkori élmények, mai gyakorlat

Falvak pereméről városok peremére: a cigány munkaerő a pártállami Magyarországon. Szociális környezet és devianciák. Kisebbségi helyzet, krízishelyzetek. A törvény előtti egyenlőség, egyenlőtlenség kérdései. Esetelemzések.

Az 1945. utáni szociálpolitika, gyermekvédelem hatásai a cigányságra. Az intézményrendszer felépítése, struktúrája, diszfunkcionalitása. Szociális segítőfoglalkozás a cigányság körében. Cigány szociális munkások. Film: Vigyél magaddal!

Oktatás, nevelés szociológiai kérdései Iskolai szegregáció.

A nevelt gyerek elfogadásának feltételei, határai A családtagok szempontjai és azok védelme. Vérszerinti család, nevelőcsalád. Kapcsolattartás, látogatás.

Videofilm.

A család- és gyermekvédelem átalakulásának lehetséges irányai és ezek feltételei, különös tekintettel a nevelőszülői rendszerre.

A nevelőszülőt támogató rendszer.

Vendéglőadók voltak: Farkas István, Herczog Mária, Remete Katalin, Vincze Dezsőné, Mester Zsuzsa, Kovács Klára.

A pszichoszociális megközelítés; az öröklődés szerepe, a nevelés tényezői. A lelki trauma kérdései A prenatális kor és a csecsemőkor fejlődéslélektana. A kisgyermekkor és óvodáskor fejlődéslélektana. Az iskoláskor fejlődéslélektana.

Minden fejlődési szakaszon belül az értelmi fejlődés, lokomóció, manipuláció, szociabilitás és beszéd fejlődése; „cigány” és „magyar” szokások összehasonlítása a nevelésben. Intézeti ártalmak.

Beszélgetés és kapcsolatteremtés. A tanulást elősegítő készségek. Pozitív módon fegyelmezzünk! Neveljünk segítőkész gyerekeket! A kamaszkor fejlődéslélektana. Szocializáció és norma. Egyén és szociális környezet. Szociális rendszerek, normák, intézmények. Konfliktusok egyén és környezete között.

A disszociális viselkedés. Csavargás, lopás, drogfogyasztás.

A nevelt gyerekekkel kapcsolatos aggodalmak, várható problémák és azok kezelése.

Jogi ismeretek. Jogalkotás, joggyakorlat. Esetek az állami gondoskodásba vétel témaköréből. A nevelőszülői jogviszony. Rendelet a hivatásos nevelőszülői munkaviszonyról Kiskorú gyermekek jogi helyzete, az állami gondoskodás formái A szülői felügyeleti jogok és azok megvonása, vagy szüneteltetése. A gyámság. A határozat; tartalma, szerkezete.

Az örökbefogadás. Örökbefogadó szülők, nevelőszülők. Esetelemzés az örökbefogadás témaköréből. A nevelőszülő és a nevelt gyerek járandóságai. A nevelt gyerek jogi státusza. A vérszerinti szülő jogai. A felelősség kérdései

ENSZ Egyezmény a gyermekek jogairól.

Tereplátogatások.

A tanfolyam negyedik hónapjában különböző intézményeket látogattunk meg. Mindenütt készségesen fogadtak bennünket, tartottak nekünk előadást, válaszoltak kérdéseinkre, beszélgettek velünk és örömmel nyugtázták létezésünket. Mester Zsuzsa révén nyertünk betekintést a CSZMMK munkájába. Szupervizorunk: Gondos Anna kalauzolt bennünket a Zápor utcai nevelési tanácsadóba és két alkalommal a Rókus kórházba, ahol megnézhettük a koraszülött-osztályt, és meghallgathattuk Németh Tünde gyermekorvos előadását a pszichoszomatikus megbetegedésekről. Felkerestük a Cseppkő utcai nevelőotthont és a rákospalotai leánynevelő intézetet. Megismerkedtünk a Drogambulancia hatáskörébe tartozó problémákkal.

Azt hiszem, nagy tanulsága a tanfolyamnak, hogy – pszichológustól kezdve gyermekorvosig – egyetlen előadó sem szállította le a színvonalát a közérthetőség érdekében.

Úgy tűnt, rájuk is felszabadítóan hat, hogy nincs szükség tudományos zsargonra: a szakmai tapasztalatok egyszerű, őszinte emberi módon is közvetíthetők. S miután a hallgatók ilyen módon megértették, miről van szó, megjegyezték az olyan szakkifejezéseket is, mint „szeparációs trauma”, „frusztráció”, „társadalmi mobilitás”, „agglomerációs övezet” stb.

Valahányan tanítottunk a tanfolyamon, nagyon sok történetet meséltünk. Zsuzsa a saját gyerekei életéből vett esetekkel és a jól megismert cigány családok gyakorlatából vett példákkal érzékeltette a fejlődés-lélektani törvényszerűségeket, a nevelési stílusok különbözőségeit. Klári gyámügyi múltjából hozta az eseteket. Az én szociológiai ismeretnyújtásom is élő emberek valóságos történeteivel volt kapcsolatos. És ezekhez a történetekhez ők is könnyen tudtak kapcsolódni a maguk történeteivel. Életszerű – mert saját empirikus kutatásával megalapozott – volt Herczog Mária előadása. Hasznosnak bizonyult a gyakorló nevelőszülő és tanácsadó szereplése, akik a legnehezebb, de mégis megoldható problémákat tárták elénk szemléletesen. Óriási hatású volt a cigány nyelvvel és tradíciókkal való szembesülés szegényekkel, fájdalmakkal, felejtésekkel megterhelt identitásuk nyert megtisztulást és megerősödést.

Nagy utat tettek meg a négy hónap alatt. Alaposan felkavarta őket, amit átéltünk együtt. És-minket is, mert mi is vallottunk magunkról, ez nem lehetett másképp. Voltak nagy sírások és álmatlan éjszakák. De megérte. „Velünk így még nem foglalkozott senki”. „Ezeket a dolgokat így soha nem gondoltam végig”. „Először fordult elő életemben, hogy az őszinteségemre nem fizettem rá” – vallották. És aki az elején látni se akarta azt az anyát, aki „eldobta” a gyereket, a végén így nyilatkozott: „adná az Isten, hogy még magához vehesse”.

(Következő számunkban folytatjuk.)

Diósi Ágnes

Tanulmány

Gyermekvédelem a századelőn

Gegus Dániel és kortársai a századelő gyermekeinek és veszélyeztetett fiataljainak szociális helyzetéről

Gegus Dániel fővárosi rendőri gyermekbíró a múlt század végén született. Jogászcsaládból származott, apja Szegeden volt törvényszéki bíró, haladó gondolkodású megnyilvánulásai ismereteseek. Fiának életrajzi adatairól és pályafutásáról a régi lexikonok nem emlékeznek meg, talán azért, mert nem volt népszerű a hivatalos körökben, rendőri szerveknél.

Elsősorban kíméletlen igazmondását, írásainak leleplező drámai hangvételt kifogásolták, mellyel egyformán ostromozta a hivatalok, hatóságok ügyetlenségét, tehetetlenségét és a gazdagok, tehetős rétegek fényűzését, részvétlen érdektelenségét.

A század első harmadában dolgozott, amikor a gyors ütemű polgárosodás, majd a világháború, a trianoni béke következményei, ha lehet, még jobban felfokozták a társadalmi ellentéteket. A kitűnő elemző, jó megfigyelő számára legfontosabbak a tények, a pontos adatok használata volt. Gondolhatnánk, hogy szociális írásaiban megfogalmazott éles kritikája miatt legalább az 1945-ös fordulat után „rehabilitálták”, „haladó erőink sorába” emelték; nem így történt. Mivel széleskörű európai ismeretekkel rendelkezett – kitűnően ismerte az olasz, svájci, német, francia bírói, rendőri, gyermekvédelmi szervezeteket – valamiféle jobboldaliságra (különösen olaszországi tapasztalatainak leírása miatt) gyanakodtak, fenntartással szemlélték. Nagy nehezen 1984-ben engedélyezték, hogy periférikus periodikában publikáljak róla. Szinte esküt kellett tennem, hogy nem volt fasiszta – a kiadó természetesen nem ismerte Gegust.

Intenzíven foglalkozott gyermekvédelmi kérdésekkel, ilyen tekintetben szoros kapcsolatban állt Nagy Lászlóval, Vámbéri Rusztemmel, haladó jogászokkal, orvosokkal, írókkal. Hosszú időn át egyik szerkesztője volt a Gyermekvédelem című folyóiratnak Márai István, Tábori Kornél, Petrik Pál társszerkesztése mellett. Kisebb cikkeiben és egyedi kiadványaiban leírta vizsgálóbírói, gyermekbírói tevékenysége során szerzett megrázó tapasztalatait a gyermekkorú és fiatalok bűnözőkről, csavargókról, az 1910-es években és később kialakult veszélyeztetettségről, a nincstelenek és árvák sorsáról, a nyomorgó kisgyermek és fiatalok kiszolgáltatottságáról, a bűnözés családi és társadalmi hátteréről. Megjelent munkái a következők: A börtön felé – megtörtént novellák. Budapest, Nagy Harang Kiadó, 1912. 124 oldal; Hatósági és társadalmi gyermekvédelem, Budapest, Várnay Kiadó 1914. 21 oldal; Közigazgatási és rendőri tanácsadó (a gyermekvédelemmel kapcsolatos feladatokról) Budapest, 1928, Stádium Nyomda, 178 oldal; Közbiztonság almanachja – társszerkesztő 1910-ben és 1914-ben. Emellett a Magyar Protestáns Almanach társszerkesztője Laurentzy Vilmossal 1933-ban.

A gyermekvédelemről és prevencióról

A Gyermekvédelem és rendőrség című, 1927-ben megjelent munkában írja a prevencióról szólva a következőket:

„A baj forrása nagy részben ott van, hogy az állam sokat, mindent vár a társadalomtól. Azt kívánja tőle, hogy csak ő preveniáljon, mintha ez nem volna állami feladat. Látunk-e egyáltalán készséget arra, hogy az állam pótolja a társadalmi változások hiányait, s oda álljon mellé az alkotók sorába?

Pedig a gyermekvédelemben a legnagyobb eszme a prevenció. Megelőzni azt, hogy a fiatalkorú a bűn lejtőjére tévedjen. A munka így könnyebb is, mert amikor a bűnbe belekóstol a fogékony gyermeklélek, már sokkal nehezebb feladat hárul azokra, akik mentőként jelentkeznek...”

Mily korszerű és hangsúlyosan igaz gondolat. Ma, közel 70 év múlva is vezérelvként vallhatjuk és írhatjuk le – és ma sem fognak hitelt adni szavunknak –, ugyanúgy, mint Gegus Dániel idejében az illetékesek, döntéshozók tekintélyes része. Arra fognak hivatkozni, hogy a prevenció nehezen szervezhető és drága. Mind a prevencióról, mind a jól-rosszul szervezett, az antiszocialitás melegágyaként működő gyermekotthonokról (akkor elsősorban gyermekmenhelyek) hallunk, olvasunk Gegustól olyan gondolatokat, melyek, ha nem is pontosan ugyanezen szempontok alapján, ma, 65-70 év múlva is aktuálisak. S ez az aktualitás mintha nőne. Olvassuk csak a Gyermekvédelem és rendőrség további sorait:

„... Az állam ezt a feladatát az állami gyermekmenhely által és útján gyakorolja. Ez tisztán prevencióra volt eleinte berendezve, csak később az ismert 6000-es rendelet utalta oda a züllött gyermekeket is. Azóta mi is odaadjuk a 15 éven aluli züllötteknek. Vegyesen vannak tehát züllöttek és nem züllöttek, ami megint egy kicsit baj, ha nincs meg a kellő rend és osztályzás...”

Abban az időben is a gyermekvédelem egyik legvitatottabb, legkényesebb kérdése volt a veszélyeztetett gyermek kiemelése a szülői környezetből; a szülői jogok korlátozása, nevelő szülő kiválasztása, kijelölése. Természetes, hogy Gegus Dániel is sokoldalúan ütközött ezzel a problémával. Így ír a Hatósági és társadalmi gyermekvédelem című, 1914-ben kiadott munkájában:

„Sokáig küszködtünk egy meglehetősen merev és rideg felfogás ellen, amelyet az állami gyermekvédelem követett; a felfogása az volt, hogy a gyermeket ki kell teljesen venni a szülők környezetéből, mennél távolabbi helyre kell vinni, ahol még rokonsági kötelékben lévőktől is egészen izolálva legyenek.

Az elv helyes olt, ahol a szülői környezet tényleg veszedelmes. De ahol a szülők csak a nyomortól hajtva szorúlnak az államra, mi akadály van annak, hogy azt az összeget amit idegennek ad az állam, ne a szülőknek adja? Hiszen itt az a gyermek mégis csak közelebbi, melegebb szeretetre talál, mint az idegennél... A fizetett szülőknek az állam által szerződöttetett apák és anyáknak meglehetősen rossz a híre. Az állam gyermeke pedig gyakorta szomorú, szánandó, pária.”(19-20old.)

Lássunk ismét néhány sort a Gyermekvédelem és rendőrségből ugyanezen témáról:

„... Az állam magyar gyermekeit kiadja vidéki fiókjainak, ez pedig kitelepíti őket. Azt jelenti ez, hogy néhány forintért kiadj a falura olyanoknak, akik gyerekért jelentkeztek. Milyen tekinteteket vesznek ilyen kitelepítésnél figyelembe: nem tudom, nem is keresem... „(28-29. old.)

„... Ezekkel az igazságokkal talán sikerült rámutatnom arra, hogy miként csaljuk magunkat, amikor azt hisszük, hogy minden jól van és tulajdonképpen semmi sincsen jól. A kritika alá vont törvénytervezet, de maga a büntetőnovella is csak félig oldja meg a kérdést, de még talán addig sem, ha a berendezésünkre nem fordítunk nagyobb gondot, s ha kieresztjük kezünk közül a gyermekmentés legfontosabb, legnagyobb gondolat formáját a prevenciót... „ (31. old.)

Gegus mestere a drámai kiemeléseknek, az éles, tragikus kontrasztoknak, különösen, ha a gyermeknyomor, a szociális mélység bemutatásáról van szó. A gyermekvédelem és rendőrség további képei, vizuálisan hangsúlyozott igazsága ennek bizonyítéka.

„...Öntudatos preventív védelem kellene, a gazdasági helyzet javítása. Helyette mindig rosszabb, mindig drágább az élet. Nő a nyomorúság, mint az árnyék, intézmények buknek sorra, vagyonok pusztulnak, kétségbeesett emberek egész serege dobja el magától az életet, mérge, revolver, Duna váltják egymást, hogy örök menedéket adjanak annak az elborult léleknek, amelynek már sehol menedéke. Öntudatos preventív gyermekvédelmet nem tudunk csinálni, mert nincs rá pénzünk. Gyermekotthonaink alig vannak, s amelyek vannak primitívek, szegényesek.

O ne tévesszen meg senkit az a ragyogó fény, az a csillogás, amelyet a főváros belső utcásorai, hatalmas palotái reánk sugároznak, ne a báltermek csillogó társasága, vidám muzsikája, ne a divatos táncok táncolóinak könnyű, lenge, léha serege – mert ennek a fénynek, ennek a csillogásnak rettenetes sötét, komor és vigasztalan az árnyéka. Vegyük észre ezt az árnyékot is... „

Nem mulaszthatom el, hogy e helyen ugyanezen gondolatokat erősítve és kiegészítve idézzek Ruffy Páltól (1854-1934), Gegus kortársától, a századelő gyermekvédelmének egyik legjelentősebb alakjától. Róla annyit kell tudnunk, hogy jogász-ügyvéd, 1895-től megyei alispán, 1896-1903 között országgyűlési képviselő szabadelvű programmal. 1903-tól a gyermekmenhely országos felügyelője, ettől kezdve kizárólag a gyermekvédelemmel foglalkozott. Bennünket érdeklő legfontosabb művei: Közigazgatás és szegényügy 1899.; A gyermekvédelem Magyarországon Budapest, 1901.; Küzdelem a leánykereskedelem ellen Budapest, 1914.; Az állami gyermekvédelem Budapest, 1914.

Az utóbbiból idézünk Gegus által már felvetett problémákkal kapcsolatban:

„A menhely az által, hogy a gyermeket anyjától elveszi, megfosztja a gyermeket természetes gondozójától, szétszaggatja a vérszerinti köteléket, szétrobbantja a családot: így lesz a gondozásba fogadott gyermekből, akinek senkije sincs, züllött anarchista proletár... Kétségtelen, hogy az állam sokszor maga kényszeríti a szülőt, hogy gyermekét a menhelynek átadja. Kényszeríti az által, hogy a szülőt nem segítyezi, hogy a gyermeket a családból kiszakítja, sőt még abban a faluban sem hagyja meg, amelyben a szülő tartózkodik... „

„... mily feltételek mellett hagyható a segélyre szoruló gyermek a szülő, nagyszülő vagy rokon családjában? Ha igen, szükséges lenne-e az állami gyermekvédelmi törvényeket, illetőleg az állami gyermekvédelmi szabályzatot e szempontból is ilyen irányba módosítani? Én akkor is megkülönböztetem az elhagyott gyermeket a segélyre szoruló gyermektől, a vagyoniilag bukott családot a szükségben vergődő családtól.” (281. pld.)

Néhány oldallal később:

„Árvaházainkat reformálni kell. Mi értelme van annak, hogy az árvaházak – és ehhez a helyi protekciónak nagy köze van – 5-6 éves gyerekeket vesznek fel, akiknek első sorban anyára lenne szükségük, és nevelnek belőlük automatákat.”

Két említett szerzőnkkel szinte egy időben, 1912-ben írta Nemes Lipót: A kültelki gyermek élete és jövője c. elemzését 877 gyermek családi és környezeti adatairól.”Fel akarom tární azt a rettenetes helyzetet, amely a mai egyöntetű elemi iskoláztatást és az egyetemes pedagógiai elméletet és gyakorlatot gyászkeretbe foglalja „ – mondja nagyszerű munkájáról, melynek végén összegzi benyomását: „Egész gyermekvédelmi rendszerünk és intézményünk működéseinek alapgondolatában van a hiba. Azt mondjuk 'mentsétek meg az elzüllött gyermeket', holott azt kellene mondani 'előzzük meg az elzüllést',„ (147-148. old.)

Most térjünk vissza Gegus Dánielhez. Több helyen foglalkoztatja a gondolat, 16 vagy 18 éves korban záródjon-e a fiatalkorúság, mint bírónak is sokszor jelentett gondot e probléma. Lássuk a Gyermekvédelem és rendőrség 31-32. oldalát:

„... a fiatalkorúak korhatárának a 18. életévig való kiterjesztését soknak találom.... Azt tapasztaltam, hogy ami fajunk a 16. életévében már teljesen megérett, kinőtt a kiskorúság köntöséből. A legpompásabb betörő tolvajok, a legzseniálisabb zsebmetészek mind a 16. és 18. életévük között lévő fiatal emberek akik teljes érett ésszel, kifejlett fizikummal és a felnőttet jellemző minden tulajdonsággal kultiválják a bűnt és viselhetik annak minden következményét. Miért ezeket a törvény kivételes kedvezményében részesíteni? Ezekkel bizony kár benépesíteni a javítóintézeteket. ...E kor határai között vannak a visszaesők, az üzletszerű bűnözők, az úgynevezett közveszélyesek.

Ugyan mit lehet ezekből még faragni? ...a másik érv: a nő nem lévő fiatalkorúak. Hány leány megy már 16 éves korában férjhez, amivel polgári jog szerint megszerzi a nagykorúságot? Hány 16-17 éves anyát látunk az életben? Micsoda kontraszt az, hogy egy-egy férjes, gyerekes asszony fiatalkorúnak neveztessek?

A nő különösen értelmileg hamarabb is fejlődik. Ha pedig a nemi érettségen és nemi züllésen keresztül ment, akkor – szomorú tapasztalásom ez – hihetetlenül elmerül a mocsárba, menthető alig van rajta valami. A bíróságom előtt megjelenő 17 éves züllött leány a legérettebb és legszomorúbb látványok közé tartozik...”

Hatósági gyermekvédelemről – rendőrbíróságról

A továbbiakban Gegus Dánielnek ⁴ hatósági és társadalmi gyermekvédelem című, 1914-ben írott művéből idézünk, a rendőrbírósági munkáról.

„Az állami gyermekvédelem ott kezdődik, amikor a törvény kimondja, hogy minden elhagyott gyermeknek joga van az állam gondozását igénybe venni, joga van az állami ellátására. Viszont az államnak pedig kötelessége minden elhagyott gyermek gondját felvenni.

Az állami gondozáshoz tehát egyetlen kvalifikáció szükséges: az elhagyottság... „ (4-5 oldal)

„...A közigazgatási hatóságok–Budapesten a fővárosi Államrendőrség kettős feladatot töltenek be a gyermekvédelmi munkálatoknál. Az egyik feladat a bűnbe esett fiatalkorúakkal szemben való védekezés, a másik: önálló független bíraskodás a kihágást elkövető fiatalok felett...” (5. oldal)

„...A krimináliába esett fiatalkorúak bűnügyeit, amennyire csak lehetséges volt centralizáltuk a főkapitányságnál, ahol egy kézbe futottak össze ezek az ügyek, hogy az elbánás és intézkedés egyöntetűsége megóvassék. Főkapitányi rendeletek jelentek meg, amelyek körvonalazták az eljárást, s direktívákat adtak úgy az ügyek elintézésére nézve, valamint a bűnbe esett fiatalkorúak személyére és személyével való elbánásra vonatkozólag. A fiatalkorúak bűnügyeit soronkívül kellett elintézni, személyüket pedig a felnőttektől teljesen elkülönítve kezelni. A központi tisztviselő kötelessége volt fenntartani az összeköttetést az állami pártfogó tisztviselőkkel (már akkor voltak – lényegében 1906-tól hivatásos, bíróság által kirendelt pártfogók), és az elhelyezési intézetekkel. A fiatalkorú személye különleges elbánásban részesült, mely elbánás igyekezett előtte a hely és a helyzet zordságát leplezni, ahová megtévelyedése juttatta. A felnőttektől való elkülönítést a legnagyobb gondossággal iparkodtunk keresztül vinni, külön fiatalkorúak fogdáját rendeztünk be, s kíséretül sohasem alkalmaztunk egyenruházott rendőrt. „(Érdemes ezen mai szemmel is elgondolkodni.) (6-7. oldal)

„... Ez az intézmény, amely a legnagyobb feladatokra hivatott, fejlődésében nagyon sokat nem tudott előremenni. Elhelyezése, berendezése ma is ugyanaz, mint volt 4 évvel ezelőtt és a

rendőri gyermekbíró fejlesztési kísérletei az anyagiakban rendszerint megdőltek. Nagy baj az, hogy helyszűke miatt az osztályzást meg sem lehetett kísérteni, ami pedig a legfontosabbika a kívánalmaknak. E fölött panaszkodik az államrendőrség főkapitánya már az 1909. évi jelentésében...”

„Élénken érezhető egy disztributív jellegű és a főváros különleges viszonyaihoz képest létesíthető asyl d'observation hiánya. Egy külön megfigyelő intézet, már azért is szükséges volna, hogy oda a még tárgyalás alatt lévő ügyekben érdekelt fiatalok is elhelyeztessenek. „

Vajon nem lenne szükség ma is magán rendőri eljárási időszakon belül vagy a bírósági eljárás folyamán ilyen „asyl d'observation”-ra? A kortársak, jogászok, pedagógusok szerint a humanizációs, korszerűsödő intézkedések szinte mind Gegus nevéhez fűződnek.

„1909-ben például 850 fiatalkorú bűnöző ügyét intézte el a rendőrség, amely az összes elintéztett bűnügyek 4,7 %-át teszi. 1910-ben 616 a fiatalkorú büntettek száma, tehát 6,2%-a az összes bűnügyeknek. „

„Ebből letartóztatva volt: 134, a többire nézve elhelyezés, vagy egyéb intézkedés történt. 1911-ben a fiatal- korúak bűnügyeinek száma felemelkedik 1505-re, ami az előző évekhez képest 889 emelkedést mutat. „

„Sok igazsága van a főkapitányi jelentésnek, amikor a fiatalok kriminalitása emelkedését, okait mutatja. Kétségtelen, hogy ott szerepelnek, mint ilyenek: a tömegnyomor, a nagyváros bomlasztó miliője és egyéb romboló eszközök...” (7-8-9. old.)

„... A nagyváros csavargó világa egészen más, mint a perifériáké... Ezt a miazmákkal teljes, füstös kellemetlen bűzű mérgező levegőt szívja a tüdejébe már születése napján, s apró gyermekkorában abban múlik el, hogy folyton maga mellett látja a bűnt, az erkölcstelenséget, amint ott tobzódik, kéjeleg a túlszűfolt lakások kétes homályában – s beszívja magát az amúgy is fogékony gyermeklelkébe. A nyomor ördöge keveri itt a kártyát, amelynek minden egyes lapjára az ellenállhatatlan bűn stigmája van bevésve. Apa, anya, serdült és serdületlen gyermek, a kvártélyos, az ágyra járók hevernek bűnös összevisszaságban a szennyes vackokon, s ott folyik le nyíltan szemérmetlenül, teljesen lehullott lepellettel az ember-állat életének minden prózai, minden undok megnyilatkozása. Van-e csodálnivaló azon, ha a rendőri gyermekbíró orvosszakértőjének szomorú statisztikája például arról beszél, hogy a 12 éves csavargó leánygyermek 14 %-a már elvesztette azt az állapotot, amelyet a zsoldár a legdrágább kincsnek nevez; vagy hogy a 13 éves leánygyermek 29 %-át kénytelen volt a legrettenetesebb betegséggel, a luesszel kórházba küldeni? De érthetetlenül áll-e előttünk az az eset: amikor az apró leánygyermekkel hozzánk fordul az anya, hogy a kvártélyosa fajtalan gerjedelmének áldozta azt fel. Vagy amikor látjuk, hogy az édesanya hogy oktatja ki serdületlen leánygyermekét, hogy az utcákon miként szólítsa meg a férfiakat, s miként kell áruba bocsátani filigrán, fonnyadt, vértelen testét? Megértjük-e annak a sápadt, korán ráncos, fakó arcú 15 éves gyereknek szomorú tragédiáját, aki a városligetben egy padra, felakasztja magát, mert nincs senkije a világon s négy nap óta egy falat ételt nem látott. „ (12. oldal.)

Sokat beszélünk és írunk a telekommunikációs ártalmakról a mozi, tv, videó antiszociális fertőző hatásáról. Az érdeklődés beszűküléséről, az igénytelenség, erkölcsi zavar fokozódásáról, a kommunikációs pszichózis jelenségeiről; s közben nem gondolunk arra, hogy bizonyos szinten a század elején is jelen voltak ezek a problémák, s Gegus idejében figyelmeztetett a veszélyeikre.

A mozik, cenzúrázatlan kommersz filmek káros hatásáról:

„...A mozgó színházak és üzletemberek, miután semmi korlátozásnak nincsenek alávetve, ők is szabadon adják közönségünknek a képeket. Ezek után teljesen megérthető,

amikor a Dohány utcai perditá gyilkosok egyike, a fiatalabb Rosenfeld fiú azt vallja, hogy a kloroformmal való megfojtást– ahogyan áldozatukat tényleg kivégezték– egy mozgóképről tanulták.

Vagy annak a három apró, jobb családból származó diákgyermeknek a históriája, akik a bíróság előtt nemrégiben hencegve mesélték el a megromlásuk történetét. A 'Moziban' ismerkedtek meg egy nagyobb fiúval, akit az utca már úgy látszik jól kiképzett. Ez úgy mutatta be magát nekik, hogy „Én vagyok Zigomár II”; akik a mozgósínházakat látogatni szokták, emlékezhetnek arra, hogy sokszor szerepel a filmen ez a Zigomár, aki valami pompás, rendőrt és detektívet lóvátevő haramia. A fogékony lelkű gyermekeket hamar magáévá tette a Zigomár. Megtanította őket lopni, kést, revolvert kezelni. Mert mindezzel fel volt szerelve, s valami Gellért hegyi barlangban lakott. Ez a fiú a cimborák bemondása szerint kétszer is rátámadt az édesanyjára késsel, revolverrel. Most valamelyik javítóintézetben elmélkedik a Zigomár történeteken.

Ezekkel a szomorú példákkal az volt a célom, hogy illusztráljam a Mozgó színházak nagy hatását, mégpedig nagy nevelő hatását. Ha ezt a nagy nevelő hatást okosan és pedagógiaileg elfogadható formában tudnánk értékesíteni, hiszem, hogy okos és bölcs munkát végeznék vele.” (9-10. oldal.)

Számok tükrében

„... Működésének első esztendejében a gyermekbíróság 1908-1909-ig eljárt 2229 esetben. Ebből 272 leány; csavargó 1532 (193 leány); koldus 48 (18 leány) és egyéb kihágó 649 (242 leány). Elhelyezett patronage és menhelyintézetekben 389 főt, a többi esetben javító-nevelő illetve más intézetekben; menhelyről megszökött 293.

A második év 1909-1910-ig: 2876 fő (615 leány), melyből csavargó 2402 fő (486 leány), koldus 39 (10 leány), egyéb kihágó: 1435 (615 leány); az előző évhez 73,8 százalékos az emelkedés. Intézetekben helyeztek el 441 főt, elzárásra ítélték 51 főt, javítónevelésre 71-et, menhelyi szökés 261 volt.

A harmadik év 1910-1911-ig: Intézkedtek 4787 esetben (753 leány), ebből csavargó 3137 (818 leány), koldus 30 (5 leány); egyéb kihágó 2382 (339 leány). Elhelyezés 1480 esetben (505 leány). A menhelyi szökevények száma is emelkedik.

... Méltóztassanak néhány számot jól megjegyezni, mert ezek különös érdekléssel bírnak. Így a csavargók és koldusok száma, amely évente átlag 3000-re rúg fel. Ebből megtudják, hogy miféle nagyságú anyagra számíthatnak az új gyermekbírák, miután az 1913. évi VII. törvénycikk a csavargó és koldus fiatalkorúakat elveszi a rendőrség, ill. a közigazgatási hatóság hatásköréből. Ezek a bíró urak tehát, a törvény és a mi javaslatunkból ekkora munkatöbbletre számíthatnak.

...A rendőri gyermekbíróság anyagának legnagyobb, de legérdekesebb kontingensét a csavargó és kolduló fiatalkorúak képezik. Legérdekesebb azért ez az anyag, mert a gyermekvédelmi és mentési akciók értékesítésének a leghálásabb termőtalaja. (Hatósági és társadalmi gyermekvédelem, 10-11-12. oldal.)

S most nézzünk újra néhány sori Nemes Lipót már idézett munkájából a 877. kültelki iskolás gyerek életével kapcsolatban: „Esznek, ha van mit enni, akkor is mily sovány a táplálékuk. Alszanak, ha van hol aludniuk, akkor is mily hering módjára összezsúfolva.”

101 gyerek alszik nyolc egyénnel egy szobában, 93 hét egyénnel, 128 hat egyénnel, 281 alszik mással vagy másokkal egy ágyban, 285-ben alsznak széken, kofferen és 108-an

padláson, a földön. VI. elemi osztály 31 gyereke közül nyáron 18-nak kell kereső foglalkozást vállalni. Az V. osztályban 31-ből 14-nek – írja.

Nem véletlen, hogy ugyancsak ő írja 1918-ban a Gyermekmentés útjai VI-VII. évfolyamában a 45. oldalon. „A nemzetjavítás, az embermentés érdekében a preventív gyermekvédelem szolgálatába kell állítani az iskolát, még akkor is, ha az a tananyag rovására történne.”

A 15 éven felüli otthontalan gyermekekkel kapcsolatos gondokról ismét Gegus:

„... Már nehezebb a 15 éven felüliek elhelyezése, mert , azok számára csak a társadalmi patronage otthonok vannak. Vannak, de nagyon kevesen és hiányosan. A statisztikából láttuk, hogy csak a rendőrség maga hány gyermeket utal patronage-ba. Hol van még a járásbíró és a törvényszéki gyermekbíróság? És minderre van két patronage fiú-otthon és 3 leányotthon. Ezek is mind felekezeti itt-ott néha érezhető felekezeti jelleggel. Állnak-e ezek legalább a hivatásuk magaslatán? Egyik helyen divat az, hogy a beutalt gyermeknek, ha az délután vagy este, tehát alkalmatlan időben érkezik, egy hatost nyomnak a markába: eridj a szükségmenhelyre, aludj ott, s reggel jelentkezéél nálunk. Hogy mi az a szükségmenhely, a Gorkij, „Macht d' 'asylja „ (A szerző német-francia szókeveréke. Jelentése: 'Éjjeli menedékhely'), azt felesleges magyaráznom, hogy pedig ez a munka egyáltalán nem prevenciója a gyermekmentésnek, azt még kevésbé kell hangsúlyoznom. „ (IM15. oldal.)

Külföldi minták

Gegus így ír a 20-as évek svájci gyermekvédelméről:

„Itt a gyermekvédelemben a Jugendheimek (ifjúsági otthonok) játsszák a főszerepet. Több van belőlük, mint kell. Egy gazdag, okos ország berendezkedése. Ezek az ifjúsági otthonok államiak, megyei, városiak. Leginkább azonban városi intézmények. Részint a gyámhatóság, részint az iskolai hatóság felügyelete alatt állnak.

Zürichben öt iskolai hatóság működik, mindegyik élén egy-egy városi tanácsos.

Már most ha elhagyott gyerek, vagy csavargó a rendőrbé ütközik, maga a posztoló rendőr a kikérdezésnél meg tudja állapítani, hogy hová kell elhelyezni a gyermeket. Ha bűnöző, akkor elviszi Spaendlin úr bíróságához, ha iskolaköteles, bünt nem követett el, csak elhagyatott, vagy csavargó, akkor beállítja abba Jugendheimbe, amelybe koránál fogva tartozik. A 12 éven aluli gyermek büntetőjogilag ott sem lévén felelős, bekerül az iskolai, vagy árvaszéki, vagy gyámhatósági otthonba, ha 12-16 év között van, a fiatalkorúak bíróságához. Mindezt a rendőr maga intézi el, mert ezeket az otthonokat ismerni tartozik... „

„De nézzünk meg közelebbről egy ilyen Jugendheimet is. Kettesével, hármasával vannak elhelyezve a fiúk a kényelmesen berendezett szobákban (egyik asztalon rádiófelszerelést is láttam), s nappal az 1. emeleten lévő munkatermekben dolgoznak. Papírmunkát készítenek. Büntetési zárkák is vannak. A bírósági fiatalkorú csak 8 napot tölthet itt... „

...Az otthon nyitva van (ill. csak szimbolikusan). Bejöhet maga a fiatalkorú is, ha nincs szállása, vagy foglalkozása. Befogadják, ki is járhat munkába, vagy iskolába...

... ez a mintája egy Jugendheimnek: az a fontos azonban, hogy sok van belőle. Minden kerületben egy-kettő. Így azután könnyű megoldani a gyermekvédelmet, a boldog Schweizben: ahol különben sincs szegény ember, meg koldus, s a fiatalkorúak kriminalitása évi 300 számmal végződik. Ismét csak fel sóhajtok: boldog ország... „ (Idézetek a Gyermekvédelem és rendőrség) c. mű 70-71. oldaláról.)

A svájci gyermekvédelem a 20-as években valóban a legjobban szervezett és módszereiben is a legkultúráltabb, számtalan védő-óvó intézkedéssel társuló és kiegészülő

gyakorlati gyerekvédelem volt. Igen sok pestalozziánus vonást találhatunk benne. Most lássunk Franciaországból néhány megfigyelést:

„A patronage-otthon szép nagy épület, jól és modernül van berendezve. Itt-ott csak azt a megjegyzést tettük, hogy a lépcsői és folyosói szűkek. Dolgoztatják, oktatják a növendékeket, akik Párizs utcáinak csavargóiból, a fiatal-korúak elítélteiből regulálódnak. Az évi jelentés dicsekszik, hogy 1924. évben pl. 2921 gyerek fordult meg az otthonban. Az intézet átmeneti, a fiatakorúakkal azt a rendszert követik, hogy lehetőleg sürgősen kiadják vidékre mezei, és egyéb munkára. Hogy milyen gyorsan teszik azt, láttuk annak a gyerekeknek az esetéből, akit M. Rollett és bírótársai biciklilopás miatt délelőtt elítéltek. Ezt már délután ott találtuk az otthonban, de alig egy kis pihenő után már indították ki Vogézekbe – ki a romlott levegőjű fővárosból az egészséges vidékre... Étkezőszobái, hálótermei a 'Patronage de V Enfance '-nak ott a Vaugirard utcában tágasak, egészségesek, jól berendezettek. Vannak oktatótermei, sőt igen szép mozija is. A növendékeken nincs egyforma ruha, magyarázza is nagyon M. Müller, hogy az uniformizációt nagyon perhorekálja – ez a németek módszere... Itt kapják a ruhát, de polgáriast, olyat mint odahaza viseltek, nehogy meglátszódjék rajtuk...” (Az idézett mű 97. oldaláról.)

A megoldásokban, amint fent láttuk, demokratizmus, haladó polgári szemlélet és módszerek tükröződnek mindkét országban.

Úgy véljük, hogy az idézett szemelvényeket nem kell magyarázni: Gegus bátran és őszintén tárja fel a nehéz körülményeket és tehetetlenségét. Munkáit 70 évvel ezelőtt írta. A külföldi módszerek bemutatásánál irigykedve szól az anyagi háttérrel, a lehetőségekről. Bizonyos gondolatai ma is aktuálisak, figyelemreméltóak.

Mikus Gyula

Hírek, események

Gyermekvédelmi Szakmai Akadémia

Balatonfenyves, 1994. október 19-21.

A Magyar Gyermek- és Ifjúságvédelmi Kamara nagyszabású rendezvényei sorába illett a Szakmai Akadémia megrendezése. Üdvözölhető lépés ez, mert a múltban is a szakmákat tömörítő kamarák egyik fontos feladata volt tagjaik képzése. A meghívottak széles köre felölelte a társterületek képviselőit és a kamarán kívüli szakemberek egy részét is. A megyei gyermek- és ifjúságvédő intézetek részvétele felülreprezentált volt. Több megyéből azonban alig, vagy egyáltalán nem képviseltették magukat vélt, vagy valós sérelmek okán, így néhány meghatározó személyiség távol maradt. (Mint a legtöbb szakmában, a széthúzás, az ellenségeskedés, a becsvágy indukálják a nem szakmai konfliktusokat, hogy aztán belőlük könnyebben alakuljanak ki szakmaiak is.)

A szokásos magas színvonalú ellátás és az egyébként kiváló szervezés nem hagyott kívánni valót maga után, hacsak azt nem, hogy a gyermekvédelmet, szociálpolitikát egyetemen oktatók rendre nem voltak meghívva. Ez azért baj, mert így egyfajta szakmai radikalizmus mindig távol marad. E-nélkül valamiféle belterjesség fenyeget. A résztvevők úgy gondolhatják, alapvetően jól csinálják a dolgukat, de azért nem árt egy kis megújulás. (Erről jut eszembe, hogy négy éve ugyanitt, Balatonfenyvesen mise és közös istentisztelet is része volt a programnak.)

A neves előadók is autentikusságukat hivatottak erősíteni, hiszen ők politikusok, vagy magas beosztású hivatalnokok, akiknek szükségük van egy-egy szakma támogatására és hálásak a bizalomért. Ezt többségük meg is kapja tőlünk, mert mi is hálásak vagyunk azért, hogy a gyermekvédelmi szakmát kizárólag velünk azonosítják. Az egyezség forgatókönyve általánosnak és öröknek látszik: mi azonosulunk egy (kormányprogrammal, belátjuk a gazdaság előtt álló soha nem látott mértékű nehézségeket, elősegítjük mondjuk egy helyettes államtitkár sikeres közszereplését, s cserébe ígéretet kaptunk, hogy a szakma véleménye nélkül semmi sem történhet ebben az országban – számítanak ránk. Szóval kicsit „poltáj” (értsd: politikai tájékoztatás) hangulata volt a rendezvénynek.

A család-, gyermek-és ifjúságvédelem helyzetéről és aktuális feladatairól elhangzó előadásokat politikai és helyettes államtitkárok, elnök-vezérigazgatók, országgyűlési képviselők és sok más jeles előadó tartotta. A konferencia sokunk számára egyik legfontosabb mondanóját dr. Csehák Judittól, az Országgyűlés Egészségügyi- és Szociális Bizottsága elnökétől hallottuk. E szerint a jövőben az országgyűlési képviselők lobbilistáján lehet majd jelentkezni a szakmai érdekek képviselőire. Számunkra – a gyermekvédelem számára – hallatlanul fontos lesz ez a lehetőség. Erősebb érdekérvényesítő képességű lobbik eddig is jól működtek, de ezentúl etikai szabályok regulázzák majd aktivitásukat. Az etikai előírások jó része persze a képviselők magatartását szabályozza, forgatókönyvet adva a többféle érdek esélyegyenlőségének biztosítására.

A tíz plenáris előadás anyagát a közeljövőben megjelenteti a Kamara. A már említett professzionális szervezésért köszönet illeti dr. Orbán István elnök urat és Szegedi Zoltánét, a szakmai kollégium elnökét.

Molnár László

ÁLLÁSFOGLALÁS A GYERMEKEKÉRT

A Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma, a gyermekek sorsának javítása érdekében fontosnak tartja, hogy a kormányzat koncepcióban gondolja át a gyermekeket érintő kérdéseket. A gyermekek, a gyermekes családok terheinek enyhítését már a kormány pótköltségvetési tárgyalásakor, illetve a társadalmi, gazdasági megállapodás során szükséges figyelembe venni.

A rendszerváltást követően a társadalom legkiszolgáltatottabbjai a gyermekek lettek. A Gyermekbarátok elvárják az új kormánytól, hogy a korábbi négy év gyakorlatától eltérően ne csak a jelszavak szintjén hangoztassa család- és gyermekbarát politikáját, hanem konkrét tettekben valósítsa azt meg.

Ennek során szükséges a gyermekek, a gyermekes családok helyzetének komplex áttekintése. Meg kell határozni, hogy a hosszú távú társadalmi és szociális elképzelések során e réteggel milyen célokat kíván a kormány elérni, s ezután szükséges meghatározni a konkrét intézkedéseket.

A Gyermekbarát Mozgalom fontosnak tartja, hogy mindez széles társadalmi rétegek bevonásával, de alapvetően az érintett érdekképviseletekkel együtt történjen.

A továbbiakban el kell határolni a rövidtávon megoldandó feladatokat azokról, amelyek a gazdasági növekedés beindulásával már egy szélesebb mozgásteret tudnak biztosítani gyermekekkel való gondoskodás számára.

A Gyermekbarátok rövidtávon a következő alapelveket tartják szükségesnek meghatározni:

- a támogatások alapvetően normatív, alanyi jogon járók legyenek;
- külön módszereket kell kidolgozni a legszegényebb rétegek helyzetének differenciált kezelésére;
 - tekintettel a társadalom általános elszegényedésére, az anyagi helyzettől függő differenciálást csak igen szűk mértékben tartjuk megengedhetőnek;
 - a következő időszak legfontosabb feladata a családi pótlék differenciált értékmegőrzésének biztosítása;
 - erősíteni kell a személyi jövedelemadón belül a szociális szempontok között az eltartotti létszám figyelembevételét, akár a jelenlegi adókedvezmény növelésével, vagy adóalap-csökkentés formájában;
 - a gyermektámogatási rendszeren belül növelni kell a természetbeni juttatások arányát (például ingyenes meleg ebéd, ingyenes oktatás és alaptankönyv-ellátás az első szakma megszerzéséig, de legalább 18 éves korig);
 - az új kormány válságkezelő programja keretében tervezett szigorító intézkedések negatív hatását ellensúlyozni kell. (Itt is szükséges az érintett érdekképviseleti szervezetekkel az egyeztetés.)

Hanti Vilmos
a Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalmának elnöke

Alkotmányos büntetőpolitika, bűnmegelőzés a család évében

I. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés – Szolnok 1994. szeptember 29. - október 1.

A Magyar Kriminológiai Társaság, a Magyar Kriminológiai Társaság Tisztántúli Regionális Szervezete, valamint a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőrfőkapitányság együttműködésével megrendezett tudományos tanácskozás résztvevői kriminológiai, büntetőpolitikai, büntetőjogi, rendőri, szociálpolitikai, pedagógiai-pszichológiai szempontból közelítették meg a tanácskozás címében benne foglalt problémakört: a bűnmegelőzés lehetséges módozatait. A vendéglátó város polgármesterének, Várhegyi Attilának, és a megyei rendőrfőkapitánynak, Fazekas Attilának köszöntője után a tanácskozást Gál Zoltán, a Magyar Köztársaság Országgyűlésének elnöke nyitotta meg. A plenáris ülésen Szabó András alkotmánybíró, a Magyar Kriminológiai Társaság elnöke tartotta a fő referátumot „Büntetőpolitika és alkotmányosság” címen. Gönczöl Katalin, a Társaság főtárgyalója „A deviancia és a bűnmegelőzés lehetséges hazai stratégiái” című előadása zárta az első napi plenáris ülést.

A záró plenáris ülésen Vastagh Pál igazságügy-miniszter „Az igazságszolgáltatás alkotmányos alapjai” címen, Kuncze Gábor belügyminiszter pedig „Az önkormányzatok szerepe a bűnmegelőzésben” címmel tartották meg nagy érdeklődéssel kísért előadásait. Ez utóbbinak különös aktualitást adott az a körülmény, hogy éppen azon a napon, 1994. október 1-jén lépett hatályba a rendőrségről szóló törvény Magyarországon.

A plenáris ülések között a résztvevők két szekcióban cserélhették ki gondolataikat – bár vitatkozásra és beszélgetésre kevés idő maradt a referátumok nagy száma következtében. Az I. szekcióban a „Büntetőpolitika, bűnmegelőzés, bűnüldözés, igazságszolgáltatás” feszítő kérdései kerültek terítékre; a II. szekció tárgyköre, „Szociálpolitika, családpolitika, iskolapolitika, a bűnmegelőzés szempontjából” úgyszintén népes hallgatóságot vonzott.

Külön figyelmet keltettek azok a beszámolók, amelyek a régió, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gondjait érintették, mindenekelőtt a nagyarányú munkanélküliség következményeit. Közöttük a pszichés problémák jelentkezését, a családok kezdődő szétzilálódását, a munkanélküliség és a deviancia lehetséges összefüggéseit. Új fogalom került bevezetésre a bűnüldöző szerveknél, az ún. „megélhetési bűncselekmény” fogalma. A bűnözési mutatók egyébként is magasan meghaladják az országos átlagot: az erőszakos bűnözés kétszerese, a rablás háromszorosa, a fiatalok bűnözési részaránya duplája az országos átlagnak. A gyerekkorú elkövetők cselekményeinek növekedése, a szervezett bűnözés erősödése a határon átszivárgó „nemzetközi” bűnözéssel a legkomolyabb erőfeszítések elé állítják a rendőri szerveket.

Több olyan előadás hangzott el, amely bemutatta, hogyan működik együtt a rendőrség a magukat védeni kívánó közösségek polgári alakulataival a bűnmegelőzésben és a bűnügyek felderítésében. Szó esett a vállalkozási alapú vagyonvédelem lehetőségeiről, a polgárőrségek, a faluvédő egyletek létrehozásának eshetőségeiről.

Az ifjúságvédelem kérdéseit mindkét szekcióban érintették az előadások, a legkülönfélébb összefüggésekben. A családpolitika és a bűnmegelőzés általános összefüggései mellett a bűnmegelőzés pedagógiai eszközeiről, a pszichikus zavarok korai felismeréséről és kezeléséről hallhattunk előadásokat, vagy az újszülöttek és gyerekkorúak sérelmére elkövetett cselekményekről, s mindezek igazságügyi vonatkozásairól. A kezelőrendszerek közül csak a pártfogó felügyelet kapott nagyobb hangsúlyt, többféle vonatkozásban is. A nyíregyházi Ifjúságvédő Intézet képviselője meglepő fordulatról számolt be, amikor elmondta, hogy az Intézet igazgatósága az érvényben lévő jogi szabályozás figyelmen kívül hagyásával átadta a pártfogó felügyelet ellátásának feladatkörét

az önkormányzat gyámhatóságának. A jelenség a legnyilvánvalóbban utal arra a rendezetlenségre, amely a pártfogó felügyelet vonatkozásában szemléleti síkon is, jogszabályi tekintetben is tapasztalható – s amelynek ellentmondásait a jogi reformok mindezedáig figyelmen kívül hagyták.

Dér Mária

A Szocio-Nevelő Animátorok Egyesülete animátorképző alaptanfolyamot szervez óvónők, napközis nevelők, művelődés szervezők, könyvtárosok, szakkörvezetők, testnevelők, kézművesek, gyógypedagógusok, érdeklődő hallgatók és mindazok számára, akik gyerekekkel és fiatalokkal foglalkoznak a nevelési folyamat speciális időszakában: a szabadidőben!

A tanfolyam bentlakásos intenzív elméleti és gyakorlati képzést nyújt: segítséget ad a gyermekrendezvények, szabadidős foglalkozások, táboroztatások programjainak színesítéséhez. Megismerhetik az animáció lényegét, módszereit. Újabb közösségi játékokkal, táncokkal, dalokkal, kézműves technikákkal bővíthetnek ismereteik. Mindezt egyhetes közösségi élet teszi élménnyé. Időpontja: 1995. április 1-8. Jelentkezési határidő:

1994. december 1. Az érdeklődőknek jelentkezési lapot küldünk.

A tanfolyam helye:

Csepeli Gyermekház,

1211 Posztógyár u. 2.

Tel: 277-0134

Tanfolyamszervező: Szita Judit

A tanfolyam költsége: 4800 Ft. Részletfizetési lehetőség! (Az összeg az étkezés és szállítás költségeit is tartalmazza.)

Családok, anyák gyermekek a hajléktalan ellátásban

Utak és határok a hajléktalan ellátásban címmel szakmai konferenciát rendeztek Salgótarjánban ez év júniusában. A konferencia egyik kulcsfontosságú kérdése a hajléktalan családok, anyák és gyermekek helyzete volt.

A hajléktalan anyák, gyermekek és családok nagyszámú megjelenése egy viszonylag új jelenség a hazai hajléktalan ellátásban. Egyrészt, mivel a nők és a gyerekek aránya jelentősen megemelkedett a legutolsó felmérések szerint, másrészt pedig azért, mert a gyerekes szülők, családok hajléktalansága és ellátásuk összetett probléma, fontos lenne az érintett szakemberek együttműködése az ellátási formák hatékonyságának növelése érdekében.

A családos és női hajléktalanság viszonylag új jelenség. így olyan alapfogalmakat és szempontokat tartottunk fontosnak tisztázni, mint a hajléktalanság típusa: magányos nő, gyerekes anya, megvert nő vagy anya {kivert szó helyett), családok, gyerekek szülők nélkül, a szállás jellege, időtartama. Elemzésre került, hogy milyen szolgáltatásokat nyújt az intézmény és milyen szolgáltatások hiányoznak, milyen társintézményekkel van kapcsolatban?

A résztvevők a következő szakmai kérdéseket érintették:

- Anya-gyerek kapcsolat a szállón, szülői alkalmasság kérdése, szülői készségek javításának módszerei és korlátai.
- A gyerek, az anya és a szociális munkás közötti háromszög dilemmái, volt állami gondozott anyák gondjai.
- Erőszak, félelem. Lehet-e róla beszélni, ki mit tud nyújtani? Ki hogyan tudja kezelni?
- Gyerekek a szállón: gyerekek napközbeni ellátása, állami gyermekvédelemmel való kapcsolat az állami gondozás alternatívái.
- Kiút a szállóról, lehetőségek, gondok.
- Problémák a jövedelem ellátatlansággal.
- Utógondozás szükségessége.

Javaslatként, állásfoglalásként a következők fogalmazódtak meg:

A hajléktalanság egy megalázó, személyiségromboló állapot minden érintett számára. Különösen veszélyes azonban a gyerekek és gyerekes családok esetében. Egy, az állampolgárai sorsa iránt kicsit is érzékeny társadalom nem engedheti meg magának, hogy gyerekek huzamosabb ideig ilyen körülmények között éljenek. Ez sérti a gyerekek alapvető jogait és rombolóan hat személyiségfejlődésükre. Szociálpolitikai változásokra van szükség, melyek lehetőséget teremtenek a családok hajléktalanságának mielőbbi felszámolására.

A gyerekes anyákat, családokat ellátó intézmények kapjanak kiemelt állami normatívát annak elismeréseképpen, hogy a családos, gyerekes hajléktalanság egy összetett és sürgősen megoldandó gond, amely nagyobb szakember-ellátottságot és a gyerekek miatt magasabb színvonalú napi ellátást igényel.

Emberi és gyermeki jogokat sértő az a helyzet, hogy bizonyos intézmények (pl. csecsemőotthonok) kénytelenek állami gondozásba venni gyermekeket azért, hogy az állami normatívához hozzájussanak. Jogilag elveszik a gyermeket az anyjától, és a segítő kapcsolat szempontjából egy nagyon kényes helyzetet állítanak elő.

A csecsemőnek az anyjára mind biológiailag, mind érzelmileg szüksége van. Ha az anyának szüksége van szakemberek segítségére (pl. mert túl fiatal, és nem tudja egyedül megfelelően ellátni a gyermekét), semmi sem indokolja, hogy pusztán emiatt tőle a gyermeket

jogilag elvegyék, családi pótlékát elvonják, teljesen függő, kiszolgáltatott helyzetbe hozzák, dajkaként alkalmazzák.

Legitim lehetőséget kell teremteni arra, hogy a fiatal és különböző okokból bajba jutott anyák gyerekeikkel együtt és emberi méltóságuk tiszteletben tartása mellett kapják még a szükséges ellátást.

Természetesen átfogó oktatás - jövedelem-, foglalkoztatás- és lakáspolitikai változásokra van szükség annak érdekében, hogy hosszabb távon a teljesen peremre szorult családok vissza-jutási esélyei javuljanak, hogy arányuk csökkenjen.

A szekcióban résztvevők megfogalmazták igényüket arra, hogy egy szakmai műhely alakuljon ebben a kérdéskörben, és meg is állapodtak a további szakmai együttműködés kereteiben.

Szilvási Léna

(Szerkesztőségünk várja a fejleményeket, a munka során rögzített eseteírásokat, tanulmányokat.)

TÖRVÉNYJAVASLAT a gyermek-és ifjúságvédelemről, valamint a szociális és gyámhivatalokról

E témával rendeztek egyeztető fórumot 1994. október 14-én az Újvárosháza Dísztermében.

A Fővárosi Önkormányzat elő kívánja mozdítani a gyermek- és ifjúságvédelemről, valamint a szociális gyámhivatalokról szóló törvénynek az Országgyűlés által történő mielőbbi elfogadását, törvénybe iktatását, különös tekintettel annak társadalmi szükségességére.

A Fővárosi Közgyűlés szeretné, ha erre még 1994-ben sor kerülne.

FICE-szeminárium Miskolcon

Negyedik alkalommal került sor a FICE (Nevelő Közösségek Nemzetközi Szövetsége) Magyarországi Egyesülete szervezésében Miskolcon a Nemzetközi Gyermekvédelmi Szakmai Szeminárium megrendezésére. A FICE feladatának tekinti, hogy a nevelési intézményekben dolgozó munkatársak számára fórumot teremtsen, ahol egyrészt információkhoz juthatnak különböző témákban?, másrészt gondolataikat, gondolataikat mondhatják el, tapasztalataikat kicserélhetik.

Egyesületünk ez év tavaszán ankétsorozatot indított el „Gyermeki jogok gyermekszemmel” címmel, mivel meg akartuk tudni, hogy a nevelőotthonokban élő gyermekek ismerik-e a konvencióban is lefektetett jogaikat, s ezek milyen mértékben érvényesülnek az őket nevelő intézményekben. A regionális központokban összegyűlt, s a környék otthonai által delegált gyermekek, valamint az őket kísérő felnőttek külön-külön fejthették ki gondolataikat az adott témákban. Az ankétok állásfoglalásokkal zárultak. Így adódott, hogy e szakmai szeminárium a „Gyermeki jogok érvényesülése a családon kívül élő gyermekek esetében” címet kapta. - Dr. Lévai Miklós, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar tanszékvezető egyetemi docense tartott előadást „A gyermeki jogok Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban” címmel. Először az Egyezmény alapelveire tért ki, majd a konvenció magyarországi elfogadásának körülményeit, s az azt követő intézkedéseket ismertette. Röviden beszélt néhány ország alkotmányának ide vonatkozó részéről, majd az Ombudsman intézményét, ill. működését ismertette néhány ország példáján.

Horst Schaletzky, a hesseni ifjúsági hivatal osztályvezetője akadályoztatása miatt nem lehetett jelen, de elküldte előadását. Az írás húsz év munkáját ismerteti, melynek folyamán megpróbálták a nevelőotthoni szabályzókat a mindennapi élethez idomítani, s a gyermekeknek és fiataloknak saját életükbe való beleszólási jogát érvényesíteni. Közel húsz évbe tellett, mire sikerült megvalósítani, hogy az üléseken a nevelőotthoni dolgozók és fiatalok mellett a felettes szerv, az ifjúságvédelmi hivatalok képviselői is részt vegyenek.

Dr. Cseres Judit pszichológus ismertette az ankétokon résztvevő felnőttek állásfoglalásait azzal a kéréssel, hogy azok lényeges pontjait egy közös állásfoglalásba tömörítsük, amit az illetékes vezetőkhez továbbíthatunk.

Az első napot kérdések és hozzászólások zárták. Ezen megfogalmazódott többek között, hogy a működésképtelenségnek nem egyetlen oka a gyermek- és ifjúságvédelmi törvény hiánya, hanem többek között bizonyos törvények hiányossága is, példaként az oktatási törvény hangzott el, amely figyelmen kívül hagyta a gyermekjogait. A hozzászólásokból kiderült, hogy az otthonokban élő gyermekek megkülönböztetetten hátrányos helyzetben vannak azáltal, hogy az otthonok többsége nem tudja kifizetni a szakmunkásképzésben a szakmai gyakorlatot.

Javaslatként hangzott el, hogy a gyermeki jogokkal foglalkozzanak az iskolákban, tartozzon a védőnők témakörébe, s fontos lenne már a gyermek megszületése előtt az anyákkal való foglalkozás is.

A második munkanap szekcióüléssel folytatódott, ahol a gyermekek által megfogalmazott kéréseket, felvetéseket próbáltuk egy gondolatmenetbe ötvözni. Itt merült fel egyrészt, hogy a gyermekek és a felnőttek számára közös fórumot kellene rendszeresen rendezni a gyermekek jogainak alaposabb megismerése és érvényesítése érdekében, valamint, hogy kellene az otthonokban egy szóvivői testület. A felmerült problémák sokszínűsége, valamint a rendelkezésre álló idő rövideje miatt itt csak a javaslatok

összegyűjtésére kerülhetett sor. E javaslatsor alapján egy szakmai útmutató készül, melyet a FICE eljuttat az otthonokhoz.

A FICE IV. szakmai szemináriuma azzal az elhatározással zárult, hogy nemcsak a már hagyományként számító sorozatot folytatja, hanem a gyermekekkel folytatott párbeszédet is. Hiszen róluk, a gyerekekről van szó.

Székely Ágnes

Kirándul a család

címmel 8 darabból álló füzet sorozatot jelentetett meg a Magyar Természetbarát Szövetség. Egy-egy füzet egy-egy nagyobb tájegységen belül 24 kirándulást tartalmaz. Hegy- és dombvidéki tájakon 20 gyalogos és négy kerékpáros, az Alföldön 20-22 kerékpáros és 2-4 gyalogos ajánlat van. A kirándulások változatosak, rövidebbek-hosszabbak, de mindegyik érdekes és szép tájra vezet Bármilyen útvonal teljesíthető' a leírás és turistatérkép segítségével.

JÁTEK

Játékra hívunk mindenkit!

A játékban azok a családok vehetnek részt, akik a füzetekben ajánlott kirándulásokból legalább tizet igazoltan teljesítenek és I. fordulóban 1994. november 15-ig, II. fordulóban 1995. november 15-ig beérkezően az igazolólapot a programirodának megküldik.

Az igazolólap a füzet végén található.

Egy-egy kirándulás igazolására az útvonalban lévő' helység vagy pont azonosítására alkalmas Tájak-Korok-Múzeumok (TKM), vasútállomás (vá.), iskola, plébánia, vendéglő, jelvénytulajdonos stb. bélyegzővel lehet pecsételni. Elfogadjuk a beragasztott belépőjegyeket vagy a családot a helyszínen ábrázoló fényképet is. Egy kirándulásnál egy igazolás is elegendő. A füzetek megvásárolhatók: Bp. VI. Bajcsy Zsilinszky u. 31. II. 3. (hétfőtől csütörtökig 9-18 óra között), és a megyei Természetbarát Szövetségeknél

A játékban résztvevők között sport és turista felszerelési tárgyakat sorsolunk ki Fő díj egy családi nyaralás.

A Kirándul a család programiroda címe: Magyar Természetbarát Szövetség
1396. Budapest, PF. 483.

OPEN YOUR MIND

(Homoródfürdő '94. 09. 5.-9.)

„Nyitott szellemiség” címmel, a festői szépségű Erdélyben, Homoród-fürdőn került megrendezésre az első Szex-edukációs, AIDS-DROG prevenciós és önismereti tábor.

A tábor ötlete a II. Székelyudvarhelyi Diáknapokon fogalmazódott meg, ahova az UFF (Udvarhelyi Fiatal Fórum) lelkes tagja, Hajdó Csaba hívott meg.

Egyhetes rendezvényünk nyilvánosságát több média is segítette. Jelen voltak és bekapcsolódtak munkánkba a helyi TV stúdiók. A marosvásárhelyi rádió munkatársai hanganyagot készítettek a fiatalokról. Interjú jelent meg az Erdélyi Naplóban.

Szabó Tibor relaxációs gyakorlatokat, önismereti beszélgetéseket vezetett, Szilágyi Attila az utcai szociális munka (street worker) elméletét és gyakorlatát mutatta be a fiataloknak. Szó esett még a drogokról, a drogtörténetről, a drogok fajtáiról és a függőségi viszony kialakulásáról.

Kommunikációs tréningen próbálhatta ki magát a társaság.

AIDS-betegségről, a vírus terjedéséről és a védekezésről hallgattunk előadásokat.

A táborzáráskor a résztvevők négy kérdés megválaszolásával visszajelezték a szervezőknek és az előadóknak milyen volt a tábor, és hogy érezték magukat az egy hét alatt.

Általában egy átlagos nyári tábort vártak, szakmai szempontból unalmas előadásokat és tömény adathalmazra számítottak. Ennek ellenkezőjét kapták. Szinte mindenki kellemes csalódását fejezte ki

– írja Gesztelyi Tamás a debreceni Menta hírlevél októberi számában.

MEGHÍVÓ a TERMÉSZETBE

1994/95-ös tanévben is: Barátunk a természet a világ leggazdagabb iskolai szertárába, a legolcsóbb sportstadionjába, a legnagyobb játszóterére, a legegészségesebb környezetbe.

A Főváros gyermekeit, tanulóit, ifjúságát hívja tanáraikkal, kísérőikkel együtt a természet otthonába ismeretterjesztő tanóra, sportmozgásos és játékos foglalkozásra, kirándulásra, szabadidő és tanidő örömteli és hasznos eltöltésére a Pilisi Parkerdő Rt Budapesti Erdészete, a Budai Tájvédelmi Körzet, a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet

A programokra jelentkezni lehet (és még többet megtudni róluk) munkanapokon 8-16 óra között az Erdészeti 1762-211 telefonszámán vagy személyesen a Ságvári-ligettől 200 m-re dél-keletre!

Lelki segély szolgálat

A TINI-LÁNC Alapítvány – 1133 Budapest, Kárpát u. 60, tel.: 1206-444 – célja: veszélyeztetett fiatalok számára kortárs segítség valamint pszichoterápia és szociális munka biztosítása; megelőzés, kortárssegítők képzése, lelki segítségnyújtás, krízis-ellátás, szaktanácsadás.

Kuratóriuma: dr. Göncz Kinga, dr. Piszker Ágnes, dr. Rácz József.

Az Alapítvány ifjúsági klubot, önismereti csoportot és táborokat, kapcsolatfejlesztő tréninget, levelezési hálózatot szervez.

Ifjúsági klub: ahol a segítők és a segítséget vagy társaságot keresők találkoznak.

Segítő foglalkozású szakemberek (pszichológus, pszichiáter, szociológus, szociális asszisztens) nyújtanak konzultációs segítséget a fiataloknak, de szülőknek és pedagógusoknak is. [(Budapest XIII. Röppentyű u. 62. (Ady Endre Gimnázium))]

Önismereti csoport: célja a minél nyíltabb, szabadabb beszélgetés és igaz játék, találkozás önmagunkkal és egymással. Tapasztalatot szerezhetsz arról, milyen segítséget jelenthet az őszinte, értő figyelem, s megtudhatod, mi az, ami benned fontos mások és a magad számára.

Kortárssegítő tréning: célja, hogy a fiatalok szakemberek vezetésével megtanulják, hogyan nyújthatnak egymásnak hatékony segítséget társas, családi vagy személyes problémák megoldásában, esetleg válságos életszakaszban. Célja a fiatalok önismeretének, kapcsolati kultúrájának, konfliktus-kezelésének fejlesztése, célja, hogy a fiatalok környezetükben (család, iskola, kötetlen csoportok) egyfajta segítő, közösségfejlesztő szerepre tehessenek szert.

Ezen kívül táborok, találkozók, egyéni beszélgetési lehetőségek.

A programok és szolgáltatások a fiatalok számára ingyenesek, a költségeket a TINI-LÁNC Alapítvány magára vállalja.

Magánszemélyektől és intézményektől köszönettel veszünk mindenféle segítséget és támogatást.

Az Alapítvány számlájára befizetett hozzájárulások az APEH engedélye alapján az adóból leírhatók. Számlaszámunk: Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. 203-35067-7007.

Emlékezés

IN MEMORIAM FERENCZI GYÖRGY

Meghalt valaki, akiről tudtuk, hogy nagy beteg, de halála mégis váratlan volt. Váratlan, mert minden fiatal halál az, különösen, ha olyan emberről van szó, aki az utolsó percig dolgozott, aki minden betegségével kapcsolatos kérdést elhessegetett, és akinek még legalább ötven évre való terve volt.

Valamikor az 1980-as évek elején hallgatókat kísértem az esztergomi leánynevelő intézetbe. Hazafelé nagyon sajnáltam, hogy nem figyeltem jobban arra a fiatalemberre, aki logopédiai foglalkozásaival teljesen megbűvölte a hallgatókat. Mire a lányok diplomát szereztek, Ferenczi György lett az intézet igazgatója. Ferenczi Györgyről pedig kiderült, hogy Gyuri kora óta ismerem.

Később faggattam, hogy kerülhetett egy lányintézetbe nevelőnek, ez akkoriban még teljesen szokatlan volt. Kevés polgári családja gimnáziumban végzett fia hagyott itt csapot-papot, és ment képesítés nélküli nevelőnek egy gyógypedagógiai intézetbe. Zalacsányból végezte el a főiskolát, majd innen pályázta meg esztergomi állását Lissák Éva, az akkori igazgató fantáziát látott a nála jelentkező fiúban, és vállalta a szokatlant, férfi nevelő alkalmazását. Esztergom, Ferenczi György igazgatói működésével egyszer csak műhelye lett a valamit akaró fiataloknak.

Sokan, az akkor ott kezdő munkatársak közül ma már máshol dolgoznak, elmentek, felköltekezve hosszú évekre az itt szerzett munícióval, mások, mint Pál Tiborék maradtak – rossz kimondani, leírni: egy életre. Megint kiderült: ahol lehet dolgozni, alkotni, oda elindulnak a fiatalok, akkor is, ha nehezek a körülmények, ha messze a cél.

Rákospalota meghirdetett igazgatói állása új, igazi nagy kihívás volt. A patinás régi lányintézet egyszerre meglódtította Ferenczi György alkotó fantáziáját. Sokszor jártam akkoriban az intézetben, kutatásom anyaga is odakötött, de még inkább azoknak az éveknek a hangulata.

Idill, az nem volt. Harc volt ez a fillérekért és a forintokért, és harc volt azokkal, akik azt hirdették, minnek „azoknak” ilyen luxus. És azzal a bürokratával, aki WC-centrikusnak nevezte az igazgatót, mert azt gondolta, hogy éppen itt és most kell az ide kerülő lányoknak megismerkedni az elemi higiénia kultúrájával. És harc a soha nem pihenő, névtelen leveleket író fantáziájával, melynek nyomán néha egyszerre három szerv is vizsgálódott az intézetben. Ezek, a Ferenczi György számára mindig pozitív eredménnyel (illetve eredménytelenséggel) záródó vizsgálatok sok évet vettek el a normális alkotó munkától. Hogy mindezen közben az igazgató a 10 és 20 órás munkanapja után a Szőlő utcai szolgálati lakás penészes falai közé ment haza egészen addig, míg gyermeke betegsége miatt családotól nem talált fedezet. Édesanyja egyszobás lakásában, az kevésbé indította el bárki fantáziáját. Arra a kérésre, hogy adjon be lakáskérvényt, gondoskodjon a jövőjéről, mindig az volt a válasz, majd, most erre nincs idő. És ugyanez volt a válasz, amikor a barátok orvosi kivizsgálást sürgettek.

Lassan elkezdett látszani mindaz, ami nemrég álom volt. Már voltak korszerűnek nevezhető lakóhelyek, már saját konyhában főztek és tanultak főzni a lányok. Csak éppen mire beértek az álmok, megváltoztak a körülmények, elfogytak a gyerekek, megdrágult minden. Ettől kezdve indult el a sok-frontos harc. Egyrészt a megváltozott körülmények közti talpon

maradásért. Az újra és újra fellángoló vitában gazdaságossági érvekkel –, hogy nem éri meg ennyi fiatalért működtetni egy nagy intézetet – szembe kellett helyezni azt az érvet, hogy vannak fontosabb szempontok is, néhány gyerek nevelése is megéri a fennmaradást. Hogy nem megszüntetni kell, hanem valóra váltani a régen dédelgetett tervet, ha lehet, ne kelljen a bizonytalanba kitenni a büntetését letöltött, de önállóságra még nem képes fiatal az utcára, hogy a fiatal lány anyák ne a csecsemőotthonok megtúrt szoptatói legyenek. Maradt hely és energia megtanítani a még soha ilyen törődést nem tapasztalt fiatal nőt anyának lenni.

És harcolni kellett a további tervekért, ami hol azt jelentette, hogy legyen végre sajátos, ide adaptált iskola, amelyikben azok a lányok is megtanulhatnak tanulni, akik alig-alig koptattak eddig iskolapadot, hol azt, hogy ismerkedjenek, tanuljanak meg a kinti világban is használható szakmákkal, tanuljanak meg háztartást vezetni Nagy kísérletek voltak bukásokkal és örömeikkel. Sok nagyszerű kolléga jött, és sokan elmentek, voltak, akik elfáradtak, és voltak, akik nem tudták ezt a tempót felvenni. Voltak nagy viták, és nagy csendek. És közben vívta Gyuri hősies harcát a betegséggel. Ebben a harcban nem engedett segítséget, mindannyiunk lelkiismerete háborgott, amikor láttuk, hogy megint nem tartja a létfontosságú diétát, megint a késő este veti haza szolgálati lakásába, ahova bármikor le lehetett szólni, és ha véletlenül nem szólt a telefon egy darabig, akkor maga indult fel. Sokan voltak drukkerok, és persze sokan ellendrukkerok. Mindig mindenki, én is, elhatározta a kíméletet, aztán mégis felhívtam ilyen-olyan gonddal. Ereje fogytán egyre jobban bosszantotta a hiábavaló energiáját az értelmes munkától elvonó küzdelem a megmaradásért. Szervezett, küzdött, érvelt, meghívta a bírakat, nézzék meg hova kerülnek elítélteik, kereste az állami, társadalmi szervezet, az egyházakat. Alapítványt szervezett, kereste terveinek elvi, gyakorlati támogatóit. Hogyan jutott ereje mindezek, és egyre súlyosbodó betegsége mellett minden új dolognak örülni. Már nehezebbre esett a levegővétel, de maga kísérte vendégeit, higgyék el megéri segíteni, ha csak egyetlen fiatal is megtalálja azt a kicsi kapaszkodót, ami majd segít talpon maradni ott kinn is.

Soha nem tudjuk már meg, nem bánta-e, hogy szinte soha nem ment el nyaralni, hogy talán már azt sem tudta milyen egy színház, egy mozi. Nem maradt kedve, ereje csak úgy beszélgetni; ha kimozdult otthonról, az intézetből, ez csak hivatalos ügy lehetett, tanácskozás, vagy édesanyja meglátogatása.

Ismerve Ferenczi Györgyöt, nem szavakkal, hanem azzal az ígérettel gyászolunk, hogy megpróbáljuk megőrizni, amit alkotott, hogy sokan, akik sokat köszönhetünk neki, vigyázzuk gyerekeit, az Intézetet, mindazt, amire feltette rövid 48 évét.

Aczél Anna

Esettanulmány

Kalandozásaim fejlesztés és terápia határán

A fejlesztő pedagógiai munka konkrét diagnózis esetén nagyon jól tervezhető. Fontos pedagógiai követelmény, hogy a fejlesztés a személyiség egészének figyelembe vételével történjen, azonban ennek mértéke igen nagy különbségeket mutathat. Előfordulhat, hogy a gyermek igényei a tervezettől eltérő útra terelik a fejlesztést, programunk megváltoztatására kényszerülünk. Szélsőséges esetben, a hozott anyag tartalmától függően, elmozdulás történhet a terápia irányába is. Élettörténeti változások is kikényszeríthetik a módszerváltást. Döntenünk kell, pszichológushoz küldjük-e terápiaiba a gyermeket, vagy esetleg megfelelő szupervizori segítség mellett vállaljuk, az adott keretek között.

Peti esete példa a fentiekre, ugyanakkor megmutatja miként juttatott elvi döntésig fejlesztő pedagógusként átélt frusztráltságom. Mindez persze elvezet szakmai kompetenciánk határait érintő kérdésekig.

Peti első ízben iskolaérettségi vizsgálatra jött Tanácsadónkba. Vizsgálni csak édesanyja jelenlétében lehetett. Kiderült, hogy okos, értelmileg fejlett, azonban ceruzafogása, ábrázoló készsége és vizuo-motoros koordinációja igen fejletlen. Beszéde elmosódott, hadaró. Javasoltuk, maradjon még egy évig óvodában, ahol logopédiai gondozása is biztosított, és vállaltuk grafo-motoriumának fejlesztését. Az első foglalkozásra szeptemberben került sor. Az ismerkedő szakaszban igyekeztem minél differenciáltabb, árnyaltabb képet kapni a jó családi körülmények között nevelkedő kisfiúról. Ez nem volt nehéz feladat, mivel szívesen beszélt magáról, óvodai élményeiről, családi történésekről. Időközben megtanult olvasni és százig számolni, Készséges együttműködése abban a pillanatban megszűnt, amint valamilyen manipulációs tevékenységre került sor. Panaszkodóvá, enerválttá vált. Elhaló hangon kért, hogy csináljunk mást, az ilyen dolgokhoz túl fáradt. Azt gondolom, a rajzos óvodai feladatok kapcsán sorozatosan elszenvedett kudarc önbizalmát szegte. Ebből következően nemcsak a rész képesség kieséssel kell megküzdenünk, hanem a gyermek nagyfokú ellenállását is le kell építeni.

A fejlesztő pedagógusok döntően külső kontrollal építik ki a gyerekek hiányzó funkcióit. Ez így rendben is van, hiszen 6 éves gyerek képes utasítások végrehajtására, szabálykövetésre. Irányíthatóvá kell válnia ebben a korban. Mindezt tudva és elfogadva, mégis azt gondolom, hogy a gyermek nagyfokú kedvetlensége e-setén nem várhatunk kielégítő eredményt a legragyogóbb fejlesztő programtól sem mindaddig, amíg nem sikerül a gyermek belső kontrollját megteremteni. Eredményt csakis az igazi, eleven együttműködés, a közös erőfeszítés hozhat, s ez akkor lehetséges, ha a gyerekeknek viszonylag kevés korlátozással kell számolnia.

Petinél egyéb probléma is jelentkezett: az óra első perceiben dadogott, majd miután megnyugodott, a tünet megszűnt. Az óra további részében legfeljebb hadarva beszélt, ha túl sok mondanivalója volt. Pszichológus kollégáimtól kértem segítséget, tanácsot. Átnéztük az anamnézist. Peti nagyon várt gyerek volt, ui. egy orvosi diagnózist megcáfolva jött a világra. A mamánál olyan anatómiai rendellenességet diagnosztizáltak, ami az esetek túlnyomó

többségénél lehetetlenné teszi a terhességet. Talán innen eredeztethető az átlagosnál szorosabb anya-gyerek kapcsolat.

Abból indulunk ki, hogy a dadogás a bizonytalan én-helyzettel nagymértékben összefügg, s ebből következően az önálló helyzetek kritikusak. Az adott esetben Peti dadogása akkor szűnt meg, amikor sikerült 6 évesé válnia, hiszen én ezt vártam tőle. Édesanyjával való kapcsolatában életkoránál értelmileg fejlettebb, érzelmileg azonban infantilis gyerekként működött. Az édesapa állandó éjszakai műszakban dolgozott, alig volt jelen a család életében, azonosítási mintául nem szolgált. Peti úgy érezte, édesanyjára neki kell vigyáznia apja távollétében. Mindez talán magyarázata a kisfiú kiegyensúlyozatlanságának.

Úgy döntöttünk, hogy bízunk a gyerek öngyógyító erejében, nem szükséges a tünetet reflektorfénybe állítani és stigmatizálni a kisfiút. Folyamatban lévő logopédiai kezelése is ezt a döntést támasztotta alá. Ebben az időben indítottunk pszichológus kolléganőmmel egy játékcsoportot nagycsoportos óvodásoknak. Úgy gondoltuk, Petit segítheti, pozitív tapasztalatokhoz juttathatja a csoportban való részvétel, hiszen játékokban az indulatok, feszültségek nagyon jól kiélhetők, levezethetők. A személyes megnyilvánulások spontánabbak, de el is lehet bújni játékszabályok és szerepek mögé, tehát az én-helyzetek nem túl kiélezettek. A negatív indulatok játékos kiélése pedig beindíthatja a hatékonyabb önszabályozást. Peti a csoport egyik meghatározó tagjává vált. Minden foglalkozás elején felmentést kért az aktív részvétel alól, fáradtságra, fejfájásra hivatkozva, miután megnyugtattuk, nincs kényszer, lelkes résztvevővé vált. Nagyon ügyes volt a verbális, fantáziát megmozgató játékokban, valamint szabályok módosításában, új szabályok kitalálásában.

A játékcsoport heti egy üléssel tíz hétig tartott, mellette folytattuk a fejlesztő foglalkozásokat is. A lendületes, nagy mozgásoktól a finomabb, célirányos mozgások felé próbáltunk haladni.

Igazi áttörésre az utolsó csoportfoglalkozások egyikén került sor. Peti ezen az ülésen erős hasfájásra, hányingerre panaszkodott, majd miután egy szójátékba belerakta a hányást, kakit, pisit, szemmel láthatólag megkönnyebbült. Ezeket a tüneteket az egyéni foglalkozáson, mint egy kis terapeuta, meg is magyarázta. Valószínű azért fáj a hasam, mert anyukám kisbabát vár – mondta. Ekkor kezdett lelkesen festeni. Egy-egy órán 7-8 mű is készült, a címek felírása pedig az én feladatommá vált. Érdemes kiemelni néhányat:

Az örömök kertje, A szenvedélyek kertje, A furcsa lakótelep, amely bűdös, Összevissza ország, A sárkány barlangja és a legkisebb Ugrifüles, A belső világ a kisbabával, Halálthozó pipacs föld, Együtt a család, Az ősmajom meghal-feltámad, A kincshez vezető titkos út, A tojásfejű akárki, aki a föld alatt lakik és a neve Púpos Szellem, Csipkerózsika és a herceg, A kísérteties útvesztő bekakilt, meg bepisilt, meg hányt.

(Zárójelben jegyzem meg, hogy megállapodtunk, az én óráimon kimondhatók ezek a szavak.)

A címek nagyon érdekesek, egy kis részüket mesék, videofilmek ihlették, többségük - úgy gondolom – szimbolikus jelentésű, a gyermek lelkiállapotát tükrözi.

A család nagy szeretettel, gondoskodással készült a harmadik gyerek fogadására. Peti látszólag jól reagált, örömmel várta a kistestvért, azonban rajzai nagyfokú szorongásról tanúskodtak. Többször lerajzolta édesanyját, hasában a kisbabával, akit Gonosz Törpének nevezett. Óra végén a mamának ki kellett találnia, kit ábrázol a kép, majd ollóval kivágta a babát és hazavitte édesapjának megmutatni.

Úgy gondolom, Peti ezzel az ismétléssel próbált uralmat, kontrollt nyerni a szorongató szituáció felett. Amit kénytelen volt passzívan elszenvedni, azt így sikerült aktívba fordítania.

Logopédiai kezelése is ekkor vett új irányt, akupresszúra kezelés nyomán tünetváltás történt, a dadogást szájhúzogatas és sűrű pislogás váltotta fel. Én csak az utóbbit tapasztaltam.

Nyári szünet előtt összegzést készítettem. Rájöttem, nem kell féltennem Petit az iskolakezdéstől, noha nem sikerült „végrehajtanom” rajta a tervezett programot, viszont megtanult örömmel dolgozni, rajzolni, festeni. Képesé vált aktuális problémájának megjelenítésével belső feszültségéből valamennyit leépíteni. Az órai munka megosztott kontrolija lehetővé tette számára az aktívabb, spontánabb, kreatívabb részvételt. Azt gondolom, a gyermek szenzitív alkatából következően átmeneti dadogás máskor is jelentkezhet feszültséggel teli helyzetekben.

Az iskolakezdés és a kistestvér születése egyidőben történt. Peti az átélt izgalmak hatására az első két tanítási napon belázasodott. A dadogás, pislogás, szájhúzogatas az új környezetben együtt jelentkezett. Új logopédushoz utalták a gyereket, akivel közös elhatározással bizonytalan időre felfüggesztettük a logopédiai gondozást, ugyanis féltő, hogy az újabb kezelés csak rögzíti a tünetet, a kedvezőtlen viselkedés betegséggé válik, a tünetből állapot lesz. Ha csak a tünettől törődünk, észrevétlenül kirekeszthetjük a gyerek problémáját.

Szerencsére Peti nagyon jól” startolt az iskolában, még az írásbeli munkái is várakozáson felüliek. Szívárvány-ország címmel készíti képeit. Nagyon bízom együttműködésünk jótékony hatásában, és remélem, nem lesz szükség sem pszichoterápiára, sem pedig logopédiai kezelésre, hiszen Petiben az egészséges szellemi és értelmi fejlődés lehetőségei sértetlenül megvannak.

Úgy gondolom, megtérül, ha a megszokottnál jobban hajlandók vagyunk beleadni magunkat a nevelési folyamatba, ha hajlandók vagyunk megismerni a munkánkban jelentkező pszichológiai törvényszerűségeket. Meggyőződésem, hogy újszerű, pszichológiai tartalommal teli, az egész személyiséget érintő fejlesztő munkamódszerekre van szükség a hatékonyabb munkához.

Feltétlenül ki kell használnunk a team-munkában rejlő lehetőségeket. Pszichológus, orvos, pedagógus, logopédus megfelelő háttár-együttműködése megkímélheti a családokat, hogy egyik szakértőtől a másik szakértőhöz hordják gyerekeiket.

Stróbl Márta

Könyvespolc

Cigány olvasókönyv az iskolában

Újszerű vállalkozás eredményét jelentette meg a Nemzeti Tankönyvkiadó: Vajda Imre az általános iskolai elsős olvasókönyvből fordított le részleteket a magyarországi cigány nyelvjárások közül a legtöbb beszélővel rendelkező lovárirra. A könyv jelentőségéhez nem fér kétség: a gyermekek ugyanazt az anyagot olvashatják el magyarul és anyanyelvükön.

Ez nemcsak az ő nyelvi készségeiket fejleszti, hanem megkönnyíti a cigányul nem tudó, de a gyermekek anyanyelvének megjelenését az iskolában fontosnak tartó pedagógus munkáját is; a magyaros helyesírás biztosítja, hogy követni tudja tanítványai olvasását, a tartalmi egyezés pedig azt, hogy ugyanazzal az anyaggal foglalkozhat mindkét nyelven.

A cigány, mint a többi, hasonló helyzetben lévő nyelv, szókincsében és fogalmi rendszerében az adott közösségek gondolkodásmódját, élet- és beszédstílusát tükrözi. A magyar olvasókönyv világa viszont csak kis részben azonos a világgal, amelyben a cigány közösségek élnek és jellegénél fogva nem jelenik meg benne a kisebbség tapasztalata és kultúrája. Csak néhány példát felhozva: nyilvánvaló, hogy ha a cigány gyermekhez orvost hívnak, az nem cigány nyelven közli vele, hogy begyulladt a mandulája; ha a gyermek a szomszéd nénivel találkozik, magyarul köszön neki „kezét csókolom”-ot, mert a cigányasszonyt más formulával szokás köszönteni. A magyar olvasókönyvben megjelenő életstílus távol áll a cigány gyermekektől. A gyermek magaviselete szerint növekvő, illetve zsugorodó „Fiathatszáz” kisautó példája a jólétben élő gyermekeknek szól. A cigány gyermekeknek már egész kis korában természetes, hogy segítenie kell szüleinek, hiszen a család mindenkinek a munkájára számít. A „jó magaviselet” jutalma azonban nem a játékszer–ezt még ma is kevés család engedheti meg magának –, hanem a dicséret és a magyar családokhoz képest jóval korábban elismert egyenlőség, azaz „felnöttség”.

A cigány, gyermek azonban – eltérő hagyományai ellenére – ebből a számára idegen világot bemutató magyar könyvből tanul meg olvasni. Így melegen ajánljuk ezt a könyvet azoknak a pedagógusoknak, akiknek osztályában cigány anyanyelvű gyermekek vannak. Elsősorban azért, mert a nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az anyanyelv megjelenése az iskolában még akkor is óriási élmény, ha a tanár nem, vagy kevéssé tud rajta beszélni. A cigány nyelv még sohasem szerepelt Magyarországon a tananyagban, s ez beszélőiben soha el nem múló sérelmet, kisebbségi érzést kelt, mivel jogosan érzik úgy, hogy anyanyelvüket nem ismerik el „igazi nyelvnek”. Használata közelebb hozhatja az iskolát és a családot egymáshoz, s ezáltal nőhet a gyermekek tanulási ambíciója is.

Sokan nyilván azért idegenkednek majd a könyv használatától, mert szokatlanak tartják, hogy egy számukra teljesen idegen nyelven van írva. Ezért azt ajánljuk, hogy először nagyobb, már jól olvasó gyermekek közreműködését vegyék igénybe. Ezek a gyermekek büszkének lesznek arra, hogy életükben először ők „segíthetnek” a tanító néninek vagy bácsinak és fokozottan fogják tisztelni tanítójukat, aki kifejezetten értük vállalkozik az újszerű feladatra.

Ugyanakkor előfordulhat, hogy néhány szülő nem örül majd, hogy gyermeke cigány nyelven is olvas az iskolában. Az esetleges elutasítás oka az lehet, hogy saját nyelvüket csak egymás között, a külvilágtól elzárva használhatták. Így kezdetben nem feltétlenül értik meg,

hogyan kerüljön nyelvük iskolába a társadalmi megbecsülés bizonyítéka. A tanárok feladata, hogy sok tapintattal és szeretettel ezt elmagyarázzák a szülőknek, és együttműködésüket kérik ahhoz, hogy a gyermekek már valóban büszkék lehessenek anyanyelvükre és cigány mi-voltukra.

A könyv szerzője egy adott nyelvjárást választott ki és következetesen arra fordította le az olvasmányokat.

Valószínűleg lesznek majd olyan gyermekek, akik kijelentik, hogy a fordítás „nem jó”, ők „nem így beszélnek cigányul”. Ez természetes, hiszen mivel még kevesen értesültek a cigány nyelvújítás megindulásáról, és cigány nyelvápolás egyáltalán nem folyik körükben, mindenki a saját nyelvjárást tartja a leghelyesebbnek. Nem javasoljuk, hogy a tanár akár az adott közösség nyelvjárást, akár a könyv szövegét megfellebbezhetetlen normának állítsa be. Inkább azt értesse meg a gyermekekkel, hogy minden nyelvjárás egyformán szép és értékes. Ha a nyelvjárásokban nagyobb különbség mutatkozik, meg lehet próbálkozni egy-egy olvasmány átíratásával az adott nyelvjárásra. Erre különösen a párbeszédes olvasmányok alkalmasak, amelyeket azután a gyermekek el is játszhatnak. A könyv végén négy cigány mese közzétele egészíti ki a fordításanyagot. Mivel ezek közelebb állnak a gyermekek gondolkodásmódjához, olvasásukat feltétlenül javasoljuk.

A fordításoknál, a szerző arra törekedett, hogy a szövegek tartalmát minél pontosabban adja vissza. Ezért például a versek sem műfordítások, azaz nincsenek rímekbe szedve. Aki tanult idegen nyelvet, az tudja, hogy egy nyelvet sem lehet a másikra „szó szerint” áttenni, mert minden nyelvnek sajátos szerkezete és kifejezőmódja van. Így előfordul, hogy ami a magyar szövegben egy mondat, az a cigányban kettő, vagy a cigányban más kifejezések szerepelnek, mint az eredetiben. Az előforduló magyar szavak valószínűleg csak a tanárnak fognak feltűnni, hiszen ilyen kis gyermekek még nem tudják a nyelveket jól különválasztani egymástól. Ezek – mint ahogy az előbeszédben is – cigányos hangalakban és cigány ragokkal ellátva szerepelnek.

(Részletek a könyvhöz mellékelt útmutatóból.)

*(Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.)
Kovalcsik Katalin*

David Hasiam: Ha a gyerek nem alszik

Az író orvos és egyben két „nem alvó” gyerek édesapja. Saját tapasztalatai és szülők hozzá írt levelei alapján járja körül a rosszul alvó gyerekek és szüleik problémáját. A könyv szemléletével, a megközelítésmóddal, ahogy a problémát elemzi, megoldási javaslataival messze túlmutat az alvászavar kérdésén.

Mindenkinek, aki gyerekekkel és szülőkkel foglalkozik (természetesen maguknak a szülőknek, de legalább annyira a védőnőknek, gyermekorvosoknak, pedagógusoknak) érdemes elolvasni. Igazi problémamegoldásra tanít: odafigyelésre, empátiára, arra, hogy hogyan próbáljuk megérteni a gyerek és saját viselkedésünket. Távol áll tőle bármilyen szélsőséges vagy e-gyedül üdvözítő magyarázat, megoldás.

Nem gondolja, hogy recept van arra, hogy egy gyereknek mikor, mennyit kell aludnia. Tudja, hogy a gyerekek alvásigénye éppen úgy különböző, mint a felnőtteké, sőt kultúránként is változik.

Vannak olyan kultúrák, ahol természetes, hogy a gyerekek a szülőkkel együtt késő este fekszenek le aludni, és ez nem zavarja a családot, a gyerek fejlődését sem akadályozza. Ahogy voltak és vannak olyan társadalmak, ahol a szülők egy ágyban alszanak a gyerekekkel, tehát nincsenek egyedül érvényes és helyes szabályok.

Minden családnak magának kell kialakítania a neki leginkább megfelelő rendet. Nem nyilatkozik abban a sokat vitatott kérdésben sem, hogy azonnal fel kell-e venni a gyereket, ha sír, vagy nem szabad felvenni. Attól teszi függővé, hogy miért és mióta sír fel éjjel, és a szülő mit tart elfogadhatónak.

Sok ötletet tartalmaz a könyv arra vonatkozóan, hogy miként jöhetünk rá arra, miért sír a mi gyerekünk, eddig mit és miért tettünk, mit tehetünk ezután. A könyvnek talán ez az egyik fő erénye – egy technikát és egyben szemléletmódot ad a kezünkbe saját és gyerekünk viselkedésének megértéséhez ill. a szakembereknek a hatékony segítségnyújtáshoz.

Ugyanakkor egyfajta sorsközösség érzését is nyújtja a könyv a hetek, hónapok, esetleg évek óta kialvatlanságtól szenvedő szülőknek: nem vagy egyedül, sokan küszködnek hasonló problémával, nem kell büntudatod legyen, ha időnként haragszol „nem alvó” gyermekedre, ez természetes, mással is előfordul.

Arra inspirál, hogy azt tegyünk, amit mi helyesnek tartunk, ami ennek a gyereknek a legjobb, és ne azt, amit mások helyesnek tartanak, vagy ami éppen ma divat. Mindezt lehetőleg végiggondolva és felelősséggel tegyünk, ne a napi hangulatunknak engedve.

*(Park Kiadó, Budapest, 1990.)
(Ágnes)*

Filipovic Zlata: Zlata naplója

Sokan írtak már az Európa közvéleményét felkavaró naplóról, amelyet egy 11 éves sarajevói kislány úgy kezd el írni, mint egy szokásos kiskamasz: nyaralás, az iskolaév kezdete–ennek összes örömeivel és konfliktusával, születésnap, zsúrok, koncertek, TV-műsor, csodás pizza stb. Amivel Budapesten is és bárhol máshol foglalkoznak a gyerekek. Csak érintőlegesen jelenik meg a háború, amely ekkor még (1991 ősze) alig érinti Sarajevót és a kislány mindennapjaira alig hat ki. Lassan telepszik rá Zlata családjára és barátaira a háború, amíg már teljesen elveszi a kislánytól a gyermekélet minden örömét, szórakozását, izgalmát, a békés hétköznapi „normális” bánatát, szorongását, hogy helyüket az állandósult halálfélelem, a víz, a gáz, a villany hiánya, az éhezés és a hidegtől való félelem vegye át. A kislánynak sok barátja van, a szó jó értelmében vett színes társasági életet él, de a háború a barátait, rokonait is elveszi, lassan mindenki elmenekül a városból, aki teheti.

Ha lehet egyáltalán rangsorolni a borzalmakat, talán ezt viseli a legnehezebben; amikor már levelet sem kaphat – mert már a posta sem működhet – az utolsó szál is elszakad, ami a külvilághoz köti a sarajevóiakat.

Dramai jelentés ez a könyv a tőlünk néhány száz kilométerre dülő háborúból, egy 11-13 éves kislány tollából, aki szeretne gyerek maradni, ha a felnőttek, a politika és átláthatatlan „törvényei” ezt engednék. A naplót olvasva az ember átveszi a kislánynak azt az érzését, mintha óriások labdázának emberek millióival.

Megrendítő, ahogy Zlata igyekszik minél többet megőrizni embertelen körülmények között az élet örömeiből.

(a)

Birger Selin: A lélek börtöne

Birger még Zlatánál is elzártabban él a világban, mert nem külső erők zárták el a külvilágtól hanem saját belső törvényei; Birger ugyanis autista. Amíg el nem kezdett írni, értelmi fogyatékosnak tartották. Zárt világából írt „tudósításait” Michael Klonovsky újságíró szerkesztette meg és írt a könyvhöz bevezetőt.

Klonovsky bevezetőjében röviden felvázolja a tudomány jelenlegi ismereteit az autizmusról és Birger élettörténetét.

A „megtámasztott kommunikáció” segítségével lép ki a talán legborzalmasabb börtönből, a sajátjából. Birger írásai segélykiáltások a külvilág felé, ahova ő eddig semmilyen módon nem tudott üzenetet küldeni. Miközben mindent érzékelt abból, ami a világban történt, reagálni nem volt képes. Mivel a környezet minden ilyen esetben úgy gondolja, hogy az „adni” nem tudó beteg (nem csak az autista, hanem az eszméletlen, a kataton stb.) „venni” sem tud, ennek megfelelően bánnak, beszélnek vele, előtte.

Birgernek mindezeket a megaláztatásokat is el kellett viselnie. Ritkán adódik, hogy a betegek maguk írják le, hogy mit élnek át – ezek általában rendkívül megrázóak – és ez az elzárt világból felénk küldött segélykiáltás különösen az.

Minden szakembernek, aki olyan betegekkel foglalkozik, akik nem tudják magukat a mi normáink szerint „értelmesen” kifejezni, el kellene olvasnia könyvet. Talán egy kicsit alázatosabbak lennénk így a betegekkel szemben, és jobban megértenénk őket.

*(Fabula Könyvkiadó, 1994.)
(Aczél Ágnes)*

Gyerekek, kamaszok krízisben

A szöveggyűjtemény a Tanulmányok a gyermekjólét köréből sorozat legújabb kötete. Az itt megjelenő kilenc tanulmány a téma széles spektrumából merít úgy, hogy a szociális munka legkülönbözőbb megközelítéseivel él. Segítséget nyújtva ezzel ahhoz, hogy a gyakorlatát végző hallgató és szociális szférában dolgozó szakember az egyik tanulmányban bemutatott stratégiát, módszert egy másik problémakörben is alkalmazhassa, és viszont.

Az első tanulmány a krízisintervenciós szemlélet szociális munkába való bekerülését, elterjedését mutatja be, hozzátevé e megközelítés szempontjait, technikáit, használatát.

Három részletes munka foglalkozik a gyermekbántalmazás kérdéseivel. A figyelem középpontjába kerülnek a gyermekbántalmazással kapcsolatos kockázatok, a gyerekekre vonatkozó különböző veszélyforrások, a szociális munkás csapdahelyzetei, továbbá a segítő folyamatban résztvevők szorongása és félelme által keletkezett további veszteségek.

Az érzelmi elhanyagolás, bántalmazás, kínzás – mint ismeretes, a gyereknek nemcsak a csontját, hanem a lelkét is összetöri – sok konkrét esetének bemutatásával a szülőknek és gyerekeknek nyújtható tanácsadás területére kalauzol el. Majd a szexuális erőszak jellemzői, gyakorisága, hatása, azonosítása, áldozatai és elkövetői, valamint a velük való foglalkozás, sőt még a megelőzés is a vizsgálódás tárgya lesz.

Részletes programot olvashatunk arról, hogy hogyan kerülhet a szakember közelebb az alkoholista szülők gyerekeihez, miképpen kaphatnak ők segítséget; azaz hogyan dolgozik a szociális munkás a megismerkedéstől, a kezdetektől a gyerekcsoporthal való foglalkozásig, milyen szülői, tanári reakciókkal találkozhat, hogyan lehet a szakemberekkel együttműködve jobb eredményeket elérni.

A következő tanulmány a válással kapcsolatos gyermeki fájdalmakat, félelmeket, zavarodottságot, viselkedési reakciókat, súlyos személyiségbeli következményeket mutatja be, és felhívja a figyelmet a szociális szolgáltatás (munka) hibáira is. Választ kap az olvasó arra is, hogy hogyan találkozik a kiskorú, az iskolás gyerek és a kamasz a halállal, mi történik velük szüleik elvesztésekor.

A kötet eligazít abban, hogyan lehet segíteni a bajbajutott tinédzserkorú iskolás terhes lányokon, hiszen nekik is joguk és szükségük van az oktatásban való részvételre. „Nem akarom elveszíteni a kisbabámat!” címmel végül egy krízisintervenció komplex leírását és elemző értékelését mutatjuk be.

Mivel a tanulmányok az angol - amerikai szakirodalomból származnak, így igen fontosnak tartjuk a hazai viszonyok közötti adaptáció kérdését. Többek között a külföldi és a hazai tapasztalatok összevetése céljából szerepel minden egyes anyag után kérdés és feladatsor, biztatva az olvasót további gondolkodásra, tanulmányi csoportokban történő vitákra, eszmecserékre, kooperációkra. Ezek lehetnek biztosítékai a további alternatív megoldások, eljárások, módszerek, stratégiák kidolgozásához, kipróbálásához.

(A szöveggyűjtemény utánvétellel megrendelhető a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolán, 2501 Esztergom, Majer István u. 1-3. Ára: 363 Ft)

(budai)

Buda Béla: Empátia: a beleélés lélektana

Az empátia lényege az a sajátos képességünk, hogy bele tudjuk élni magunkat a velünk közvetlen kapcsolatban levő másik ember lelkiállapotába, fel tudjuk idézni magunkban a másokban zajló indulatok, érzelmek, gondolatok tartalmát, és a felidézés révén eljussunk a másik ember megértéséhez. A jelen kötet a fenti tétel kibontásával, az összefüggések bemutatásával foglalkozik. Az empátia a másik ember megismerésének, megértésének csak egyik módja. A többi megértési mód elsősorban intellektuális jellegű (megfigyelés, logikai következtetés), az empátia viszont főleg érzelmi megnyilvánulások értelmezésén alapul.

A szerző meggyőzően kimutatja, hogy az empátia fogalma nem csupán egy kommunikációs jelenséget fejez ki, hanem igazi tudományos koncepció, amely mögött sajátos szemlélet rejtőzik. Az empátiafogalom tartalmának kifejtésével sok jelenséget lehet értelmezni, például a személyiségfejlődés és a társas kapcsolatok kérdéskörében.

Az empátia jelentősége az utóbbi évtizedekben növekszik, mivel az egyén társadalmi helyzetével összefüggő rendezőelvek (születési hely, iskolázottság, családi állapot) szerepe változik, a hagyományos sémák halványulóban vannak, ugyanakkor az emberi kapcsolatok tényleges tartalmának jelentősége növekszik: a korábban egyszerűnek látszó megértés bonyolult feladat lett.

Az emberi megértés és kapcsolatok törvényszerűségeiről, az empátia vizsgálatának, mérésének és fejlesztésének módjairól tájékozódni kívánó szakember és laikus olvasó egyaránt jól hasznosítható, érdekes, olvasmányos könyvet kap a kezébe. Az emberekkel hivatásszerűen kapcsolatban állók széles körének ajánlható.

(Ego School Budapest, 1993)
(x)

A régió

Milyen jövő előtt állnak? Levél Kárpátaljáról

Ötven évvel ezelőtt, mikor Kárpátalján megkezdődött a szovjet éra, Rahó járásunkban azzal az indokkal, hogy kevesen vagyunk (akkor még jóval többen éltek magyarok itt is), bezárták a magyarnyelvű iskolákat Csak ukrán és orosz nyelvű oktatás lehetett a járásunkban. Később két, többségében román faluban a román nyelvű általános iskolát is megnyitották.

A gorbacsovi enyhülés után, 1988 októberében, sikerült megalapítani az Anyanyelvi Klubot. Kicsit nehezen ment, mert mindenki félt. Később felvette a Klub a „Petőfi Sándor” nevet. Itt merült fel bennem az a gondolat, hogy a klub keretein belül tanítsuk a gyerekeket magyarul írni, olvasni. Össze is jöttek novemberre 52-en. Júniusban 34 gyerek fejezte be a tanulást. Magam jártam hozzájuk egy héten kétszer órát tartani.

1989 nyarán nyakamba vettem a várost, aláírásokat gyűjtöttem, hogy a magyar nyelvet fakultatíve taníthassuk. Sikerült is elérnem a 74 aláírás segítségével. Szerencsénkre, akkor végzett egy Técsőn lakó fiatal, magyar nyelvet tanító kis tanárnő. Lelkesedésből elvállalta azt a lehetetlen helyzetet, hogy hetvennégy különböző korú és különböző magyar nyelv-tudású gyereket, minden szakmai segítség nélkül megpróbáljon tanítani. Közben én „végigkoldultam” a kárpátaljai magyarnyelvű iskolákat, küldjenek ábécéskönyveket. Most már hatodik éve tanítunk. Lassan kétszáz gyerek fogott hozzá a tanuláshoz.

Megpróbáltunk mindent. Mivel ide, az „Isten háta mögé” nem nagyon kapunk magyar nyelvtanárt, sok kilincselésem és utánajárásom eredményeként sikerült elérni, hogy a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség segítségével három évvel ezelőtt, ukrán iskolából küldhettem öt magyar kislányt Budapestre a „Kodolányi” intézetbe.

Ha minden jól megy, akkor jövő ősszel már két kis tanítónő jön haza, és fogják tanítani a gyerekeket. Nagyon várjuk őket. De hogy mire jönnek haza?!

Nagyon szegények lettünk. Az iskolák, tanfelügyelőségek is. Nincs pénzük semmire. Egy átlag pedagógusfizetés 5-600.000 kupon havonta, papíron. (1 kg krumpli ára 10.000 kupon, 1 kenyér ára, nyolcvandekás, 5.000 kupon.) Sajnos úgy indult ez a tanév, hogy az iskolák nem kaptak krétát. Szerencsére, még a nyáron, Magyarországon sikerült beszerezni egy pár kiló krétát, mivel tudtam, hogyan kezdődött a tavalyi év, tudtam adni nem csak a magyarul tanító pedagógusoknak, de az ukránul tanítóknak is.

Úgy indult a tanév, hogy a papírboltban nem volt, és nincs füzet. Semmiféle füzet nincs. A feketepiacon egy 16 lapos füzet 20.000 kupon. Ha egy családban két-három iskolás gyerek van, akkor kevés egy átlag havi fizetés füzetekre és tollra, ceruzára. Az átlagkereset 5-600.000 kupon (ez is csak akkor van, ha a szülők nincsenek fizetés nélküli szabadságon). Még tavalyról maradt füzetekkel néhány gyereket ki tudtam segíteni. Ceruzát már nekik sem tudtam adni. Most kaptam a 2. sz. iskolából egy névsort, és kérelmet, hogy 90 gyerek szeretne beiratkozni és tanulni magyarul. Ez nem mind magyar családból származó gyerek, hanem ukrán, orosz, román is van köztük. Sajnos nem tudom, mi lesz velük, mert nincs

ábécéskönyvünk még azok részére sem, akik már tanulnak. Három gyereknek jut egy ábécé. Nem tudok füzetet sem adni nekik. A szegény családból, vagy az átlag keresetű családból a gyerekek még a nem fakultatív órákra is tavalyi, félig használt füzetekkel mentek az órára. Füzet és ceruza nélkül pedig nehéz tanulni, tanítani.

1990 nyaratól, minden évben sikerült gyermekeket nyaraltatni Magyarországon.

Ahogy nehezebb és nehezebb lett a megélhetés itt nálunk, mind gyakrabban kaptunk segítséget Magyarországról. Ruhát, cipőt, élelmet, könyveket, füzetet, ceruzákat, tisztasági csomagokat. Sajnos, most már ott tartunk, hogy nem csak azért igyekszem minél több meghívást szerezni, hogy a gyerekek kiegészítsék a magyar tudásukat, hanem azért is, hogy legalább arra a kis időre, míg nyaralnak, jobb körülmények közé kerüljenek. Most már mind kevesebb az olyan gyerek, akinek természetes, hogy legalább nyáron, minden nap gyümölcs, zöldség kerül az asztalra. Természetes, hogy kakaó kávé vagy tejet kap vajás kenyérral vagy zsemelével reggelire. Ez már csak nagy ünnepnapokon kerül a legtöbb család asztalára. Ha Magyarországra megyünk, a meghívóink ezt tudva, minden nap igyekszenek gyümölcsöt adni uzsonnára a gyerekeknek, és versenyeznek, hogy minél jobbat tudjanak adni nekik enni. Lehet, hogy az, amit ott kapnak, a magyar gyerekeknek természetes és mindennapi, sajnos a mieink nem győzik élvezni a húst, a vajaskenyeret, felvágottat, kakaót, tejet.

Nagyon sok olyan gyereket viszünk oda, akik még eddig nem lépték át a járás határát. Különösen nagy élmény azok részére, akik a hegyek között, a Tisza völgyében élnek. Évről-évre élmény nekem is, amikor az ilyen gyerekek szinte rácsodálkoznak a világra. Hihetetlen nekik a városi élet, a forgalom, a múzeum, esetleg az állatkert, a Parlament belülről, a metró és még sok más. A legcsodálatosabb azonban a teli üzlet, a csillogó kirakatok, a piac gazdagsága, az utcákon a gyümölcs- és zöldséges standok. Olyan gyümölcsökkel, zöldségekkel találkoznak, amelyet még nem is láttak. Igaz legtöbbször csak megnézhetik, sajnos meg nem kóstolhatják a legtöbbet, hiszen nagyon drága és a meghívóinknak is be kell osztaniuk a rendelkezésre álló összeget. De nem is baj. Megelégszenek a látvánnyal. Nagyon elgondolkozva nézegetnek mindent. Lassan dolgozzák fel a látottakat. Szinte nem is tudják felfogni a különbséget. Az idén augusztusban Esztergomban voltam harminc gyerekkel. Egy ilyen sétánk után, ahol a gyerekek bevásároltak azon a kis pénzen, amit zsebpénzüknek kaptak a vendéglátóinktól, azt kérdezte az egyik fiúcska, „Évi néni, miért van az, hogy itt a gyerekeknek mindenük megvan, olyan jó nekik, és nekünk semmink nincs.” Hiába magyaráztam, hogy bizony Magyarországon is vannak szegény gyerekek, nem akarta elhinni. Ő csak a teli üzleteket, polcokat, piacokat látta. A jól öltözött, magabiztos, vidám gyerekeket. Összehasonlította azok öltözékét a magukéval, és kiabált az ellentét. A mi gyerekeink nem tudtak elég hálásak lenni a vendéglátóiknak a mindennapi jó falatokért, a fagyaltért, a szép ruháért, ami nem is volt új, de jóval különb, mint amiben ők jártak. Nagyon sokszor elgondolkodom azon, hogy ezek a gyerekek milyen jövő előtt állnak. Milyen felnőtt lesz belőlük, amikor még azok a legtermészetesebb dolgok, ami egy kissé szerencsésebb országban természetes mindenkinek, még a gyerekeknek is – mesébe illő jónak és szépnek tűnnek. Ezek előtt a gyerekek előtt körbe egy redőny van lehúzva, egy láthatatlan, de mégis átláthatatlan redőny. El sem tudják képzelni, mi az az igazi, embernek való élet. Ahol egy banán, egy narancs, egy kivi ismeretlen valami – nagy felfedezés, ha mégis megkóstolják. Milyen felnőttek lesznek ezek a gyerekek, akik csak a mindennapok nehéz gondjait ismerik? Sajnos, most már vagy négy éve, mióta a rubel megszűnt fizetőeszköz lenni, és a kupon járja, ami csak egy papír, és csak Ukrajna határain belül fizetőeszköz, csak úgy tudom a meghívásokat elfogadni, ha a meghívóink vállalják az utaztatás költségeit, mert sem vasúton, sem autóbusszon, vagy más közlekedési eszközön nem tudunk utazni. Csak dollárért, forintért,

koronáért adnak jegyet az ukrán oldalon. Sajnos itt csak kuponban kapják az emberek a fizetést, a nyugdíjat. Az, hogy Csapon jegyet vegyünk Záhonyig, 2 dollárba kerül, vissza ugyanannyi. Ezzel a négy dollárral csak a Tisza hídon megyünk át és vissza. Egy dollár, ha venni szeretnénk a feketepiacon 55-60.000 kupon. Egy havi átlagjövedelem 5-600.000 kupon. Tessék kiszámítani, mennyibe kerülne, csak a Tisza hídon oda- és visszautazni. A Budapest-Beregszász nemzetközi autóbusz járaton oda-vissza majdnem 4.000 forint. Egy forint ára kb. 450 kupon. Nagyon sok egy átlagembernek. Most különösen, ebben az évben, amikor a gyárak állnak, és az emberek hónapokon keresztül fizetés nélküli szabadságra kényszerül. Még a nyugdíjasok jobban járnak, mert akármilyen kicsi is a nyugdíjuk, de rendszeresen, minden hónapban megkapják.

Nagyon nehéz télnek nézünk elébe. Az infláció olyan nagy, hogy még egy hónapra sem lehet előre tervezni. Az augusztusi 130 százalékos volt. Az árak lassan a csillagokat érik. Most, ősszel, amikor a téli beszerzésre kéne gondolni, sajnos nagyon sokan csak gondolni tudnak, hiszen egy kiló burgonya 10.000 kupon. Ha valaki 8.000-ért megkapja, akkor jól járt, vagy nagyon aprót, silányt kapott. Egy mázsa burgonya tehát egy millióba kerül. Mivel itt ősszel kell egész télire „spejzolni”, egy mázsa krumpli egy kétgyermekes családnak kevés egész télire. Pedig ezért is két hónapot kell dolgozni egy átlagfizetésű embernek. Hol van még a többi? A hagyma, a zöldség, a káposzta? Másról nem is merek írni, mert liszt sincs mindig az üzletben, sem cukor, sem rizs. Búzadarát már nagyon régen nem láttam. Hol van még a tüzelő? Lesz-e gáz, és olyan áron, hogy meg is tudják fizetni. Lesz-e elég villany, ha beáll a hideg, és a 16-18 fokos lakásokban bekapcsolják a hőszigetelőket, rezsókat, mert a villany a legolcsóbb. Bizony olyankor nem bírják a transzformátorok a terhelést, és kicsap a biztosíték. Ez még a kisebb baj, mert hamar meg lehet csinálni. De a nagy terhelés gyakori és kellemetlenebb velejárója, hogy elégnék a vezetékek. Ilyenkor két-három napig nincs áram. Nincs villany, nincs gáz, mert nem tudják megfizetni, vagy egyszerűen nincs, de ha nincs villany, nincs víz az emeletes házakban: Legfeljebb 16 fokos meleg. Nem rég azt írta az egyik ungvári ukrán újság, tavaly fáztunk, az idén meg fogunk fagyni. Az emberek nyugtalanok. Igaz, csendben nyugtalanok. Csak magukban zúgolódnak vagy elégedetlenkednek. És várnak... Most már csak imádkoznak és bíznak, hogy talán már nem tart sokáig, talán lassan csak megindul a felemelkedés, mert ettől lejjebb kerülni már elképzelhetetlen.

Tudom, nehéz-dolgokról írtam. Még igyekszik mindenki takargatni a szegénységét, elesettségét, talán még a reménytelenségét is. Ha néha külföldi vendégeket fogadnak, hetekkel előbb kezdenek készülődni, beszerezni mindent, hogy méltóképpen lássák el a vendégeket. Őszintén tiszta szívből adják, ami tőlük telik.

Szegénységünket a szított nacionalizmusok tetőzik. A mi vidékünkön évszázadokon át éltek itt együtt magyarok, ruszinok, huculok, németajkúak, románok. Megtanulták egymás nyelvét és segítették egymást. Csak az első világháború után igyekeztek összeugratni a különböző nemzetiségeket. Legjobban az elmúlt évek alatt sikerült Bízom benne, hogy legalább ez, a mi jószándékunk nyomán megváltozik idővel. De a nyomor és a szegénység – sajnos, nem jószándék kérdése!

Rahó, 1994. IX. 25.
Bilics Éva

Műhely

Néhány értelmező megjegyzés

Králné Szabó Piroskát ismerem, jó szakembernek tartom, beszámolóját pedig hitelesnek.

Felmerül a kérdés, hogy egyedi vagy tipikus történetet olvastunk-e? Vajon az ország közel százharminc nevelőotthona szakmai normák híján mennyire védtelen az ilyen történetekkel szemben? 1994-ben lehetségesek még olyan nevelőotthonok, ahol nem készülnek gyermekekre szabott gondozási és/vagy fejlesztési programok? A terápiás szemléletű megközelítés ellenérzést szülhet olyan otthonokban, ahol a gyermekek személyiségállapota nélkülözhetetlenné tenné azt?

E provokatív kérdésekre a szakmabeliek egy része ismerni véli a választ, ami igencsak nyugtalanító:

1. Nem létezik a rendszer működését időszakonként kötelezően ellenőrző hatásvizsgálat!
2. Rendeletben deklarált, ezért kikényszeríthető szakmai-módszertani normák hiányoznak!
3. Nincsen sem szakmai, sem gazdasági érdekelttség a magas szintű működésre!

Vessük össze a kérdésekkel és megállapításokkal e diagnózis-értékű írást, és reményeim szerint a konkrétan túli jelentősége is fölsejlik a történetnek

És még valami! Egy paradoxon. A szóban forgó otthont annak idején azzal a szándékkal profilírozták, hogy a kifejezetten neurotikus személyiségállapotú, állami gondoskodásba utalt leánygyermek szakszerű ellátását biztosítsa. Most ne firtassuk a túlspecializált profil létjogosultságát. Azt nézzük meg, hogy hogyan kellene működnie, mint speciális feladatot ellátó intézménynek

Ha a normális, vagy kevésbé normális, de életszerű helyzetből indulunk ki, akkor egy családban (nevelőszülőnél), gyermekotthonban élő gyermeknek addig kell speciális ellátásban részesülnie, amíg az indikáló okok fennállnak, és egy perccel sem tovább. Ez lehet területi ambuláns gyermek-ideggondozó, kórházi gyermekpszichiátriai osztály, szanatórium, netán beszédjavító intézet (súlyos beszédhiba esetén) és más egyéb. A gyermekkori akut neurotikus állapotok, a krízishelyzetekből fakadó szuicid veszélyeztetettség, vagy más magatartásproblémák a tudományok állása szerint belátható időn belül rendezhető, kezelhető, szinten tartható állapotok. Vagyis az érintett otthonban-eltöltendő idő pszichológus, pszichiáter és más szakemberek értő közreműködésével bizonyára prognosztizálható volna. Hatékony terápiát és pedagógiai munkát követően a gyerekek visszakerülhetnének állandó gondozási helyükre – eredményes családgondozással netán még a családjukba is. Ezzel szemben – függetlenül az eredményességtől (?) – a gyermekek, állami gondoskodásuk megszűnéséig, ami gyakran a nagykorúság elérésével valósul meg, a Zirzen Janka Gyermekotthonban maradnak. Tehát az otthonból történő kikerülés oka nem azonos az elhelyezési ok megszüntetésével!

Ezt ép ésszel és normális szakmai-etikai alapon állva nem lehet megemészteni.

Visszatérve elvi-általános síkra, Králné írásából kitűnik, hogy a nevelőotthoni ellátórendszerben, ami pillanatnyilag jó, az csakis személyfüggően jó, ideig-óráig, de nem a struktúrából következik. Nincsenek fékek, gátak, kontrollok arra nézve, hogy ne lehessen szakszerűtlenül (gyermekellenesen) dolgozni.

És ez így nem jó!

Molnár László
a fővárosi GYIVI igazgatója,
intézeti gyám

Műhely

Nevelőotthon és pszichoterápia

Az 1993/94-es tanévben a Zirzen Janka speciális gyermekotthonban volt egy lelkes pszichológusokból és pedagógusokból álló kis csapat, amely arra szövetkezett, hogy a rá bízott növendékeket, akik neurotikus tüneteket mutató leányok voltak, a pszichoterápia módszerének segítségével a gyógyulás, és így az emberibb élet felé elindítsa. Az időben én a nevelőotthon otthon vezetője voltam, a mb. igazgató által felkért szervezője ennek a pszichoterápiás munkának.

Az elméleti alapokat ugyanennek a nevelőotthonnak a vezetői pályázatára beadott pályamunkámban fektettem le.

Az anyagi feltételeket az általam összeállított pályamunka alapján a Gyermek és Ifjúságvédelmi Alaptól kapott 750.000 Ft-ból biztosítottuk.

Az elméleti alapok

A nevelőotthoni munka itt annyiban speciális, hogy az általános nevelési feladatok mellett a disszociális-neurotikus panaszokkal is foglalkozni kell.

Első lépésben tehát meg kell állapítani a baj okát, és felépíteni annak megszüntetését célzó terápiás tervet.

A panaszok enyhülése vagy megszűnése a speciális intézetben tartózkodás okát is megszünteti. Ilyen megvilágításban tehát ez az otthon átmeneti.

Terápiás munkát csak tisztán, világosan és egyértelműen definiált kapcsolat bázisán lehet végezni.

A gyógyító közösségbe való bekerülés első lépése a biztonság nyújtása kell, hogy legyen. Ennek szervezeti formája a szerződéskötés. A szerződést mindkét félnek be kell tartania. A gondozott vállalja, hogy részt vesz a terápiás foglalkozásokon és meg akar gyógyulni, az intézet pedig, hogy semmiféle elhelyező, vagy egyéb, a gondozottra vonatkozó intézkedést nem kezdeményez a gondozott bevonása nélkül.

Az állandó információáramlás biztosítása elengedhetetlen feltétele a neurotikusokkal foglalkozó intézetnek. A magányosan végzett munka megterhelő, és a személyzetet könnyen neurotizálja. Az állandó szakmai kontroll megakadályozza, hogy a személyzet a problémákba belevonódjon, „belefulladjon”.

A pszichoterápia kapcsolatok rendszere, ennek szervezeti formája a terápiás közösség, amely az egész intézményt magába foglaló, szabadon áramló kommunikációt jelenti a gyógyulás-gyógyítás, változás-változtatás érdekében. Azok a változások, melyek a gyógyulás folyamatában végbemennek a gyerekekben, végbe kell menjenek az intézeten kívüli környezetében is. Ha van együttműködő család – és ez lehet a növendék bázis nevelőotthona is – családterápiás foglalkozásokat, szülő csoportokat, tanácsadást lehet tartani. Ha ez nincs, keresni kell a kapcsolatot az otthonteremtésben segítségre felkérhető intézményekkel pl. GYIVI, Gyámhatóság, Családsegítő Központ stb. A közös probléma és annak megoldási

módjait kereső munka az, amivel a segítő külvilág is a gyereket támogató terápiás közösség tagja lesz.

A szemléleti-gondolkodási váltás a terápiás közösség munkájában való részvétellel az esetmegbeszéléseken, a kis- és nagycsoportok foglalkozásain és a különböző tréning-módszerek elsajátítása közben alakul ki. Az ismertetett összes változást több éves nagyságrendben kell érteni.

Az elvégzett munka

A pszichoterápiás munka első lépése a pszichodiagnózis felállítása.

Az eltelt időszakban 7 gyermekkel végeztünk komplex diagnosztikai vizsgálatot (Egészségügyi státusz, szociálpszichológiai felmérés, pszichológiai anamnézis, Rorschach teszt, Winnicott rajzteszt, Popper-féle deviancia együtthatót mérő tesztlap). A vizsgálatokat „fejlődési értekezlettel” zártuk, és a következő megbeszélést az elvégzett munkáról az 1994/95-ös tanév első negyedévére terveztük.

Öt növendékről esetmegbeszélő csoportot tartottunk aktuális magatartási, illetve teljesítmény-problémájuk megsegítése céljából. Ebben az időszakban az otthon létszáma 17 fő volt.

A hagyományos otthongyűlés zárt, tematikus formája helyett a nagycsoport szabad asszociáción alapuló, az „itt és most” lehetőségét megragadó formáját, a szoktatás helyett a felszabadító-feszültségoldó hatást használtuk. 1994. januártól júniusig összesen 6 nagycsoportot tartottunk. Ebből kettőt krízis helyzet megoldására, az otthon és iskola összes növendéke és személyzete részvételével. A problémát, amiért összehívtuk, megoldotta, és így lehetőséget adott prevencióra is.

Ezt az üzenetet az intézet vezetése nem hallotta meg, így a további négy ülésen csak az otthon növendékei, a nevelők és a pszichoterápiás munkacsoport tagjai vettek részt, a mb. igazgató és az iskolában tanító pedagógusok nem. (Az otthon belső iskolával rendelkezik.)

Ennek a szakadásnak következményeként a nagycsoport nem tudta ellátni igazi funkcióját, hogy a közösség életének szabályozója, a problémák megoldásának és a közös döntések fóruma legyen. így a tartalmi nyereség helyett érzelmi nyereséget hozott, egy nagy relax csoporttá alakult, ahol a feszültségek kiszülhettek, lehetett közösen tervezgetni, panaszkodni.

A csoportokat egy pszichológussal és két nevelővel vezettük, és minden csoport után megbeszéltük a történeteket és értelmeztük azokat.

Pszichiáteri indikációra autogén tréning egyéni terápiát végzett egy pszichológus. Az autogén tréning csoport a helyiségproblémák miatt már kevésbé volt sikeres, de mindenki lelkesen tervezgetett.

A pszichoterápiákért felelős pszichológus játékterápiás csoportot vezetett egy csoportnevelővel. Hadd idézzek a kollega írásos beszámolójából:

„A továbbiak során a játékcsoport egy nagy, nyitott intézeti játékká változott. Ekkor az intézet eddig minden terápiás csoporttal szembenálló tagjai is önkéntes résztvevővé váltak... A játékcsoport dinamikája tehát azon a fonalon haladt, hogy milyen a résztvevő' gyermekek otthonban elfoglalt helye, szerepe, és ebben a többiekkel való azonosulás, megértés, modell-mutatás és követés voltak a felhasznált eszközök. „[Virágh Gábor: A személyiségformálás új útjai gyermekotthonunkban. Belső pályázat Jelige: „Homo Ludens” (1994.)]

Ezt a játékcsoportot terveztük továbbfejleszteni szerepjáték-szociojáték csoporttá, és legvégül ebből nőtt volna ki a pszichodráma.

A pszichoterápia bevezetésére nyert 750.000 Ft felhasználása a következő terv szerint történt:

Első szakaszban a helyiségek kialakítását tartottam legfontosabbnak. Egy pszichológus-szobát és egy csoportszobát alakítottunk ki. Ez a munka kb. 1994. április végére fejeződött be, és kb. 200.000 Ft-ot emésztett fel. Azért „kb.”, mert csak az anyagköltségről kaptam tájékoztatást, ami 152.076 Ft volt, a kifizetett munkadíjról nem.

Az információs lánc kialakítása volt a második feladat. Ehhez megvettük az eszközöket (telefax, videokamera, videó, TV, telefonközpont és rendszer kialakítása), ami összesen 220.000 Ft-ba került. Segédeszközként beszereztünk még egy fénymásolót 113.000 Ft-ért. Eszközre tehát a tanév végéig összesen elköltöttünk 533.000 Ft-ot.

Továbbképzésre ez idő alatt 10.000 Ft-ot költöttünk.

A fennmaradt 207.000 Ft-ot a munka 1994/95-ös tanévben remélt beindítására tettem félre elsősorban továbbképzési feladatokra, de ebből akartam kigazdálkodni a beszerelési költségeket és a munka beindításakor felmerülő további kisebb eszközigényeket is.

Utóhang

Az 1994-ben meghirdetett intézményvezetői állást megpályáztam.

A tantestület 60%-os többségi. „Nem” szavazattal elutasított. Hiszen szakmai elképzeléseinkkel kisebbségben voltunk.

Mivel több pályázó nem volt, a Fővárosi Közgyűlés úgy döntött, hogy a kiírt pályázatot eredménytelennek tekinti, a következő tanévre új pályázat meghirdetését írja elő, és 1994. augusztus 1-jétől 1995. július 31-ig a jelenlegi, mb. igazgatót újra az intézményvezetői feladatok ellátásával bízta meg.

Erről engem 1994. július végén értesítettek. Miután én a Zirzen Janka Gyermekotthonba nem az intézmény jövőbeni vezetőjeként, hanem az előzőekben vázolt feladatok elvégzésére mentem dolgozni, ez a döntés a jövőbeni elképzeléseimet semmiben nem érintette volna.

Annál inkább a jegyzőkönyvben foglalt vezetőségi döntés. Miszerint az intézmény működése és a gyermekek érdekében félbe kell hagynom a pszichoterápiás munkát, helyette csoportnevelői munkát kell kezdenem, és ráadásul abban a csoportban, ahonnan hasonló módszerrel éppen akkor távolítottak el egy kitűnő nevelőt.

Vajon azt jelenti ez, hogy az egy éves fent vázolt szervezőterápiás munkám nem szolgálta az intézmény működését és a gyermekek érdekét? Ha beállok csoportnevelőnek, hogyan folytatódik majd a pszichoterápiás munka? Mi lesz a tanév kezdetére tervezett fejlődési értekezletekkel, vagy helyettük? Mire használják a pszichoterápiás célra létrehozott helyiségeket és a kapott berendezéseket? És mire fogják fordítani a fennmaradó összeget?

Ilyen kérdésekkel vívtam ki magamnak a „közalkalmazotthoz méltatlan magatartás” minősítést.

Igazából ez a két megbeszélés volt az első (két) alkalom, amikor a vezetőség terápiás közösségként működött. A mb. igazgató őszintén, megfelelő indulatokkal öntötte rám az egész évben felgyülemlett, agresszióvá vált értetlenségét a pszichoterápiás változásokkal és módszerekkel szemben, amelyeket az intézet stabilitása, rendje és a személye elleni támadásként élt meg. Ebben a nyitott kommunikációs helyzetben én is nyíltan válaszolhattam. A két igen kimerítő délután kommunikációs szintjére jellemző, hogy nem vált hangossá és nem lett veszekedés, holott igen magas hőfokú volt.

A történet végeként a mb. igazgató, valamint a mb. igazgatóhelyettes (aki mindvégig részt vett a beszélgetésen, mintegy védve és erősítve a mb. igazgatót), a következő jó tanáccsal

bocsátottak utamra, kezemben a nehezen megszerzett tárgyi bizonyítékokkal. „És nagyon szépen megkérünk, hagyd abba a gyerekek uszítását ellenünk és az intézet ellen, mert ellenkező esetben kénytelenek leszünk megválni tőled, akármilyen jó szakember is vagy, és akármilyen régóta is dolgozol a gyermekvédelemben”.

Szomorú, de tanulságos vége ez egy szemléletet egyeztető tárgyalásnak. Érhető módon nem próbáltam ki, hogy mit minősítenek uszításnak.

Tapasztalataim

Legvégül tévedéseket szeretnék eloszlatni.

1. Lehet speciális otthonban is színvonalas szakmai munkát, pl. pszichoterápiát végezni. Amíg hagyják.

2. A gyerekek megnyerhetők erre. Szivacsként szívják be a segítséget és igen rövid időn belül el- és befogadókká váltak. Az igaz, hogy ettől kezdve állandó munka van velük. Ezután már nem lehet a videó előtt tartani őket: kérdeznek, vitáznak, szóval elkezdnek egyenrangú emberré fejlődni.

3. Nem igaz, hogy a gyermekvédelemben nincsenek, nem jönnek jó szakemberek. Kitűnő szakemberekkel dolgoztam együtt, akiket nem én választottam, hanem a munkára megnyertem. (Sajnos ezek közül a pszichológus, pedagógus munkatársak közül jó néhány ismét az utcára került. Természetesen önként távoztak és nem azért, mert kevesellték a fizetésüket).

4. A vezető munkájának minősége nincs arányban az intézetben eltöltött munkaórák számával.

5. Egy nevelőotthon működésének legfőbb fokmérője nem a kulcsín, hanem a benne folyó érdemi munka. (És hogy a munka mennyire volt érdemi, azt a kikerült gyermek helytállása mutatja majd meg.)

6. Ez a pszichoterápiás kísérlet nem tartozik azon magányosan végzett pszichológuskísérletek közé, amelyekre a mb. igazgató minden új módszerünk bevezetésénél kedves sajnálkozással így emlékezett: „...jaj, ilyen már volt itt, de...”

Most már ez is volt, de nem azért nincs, mert kudarcba fulladt.

Králné Szabó Piroska

Nézőpont

ÁGYSZÍNHÁZ

Ez a neve annak a mozgalomnak, amely a kórházban ápolts gyerereknek biztosít szórakozási lehetőséget. A beteg gyerereknek talán még több dédelgetésre, odafigyelésre volna szükségük, mint egészséges társaiknak; ez otthon meg is valósítható, de mihelyt a kisgyerek kórházba kerül, lehetetlenné válik. A bentfekvő gyereket így nemcsak a betegsége viseli meg, hanem szüleinek távolléte, s legkedvesebb játékainak hiánya. Hisz saját játékot ritkán vihet be, a kórházi pedig korántsem olyan szép, no meg közös is.

Ennek ellensúlyozására alakult az ÁGYSZÍNHÁZ: három kórházban (a Heim Pál és a Szent Rókus kórházban és a Tűzoltó utcai Gyermekklinikán) időközönként játszóházat szerveznek a gyerereknek. A foglalkozásokat animátorok vezetik, rendszerint fiatal, segíteni vágyó diákok és dolgozók. A foglalkozások keretén belül sor kerül bábozásra, festésre, rajzolásra, gyöngyfűzésre és más kézműves foglalkozásokra. A játék, a móka, szórakozás és kacagás jó hatással van a gyererek pszichéjére, a sikerélmény a gyorsabb gyógyuláshoz vezet.

Az animátorokat előzetesen informálják a kis betegek állapotáról, képességeiről, így nem fordulhat elő, hogy akár egy gyermeknek is kudarcélménye legyen.

Volt szerencsém bepillantani egy ilyen foglalkozásba a Tűzoltó utcai klinikán. Amit láttam, az minden várakozásomat felülmúlta.

Az ÁGYSZÍNHÁZ céljait szolgálja egy kis házikó a klinika belső udvarán. Ahogy az udvarra léptem, megcsapott az izgatott és boldog gyermekzsivaj. Infúziós kisgyerekek fűtték a gyöngyöt, hajtogatták a színes papírcsíkokat, a nagyobbak a számítógépet bővölték. Voltak, akik festettek vagy ceruzával rajzoltak, de mindenki ragyogott a boldogságtól. Kifele menet bekukkantottam egy kórterembe: az ágyak szélén és a kis szekrényeken a régebben elkészült művek díszeltek.

Ez tényleg olyan, mintha nem is kórház lenne, hanem szanatórium. S ha egy kívülállót ennyire megragad, mit érezhetnek a kezelt gyererek?

Csak rájuk kell nézni. A válasz a szemükben van!

(Eszter)

A beteg gyermek jogai

A kórházban kezelt gyermek európai Egyesületét (angol nyelvű megnevezése: European Association for Children in Hospital – EACH) 1993 októberében, a témának szentelt harmadik nemzetközi konferencián az ausztriai Graz-ban hozták létre. Ezt megelőzően, 1986-ban az Európa Parlament rögzítette a kórházban kezelt gyermekek Chartájának szükségességét, amelyet 1988-ban, a szervezetek első találkozásán, a németalföldi Leiden-ben meg is fogalmaztak. A Charta 10 pontja a kórházban kezelt gyermek szükségleteiből indul ki, és követeli az ezekből fakadó jogok betartását

Franciaországban az 1982-ben létrehozott Apache a Chartában megfogalmazott jogokat népszerűsíti és igyekszik megnyerni a szakembereket, a kórházi adminisztrációt, a nemzeti, európai és nemzetközi felelős szerveket és döntéshozókat, hogy a beteg, kórházban kezelt gyermeknek sajátos szükségletei és jogai vannak, amelyeket messzemenően tiszteletben kell tartani, a kórházi ápolás körülményeit javítani kell. A kórházban kezelt gyermek számára a kórházat és a kezelést körülvevő titokzatosság néha súlyosabb sérüléseket okoz, mint maga a kórházban való tartózkodás – vallják az egyesület tagjai, ezért szükséges a beteg gyermeket információval ellátni

Az egyesület egészségügyi, oktatásnevelési és gyermekvédelmi szakembereket és szülőket tömörít

A kórházi kezelésben részesülő gyermekek európai Egyesületének negyedik ilyen konferenciáját Franciaországban fogják tartani 1995-ben, szervezője a francia tagszervezet, az APACHE lesz – írja a francia Journal du Droit des Jeunes, a fiatalok jogainak szentelt folyóirat

A kórházban kezelt gyermek Chartája

A lehető legjobb kezeléshez való jog alapvető emberi jog, különösképpen a gyermekeket illetően.

1. A beteg gyermeket csak akkor utalják kórházba, ha annak ápolása nem oldható meg otthoni környezetben járóbeteg kezelésen vagy nappali kórházi ellátásban.

2. A kórházban ápoló gyermeknek joga van arra, hogy szüleit, vagy az azokat helyettesítő személyeket állandó jelleggel, éjjel és nappal maga mellett tudhassa, életkorától és állapotának súlyosságától függetlenül.

3. A szülőket arra kell ösztönözni, hogy beteg gyermekük mellett lehessenek, anyagi segítséget kapjanak, és ez ne járjon többletköltséggel vagy fizetésük csökkenésével.

A szülőket fel kell világosítani a kórházi életmód és belső házirend felől, hogy aktívan részt vehessenek a gyermek ápolásában.

4. A beteg gyermeknek és szüleinek joguk van arra, hogy életkoruknak és felfogóképességüknek megfelelő felvilágosítást kapjanak a betegségről és a kezelésekről, hogy tudatosan részt vehessenek a döntésekben.

5. Minden olyan vizsgálat vagy kezelés, amely nem föltétlenül szükséges, kerülendő. Lehetőleg minimálisra kell csökkenteni a fizikai vagy érzelmi fájdalmat okozó eljárásokat.

6. A beteg gyermeket a felnőttektől külön kell kezelni. Életkoruk szerint csoportosítva, lehetőséget kell nyújtani számukra, hogy játszhassanak, szórakozzanak, életkoruknak megfelelő nevelő tevékenységben részesülhessenek, teljes biztonságban. A beteg gyermeket korhatár nélkül bárki látogathatja.

7. A kórházban megfelelő fizikai, érzelmi és nevelő környezetet kell kialakítani a beteg gyermek számára, mind a felszerelést, mind pedig a személyzet, és a biztonságot illetően.

8. Az ápoló személyzetnek olyan képzésben kell részesülnie, amely alkalmassá teszi a beteg gyermek és szülei lelki és érzelmi segítésére.

9. Folyamatosan biztosítani kell az ápoló személyzetet minden beteg gyermekek mellett.

10. Tiszteletben kell tartani a beteg gyermek intim szféráját, tapintattal és megértéssel kezelni minden körülmények között.

Mérleg

Szubjektív gondolatok az elmúlt négy évről, családról, gyermekvédelemről

I. rész

Romló helyzetkép

Sokunkat nem hagy nyugodni egy közelmúltban elhangzott kormányzati kijelentés, mely szerint az ország lakossága lehetőségein felül költekezik. Makroszinten ez bizonyára igaz. Az ország gazdasági mérlegét laikus állampolgárok ritkán szokták megkérdőjelezni. De vajon helyes-e így szólítani meg az állampolgárokat, a családokat? Azt gondolnám, hogy nem, hiszen ők – a többség – bizonyosan nincsenek túlköltekezésben, egy olyan országban, ahol a jövedelmi olló a legtágabb nyílású egész Európában. A nagyszámú szegények és a viszonylag kisszámú gazdagok nagyon távol kerültek egymástól, és a közöttük közvetítő szerepet vállaló (?) középosztály nem középen helyezkedik el, hanem lefelé csúszik. A fent lévők és a lent lévők, a kevésszámú nyertes és a nagyszámú vesztes között nincs társadalmi kommunikáció, társadalmi szolidaritásról nem is beszélve.

Romló társadalmi állapotok mellett többször mutatkozott már politikai esély a szélsőségek irányába való elmozdulásra. A szociáldemagógia, szociálsovinizmustól sem mentesen, elég nyíltan igyekezett szírire lépni. A bűnbakkeresés politikai technikája már többször működőképesnek bizonyult a történelem során. A szegénység, a depriváltság demoralizál(hat). Egy ilyen tömegnek azt mondani: nézz szét embertársaid között, s megtalálsz minden bajok okozóját, akár politikai bűncselekménynek minősülhetne. A kisebbségek tudják, mit jelent ez igazából: az elnyomorodottakat a még rosszabb helyzetben lévők ellen fordítani és persze ide értendő az antiszemizmus összes megjelenési formája is. Azok a társadalmi csoportok, amelyek a többségtől valamilyen okból különböznek és másságuk sajátos (politikai, szociális, gazdasági, kulturális) jogok megfogalmazását, érdekeik védelmét teszi szükségessé, kisebbségeknek tekintendők. Lehet, hogy a szegények kisebbsége már nem is kisebbség? Definíció, politikai érdek és némi tisztesség dolga, hogy meddig szűkítem, vagy tágítom a fogalmat.

Politikatudományi közhely, melyet a szociálpszichológusok is alátámasztanak, hogy az emberek – ha tehetik – „középre szavaznak”. Vagyis minden politikai pártnál ösztönösen mértéktartóbbak. Ha a mérleg nyelve erősen kitér az egyik (bármelyik) irányba, akkor a másik serpenyőbe teszünk többet, hogy kiegyenlítettebb helyzetbe kerüljünk. Ilyen kiegyenlítettnek látszó helyzetből indultunk el nemrég.

A családról

A megszólított állampolgárok jelentős hányada közüzemi díjhátralékos, vagy ha nem az, akkor nem jár színházba, nem vásárol könyvet, új ruhát, és küszködve fizeti be gyermeke után az óvodai, iskolai térítési díjat.

A megszólított családok az évek során egyre nehezebben tudták szeptemberben útbá indítani gyermekeiket az iskolába. Lehet, hogy voltak, akik kölcsönkértek, és akkor rájuk igaz a túlköltekezés. Gondolom, azért tették, hogy az iskolában beszerezhető hátrányokból ne mindjárt szeptember első napjaiban részesedjenek gyermekeik. Azt is gondolom, hogy ezért nem volna szabad rájuk pirítani.

A megszólított állampolgár könnyen lehet, hogy munkanélküli, és nincs lelkiismeret-furdalása, mikor fekete munkát vállalva próbálja fenntartani családját. És tényleg lehet, hogy nem is az ő erkölcsi érzékével van a baj. Dacol a lebukással, mert törvényeink olyanok, hogy őt sújtják igazán, nem a bérrabszolgotartó feketemunka-adót.

A megszólított állampolgár helytelen mintát ad át gyermekeinek, és idejekorán elhalálozik, még mielőtt áttérhetne az olcsónak semmiképpen nem nevezhető korszerű táplálkozásra. „S csomókban hull a haja szála, / s nem veszi észre maga se?” – kérdezhetem József Attilával.

A megszólított család – a Család Nemzetközi Évében – alacsonyabb komfortfokozatú lakásba költözik, hogy megélhetésére fordíthassa a különbözetből származó pénzt – amely véges.

A megszólított állampolgár gyermeke, ki maga is állampolgár, munkanélküliként kezdi életét és elgondolkodik az iskolában tanultak hasznosságáról és konvertálhatatlan szakmája felől.

Számos család fogyasztási kultúráján igencsak megütköznek. A televízió tetején nagy lábosban paprikás krumpli áll, és konzervdoboz-hamutartóba nyomják el a csikket, de gyermekeik banánt visznek az iskolába, drága sportcipőt húznak lábukra, és sok liter kólát isznak naponta. Vajon miért? Tényleg furcsa, de nem érthetetlen. A szociológus azt mondja, hogy ezeknek a családoknak az életstratégiájából hiányzik az „előrelátó, hosszú távú racionális tervezés képessége”. Persze, hogy hiányzik. Igen elcsodálkoznék, ha nem hiányozna. Nem ismerik a késleltetett szükséglet kielégítést. Lehet, hogy mi magunk sem ismernénk, ha generációkon keresztül be lennénk betonozva a társadalom „aljára”. Máságunknak, látszólag érthetetlen viselkedésünknek igen prózai okai vannak. Minden híresztelés ellenére változatlanul úgy tűnik, hogy a lét határozza meg a tudatot, s mindazt, ami belőle fakad.

Apropó életstratégiák! Aki képes e fogalmat végiggondolni, az még csak megvan valahogy, de az emberek többségének életstratégiája nem tudatos folyamatban születik.

Egy Marx Károly nevű korabeli szerző gondolata szerint: az emberek „nem tudják, de teszik”. Így részesei saját és a társadalom történetének.

Volt-e az elmúlt négy évnek olyan társadalom- és szociálpolitikája, amely befolyásolni igyekezett a kedvezőtlen társadalmi folyamatokat, ellensúlyozni a családok ellehetetlenülését?

A családok anyagi és erkölcsi támogatása, a lakáshoz jutás, a szülők kettős szerepvállalásának elősegítése, vagy a halandóság csökkentése csak az 1994. áprilisában (!) napvilágot látott „a távlati népesedéspolitika alapelveiről” szóló kormányhatározatban került megfogalmazásra, és csak megfogalmazásra.

Olvastunk korszerű családpolitikai koncepciót, melynek nyomai sem voltak fölfedezhetők a szociális törvénykezésben. Azt gondolhatjuk, hogy a család csupán virtuális érték, hiszen a rendszerváltás előtt is csak deklaratívén tekintették értéknek.

További életstratégiák érhetők tetten a lakosság demográfiai válaszában. Csak egészen halkán kérdezem meg: biztos, hogy igen nagy baj a nem kellő népszaporulat?

A gazdagok és/vagy jó társadalmi pozíciójuk csekély gyermekszámmal igyekeznek jó társadalmi esélyeiket átörökíteni, míg egyes társadalmi csoportok – leírni is kínos – magas

gyermekszámot produkálnak, hiszen az egyformán rossz társadalmi esélyekkel indulókból több „versenyzőre” van szükség ahhoz, hogy legyenek egyáltalán szerény helyezésűek is.

Tudom, hogy ennyivel nem intézhető el a népesedési kérdés, azonban az említett összefüggéseket a szokásosnál hangsúlyosabban emelném ki. (írásom keretei között nem érinthetek globális kérdéseket, melyekkel a világ fejlettebb része foglalkozik. Bár eredményeik egyelőre hasonlóak a miénkhez. Lásd: Kairói Népesedési Világkonferencia eredménytelensége.)

Egy másik jelenség, az elnyomorodás „szép” oldala. Valamiféle giccs lengi be az emberek hétköznapjait. Családok ülnek a televízió előtt, és nézik a bárgyún agresszív reklámokat, nap mint nap temérdek színes prospektust ürítenek ki postaládájukból a „hülyének is megéri” ajánlatokkal, na és néhány értesítést arról, hogy Ön (csakis Ön) majdnem néhány millió forintot, luxusutazást, vagy gépkocsit nyert, illetve fog nyerni, ha...

Hazugság minden mennyiségben, ez a giccs legsajátabb vonása. A szorongással teli, sivár és kilátástalan hétköznapokat megélő családok ideális alanyai, kiszolgáltatottjai mindenfajta hazugságnak és ál-sikertörténetnek. Csodálkozom, hogy a Meseautó című filmet nem vetítik újra–vagy csak az én figyelmemet kerülte el. Ügynök és nem ügynök (van, aki ezt kikéri magának), hálózatok képviselői keresik föl otthonukban a családokat, s az ütött-kopott berendezést fitymálva, az alulfizetettek rossz közérzetére apellálva, a még létező munkahelyek ellen uszítva az évszázad üzleti vállalkozásába való belépés lehetőségét ajánlják föl. Nem akárkinek, csak a megkeresettnek. A személyiség megalázása folyik, mikor elhitetik az emberekkel, hogy csak rajtuk múlik sikertörténetük megvalósítása. És ha mégsem sikerülne? Egyszerű önhiba.

Nagyon sok emberrel meg lehet ezt tenni ma Magyarországon, de csak azért, mert korábban is megalázott volt. Sem az állam, se a társadalom nem kínál jobb alternatívát – vagy csak keveseknek kínál.

(Köz)oktatás

Az alap- és középfokú iskolarendszer egyaránt jelentős változást él(t)' meg. Azonban nem minden változás fejlődés, legalábbis nem maradéktalanul az. Plurális értékeket hordozó, világnézetileg elkülönülő iskolák bőséges választéka alakult ki, fenntartójuk szerint differenciálódva önkormányzati, egyházi, alapítványi és magánintézményekre. A folyamat önmagában is értékes volt, de az újonnan létrejött, vagy átalakult iskolák lehetnének az igazi értékteremtők. Az oktatás e sokszínű kínálati piaca létrejöttének körülményeit tanulságos áttekinteni visszasságaival együtt, és különös figyelemmel arra, hogy kiknek szól a kínálat.

A közoktatási törvény és a Nemzeti Alaptanterv azok a sarkalatos dokumentumok, melyek születése során ideológiai és politikai érdekek/értékek konfrontálódtak, miközben úgy tűnt, hogy megvolt a törekvés a legszélesebb körű társadalmi és szakmai konszenzus kialakítására.

A kormányzati álláspontban egy központi akarat kívánt megtestesülni, amely részletekbe menően igyekezett szabályozni az iskolák működését. Ennek ellenőrzésére, létre is hozta a TOK-okat (Tankerületi Oktatásügyi Központ), melyek a közoktatási főhatóság csápjaiként a kormányzati akarat és ellenőrzés regionális képviselői. Az önkormányzatok, mint legnagyobb iskolafenntartók, és különösen a főváros, képviselték markánsan a másik álláspontot. Eszerint az önkormányzati törvényből fakadóan az ellátási kötelezettséggel felruházott önkormányzatoknak kell a meghatározóknak lenni, biztosítva a fenntartó és az iskolák teljes önállóságát. Ellátási kötelezettségüknél fogva nekik kell a helyi szükségletekhez igazított iskolaszervezetet kialakítani, az iskoláknak pedig helyi tantervet készíteni.

A NAT (Nemzeti Alaptanterv) vitái során hasonlóképp megragadható a központosító-túlszabályozó és a liberális - dereguláló álláspontok ütközése. A bemenet-kimenet, folyamatszabályozás szakkifejezésekkel illetett szakmai nézetek a vita alapkövei... Tudnunk kell, hogy a folyamatszabályozás az a módozat, amely alkalmasnak látszik a korai iskolai szelekcióval elindítható társadalmi szelekció elkerülésére, és lehetőséget kínál az iskolatípusok közötti átjárhatóságra. Jó esély mutatkozik rá, hogy az utóbbi álláspont érvényre jusson. Azonban eddig csak a NAT alapelvei készültek el, és néhány használhatatlan anyag, melyet nem szakemberek, hanem minisztériumi tisztviselők készítettek. (Persze szerencsés esetben a kettő nem zárhatná ki egymást.)

A szakmai és legalább annyira politikai viták letisztulását nem várta be az élet, és létrejött egy újfajta iskolaszervezet hat- és nyolcosztályos gimnáziumokkal és más érdekességekkel. Az iskolaszervezetet tudniillik a fenti vitáknál prózaibb okok is alakítják.

Nevezetesen érdekeltségi harcok folynak a tanulókért, hogy tankötelezettségüknek egy adott iskolában tegyenek eleget, és ne egy másikban. A harc az iskola létéért folyik, és természetes, hogy a pedagógusoknak egzisztenciális érdeke fűződik e harchoz. (De jó lenne látni egy ilyen küzdelemnek akárcsak a csíráit is az intézményes gyermekvédelemben!) Korai és indokolatlan azonban a lelkesedésünk, mert versenyezni nem csak tisztességes eszközökkel lehet, és mint kiderült, nem a gyermekek (tanulók) érdekeitől motivált a verseny. Látható, hogy nem a legjobb iskolák teszik a legjobb „ajánlatot” a szülőknek, gyerekeknek, hanem a létükben veszélyeztetett intézmények. Így fordulhat elő, hogy a beiskolázás időszakában elkápráztató kínálattal kecsegtető iskola csak valami silányat fog nyújtani szeptembertől, és az olasz tagozaton oroszul fognak tanulni, az imponálóan hangzó kabinet-rendszerű oktatás történelem szaktantermét pedig a diktatúrák művészetéből otffelejített reprodukciókról lehet felismerni.

Ha a tehetősebb szülők tehetősebb szülőtársaik gyermekeivel együtt szeretnék iskoláztatni gyermeküket, akkor valamely alapítványi vagy magániskola jöhet szóba. Ezek az iskolák nem feltétlenül adnak többet, jobbat és mást, hanem arról ismerszenek meg, hogy itt fizetni kell, és garantált a nemkívánatos gyermekközegtől való távoltartás.

Szerveződési formájuktól és fenntartójuktól függetlenül vannak kiváló iskolák – érdekes, róluk nagyobb hírverés nélkül is tudható ez –, ide viszont kevesen jutnak be. Az általánosan elterjedt tízosztályos iskolába kerülnek a gyengébb érdekérvényesítő képességgel rendelkező, a jót és az extrákat megfizetni nem tudó szülők gyermekei – vagyis a többség: Tehát NAT ide vagy oda, a korai szelekció már javában folyik.

Szólnunk kell azokról az iskolákról is, melyek válogatás nélkül fogadnak tanulókat, vagy éppen a mentális és személyiségállapotbeli rászorultság szerint válogatják a hátrányos helyzettel induló vagy máshonnan kibukott gyerekeket, és magas szintű oktatást adnak. A magas színvonal elsősorban a kiváló pedagógusok módszertani kultúrájára és személyiségfejlesztő törekvésükre vonatkozik. A Rogers, Waldorf, Montessori, Don Bosco iskolák szerte az országban és a fővárosban, vagy a Nyitott Világ Iskola, a Közgazdasági Politechnikum mind ilyenek. (Felsorolásom nem kimerítő, hiszen van még jónéhány.)

Reményeink szerint ilyen fejlesztő, a gyermek adottságait messzemenően figyelembe vevő iskolák lesznek a jövőben a komprehenzív iskolák.

Kezdetben az önkormányzati iskolák világnézeti semlegessége nem volt magától értetődő. Alkotmánybírói állásfoglalás is született, amely megerősítette az önkormányzati álláspontot, segítette a bizonytalanság megszüntetésében. Ez azért volt fontos, mert a hatalmi ágak – állam és egyház – elválasztása már régen megtörtént, és ismételt összemosásuk senkinek, hosszútávon az egyházaknak sem kedvező történelmi anakronizmus lett volna.

Az önkormányzati iskolákban azért kell világnézeti semlegességre törekedni, mert a közpénzekből fenntartott közszolgáltatást nyújtóknak a legáltalánosabb közakaratot kell kiszolgálniuk, szemben az egyházi iskolákkal, melyek szűkebb érdekeltséget képviselnek. Ha Magyarországnak hivatalos államvallása lenne, más volna a helyzet.

Alapelv az állampolgárok világnézeti, lelkiismereti szabadságának tisztelete, a szülők gyermekük megneveléséhez való jogának elfogadása, tartózkodás valamely ideológia hegemoniájától. Ezekbe az intézményekbe vallásos és ateista, liberális vagy más érzületű szülők egyaránt nyugodtan írathatják be gyermekeiket, mert itt az egyes világnézeteket, mint egyen-rangúakat ismertetik meg a tanulókkal.

A közalkalmazotti törvény ambivalens érzelmeket keltett az érintettekben. Egyfelől jó dolog a biztos előrejutás és az ehhez kapcsolódó juttatások garantált rendszere, másfelől viszont alattvalói tudatot igyekszik kialakítani a „közszolgálat” fogalom leple alatt. E korporista szemléletnek igen rossz példáira emlékezhetünk a közigazgatás, és egyáltalán, az államhatalom történetében.

Ami esetleg jó lenne, az sem igazán jó, hiszen a törvény nem garancia semmire, miután a bérek alapját képező mindenkori minimálbér alkalmazására már két éve nem kerül sor, mert az önkormányzatokra terhelt kötelezettség nem teljesíthető.

De a legnagyobb baj az, hogy a minőségi munka felmutatására, értékek kiemelésére a törvénynek nincs válasza, mondhatni teljesen érzéketlen. Pusztán az idő múlását jutalmazza. Az egészségügyben sem kedvező a törvény szelleme, de ha valahol, akkor a pedagógiában igazán káros. Reményeink szerint módosítása elkerülhetetlen lesz.

Molnár László

(A tanulmány II. részét az 1995/1. számunkban közöljük.)

Könyvespolc

Várnagy Elemér: Cigány fiatalok a nagyvilágban

A legújabb kori magyar szakirodalom régi hiányát pótolja Várnagy Elemér munkája. Neveléstörténeti források alapján dolgozza fel a cigánygyermek sorsának alakulását a 18. századtól századunk első feléig. A magyarországi cigányság életviszonyait – az összehasonlító pedagógia módszerét alkalmazva – a többi európai országgal veti egybe, s ezáltal ad hírt más országok történeti gyakorlatáról.

Az Indiából évszázados vándorlás során Magyarországra a 14-15. században érkezett népcsoport sorsának alakulását történeti szempontok és források alapján mutatja be. Szamba veszi a különféle törvényi szabályozásokat, rámutat azokra a konfliktusokra, amelyeket a cigányság a mindig változó társadalmi körülmények között megélt. Vizsgálódásának középpontjában a család–mint szocializációs tényező – áll. Néprajzi ihletettségű leírásai egy olyan világról adnak tudósítást, melyről a több évszázados együttélés ellenére is igen keveset tudunk. A szülés, születés, a keresztelési szokások, a gyerekek játékaikról szóló leírások szinte balladai ihletettségűek. A népcsoport közösségi életéről is tudományos értékű elemzéseket kapunk, akárcsak magyarországi és európai történeti múltjukról és egy kicsit jövőjükéről is. Pontos adatok mutatják hazai iskolázottsági helyzetüket, azt az esélyhátrányt, amivel a családi és társadalmi környezetből indulnak. Miközben az utolsó évtizedben növekedett azon fiatalok száma, akik a tankötelezettségi időn belül befejezik általános iskolai tanulmányaikat, igen kevesen jutnak el középiskolába, s közülük csak 30-35% fejezi be tanulmányait, a felsőoktatásban résztvevők száma pedig elenyésző. Mindezek lassú, de tudatos megváltoztatásához a szociális munka megerősítésére van szükség – a szerző véleménye szerint. Elemzése végén arra is figyelmeztet, hogy „vigyázni kell arra, hogy el ne fojtsuk azt, ami még ma élő és megmenthető a cigánykultúrában”.

(Abaliget, Lámpás Könyvkiadó, 1993.)

(x)